

โครงการศึกษาวิจัย การสร้างความชอบธรรมทางอำนาจผ่านความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำ
พื้นที่บ้านพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก

ผู้วิจัย

กานต์ กานต์พรรณพงศ์

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ
มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

กรกฎาคม 2556

หัวข้อวิจัย	การสร้างความชอบธรรมทางอำนาจผ่านความเชื่อเรื่องผีของ ชาวไทยทรงดำ พื้นที่บ้านพันเส้า อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก
ชื่อผู้วิจัย	นางสาวกานต์ กานต์พรรณพงศ์
คณะ	มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
สถาบัน	มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
ปีการศึกษา	2556

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาว่าความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำส่งผลต่อการสร้าง
ความชอบธรรมทางอำนาจในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวไทยทรงดำอย่างไร ความเชื่อเรื่องผี
ดำรงอยู่อย่างไรในระดับความคิด การรับรู้ของคนไทยทรงดำและแสดงออกมาในรูปแบบลักษณะ
อย่างไร โดยวิธีการศึกษาวิจัยที่ใช้ คือ วิธีการศึกษาแบบวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือการวิจัย คือ
การใช้ตัวผู้วิจัยเป็นเครื่องมือ และใช้วิธีการการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ควบคู่ไปกับ
การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ผลจากการศึกษาพบว่า ความเชื่อเรื่องผีมีผลต่อการ
สร้าง ความชอบธรรมทางอำนาจในความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวไทยทรงดำในพื้นที่
คือ ความเชื่อเรื่องผีถูกแสดงออกในรูปแบบของการยอมรับ (Accept) ว่าผีมีอยู่ในทางเหนือ
ธรรมชาติว่า ผีมีอำนาจเหนือธรรมชาติที่สามารถให้คุณและโทษแก่นมนุษย์ได้ การยอมรับใน
ความเชื่อเรื่องผีถูกแสดงออกผ่านพิธีกรรมต่างๆของชาวไทยทรงดำและการสืบสายตระกูลตามการ
นับถือผี ซึ่งเป็นพื้นฐานของการจัดโครงสร้างทางสังคมและความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคม
ตามมา คือ การจัดแบ่งชนชั้นในสังคมออกเป็นผู้ตัวกับผู้น้อย ตามเชื้อสายของการนับถือผีที่มี
ลำดับชั้นต่างกัน รวมทั้งความสัมพันธ์ทางอำนาจในระบบครอบครัว ที่ผู้ชายจะมีบทบาทสำคัญใน
ครอบครัวมากที่สุด โดยเฉพาะบทบาทในการทำหน้าที่สืบสืบบรรพบุรุษ นอกจากนี้ ความเชื่อในการ
นับถือผียังคงดำรงอยู่ในวิถีคิดความเชื่อและจิตสำนึกของคนไทยทรงดำ เนื่องจากเพราะการนับถือผี
เป็นจารีตประเพณีที่ยึดถือเชื่อถือสืบต่อๆ กันมา การนับถือผีเป็นที่พึงพอใจและยึดเหนี่ยวทางจิตใจ
ของคนไทยทรงดำ เพราะเชื่อว่าผีคอยปกป้องรักษา คุ้มครองให้ลูกหลาน และคนในสังคมให้อยู่เย็น

เป็นสุข ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนเป็นแบบความสัมพันธ์เชิงต่อรอง กลัวเคารพยำเกรง และ
สำนึกในบุญคุณของผี และความเชื่อเรื่องผียังทำให้ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและเครือญาติ
ของชาวไทยทรงดำมีความผูกพันแน่นแฟ้นกัน แม้ว่าการคงอยู่และความสำคัญของความเชื่อเรื่องผี
นั้นจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมยุคปัจจุบันและการเผชิญกับปัญหาในการสืบทอด
องค์ความรู้

คำสำคัญ : อำนาจ, ความชอบธรรม, ผี, ความเชื่อ, พิธีกรรม

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ
มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Research Title	Power Legitimacy based on belief in Ghosts of Thai Song Dum, Bann Pun Sao, Bang Ra Gam district, Phitsanulok
Name	Miss Kan Kanpunpong
Faculty	Humanities and Social Sciences
Institution	Pibulsongkram Rajabhat University
Academic Year	2556

Abstract

This research aim to studies belief in ghosts of Thai Song Dum, Bann Pun Sao, Bang Ra Gam district, Phitsanulok to understand how belief in ghosts related with power legitimacy in social relation system of Thai Song Dum, how beliefs in Ghosts exist in their thinking and acknowledgement. This research used qualitative research method though using researcher as a research tool and using non – structure interview including with participant and non – participant observation in field studies. The studies result showed that belief in ghosts have effected to power legitimacy in social relation of Thai Song Dum people. The belief in ghost was expressed by acceptant in ghost exist in supernatural. They believe that ghosts can give both in goodness and wicked things. Ghost belief accepted has expressed in rituals and descendant in heir of Thai Song Dum, which is the base of social structure and power relation. The class relation structure divided in “Phu Tao” (Upper class) and “Phu Noi” (Lower class) along with descendent. And men have importance roles more than women in power relation of family system especially role in descend ancient ghosts. Besides, the reason why belief in ghosts still exists in their thinking and conscious of Thai Song Dum people. Because of it is a custom, which hold in inheritance. And ghost worship also responds to needs of spiritual refuge of Thai Song Dum people. They believe that ghosts could protect and make people to live happily. The relationship between human and ghosts is bargaining relation, respect and realize in favor of ghosts. Moreover, belief in ghosts can make family and relative having firm relationship. Even though, the existence and importance of ghosts have changed in social present and facing with the problem in succession of knowledge.

Key words: Power, Legitimacy, Ghosts, Belief, Rituals

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลงได้ ด้วยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2555

ผู้วิจัยขอขอบคุณ เทศบาลตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก คุณจำปี สิ่งเรือง คุณบาน แพงเพชรและพี่น้องเชื้อสายไทยทรงดำทุกท่านที่ได้ให้ความร่วมมือ และกรุณาเอื้อเฟื้อ ถ่ายทอดความรู้ ข้อมูลรายละเอียดอันสำคัญเกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ พิธีกรรมและ ประเพณีของไทยทรงดำให้แก่ผู้วิจัย ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้ให้ข้อมูลทุกท่านที่ได้ทำ ให้ผู้วิจัยสามารถดำเนินงานวิจัยจนสำเร็จลงเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณ คุณศิริรัตน์ เต็มประคา ที่ช่วยตรวจทานและแก้ไข รายงานการวิจัยฉบับนี้ จนสำเร็จลุล่วง

ขอขอบคุณคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เพื่อนร่วมงานทุกท่านที่เป็นกำลังใจและ สนับสนุนในการดำเนินงาน

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ที่มีปณิธานเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนา ท้องถิ่น และได้ทำให้ผู้วิจัยเกิดความรู้สึกรักสนใจ และต้องการพัฒนาท้องถิ่นผ่านความรู้ทางวิชาการ

นางสาวกานต์ กานต์พรรณพงศ์

หลักสูตรศึกษารัฐศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

กรกฎาคม พ.ศ. 2556

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
กิตติกรรมประกาศ	(4)
สารบัญ	
บทที่ 1 บทนำ	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
คำถามการวิจัย	5
ขอบเขตการวิจัย	5
ขั้นตอนและวิธีการดำเนินวิจัย	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
บริบทพื้นที่ของตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก	8
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	11
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมของลาวโซ่งหรือไทยทรงดำ	18
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	24
ขอบเขตการวิจัย	24
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	24
ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย	25
การวิเคราะห์ข้อมูล	26
บทที่ 4 ผลการวิจัย	27
ความเชื่อเรื่องผีของไทยทรงดำ	27
ความเชื่อเรื่องผีกับโครงสร้างทางสังคม	32
ผีกับพิธีกรรมตามความเชื่อ	38
- พิธีเสนเรียกขวัญ	42
- พิธีเสนแก้เคราะห์	45

- พิธีขึ้นบ้านใหม่	47
- พิธีเชิญผีขึ้นเรือน	48
- พิธีเสนกวัดถวายหรือเสนกวัดไถว	49
- พิธีเสนป่าดง	50
- พิธีป่าดงข้าวใหม่	50
- พิธีเสนเรือน	51
- พิธีเสนหับมด	70
พิธีกรรมเกี่ยวกับวัฏจักรชีวิต	71
- พิธีแต่งงาน	71
- พิธีศพ	75
พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด	81
พิธีกรรมเกี่ยวกับเถนหรือผีฟ้า	82
- พิธีเสนเต็ง (เสนผีน้อยจ้อย)	82
พิธีกรรมเกี่ยวกับผีประจำหมู่บ้าน	84
- พิธีไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน	84
ความเชื่อเรื่องผีกับอำนาจความชอบธรรม	85
การนับถือผีในบริบทของสังคมไทยทรงคำสมัยใหม่	89
การเปลี่ยนแปลงของความเชื่อในการนับถือผีของไทยทรงคำ	91
บทที่ 5 บทสรุปและอภิปรายผล	95
สรุปผลการศึกษา	95
อภิปรายผลการศึกษา	98
ข้อเสนอแนะ	103
บรรณานุกรม	104
ภาคผนวก	106
รายชื่อผู้ให้ข้อมูล	107
ประวัติผู้วิจัย	108

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ไทยทรงดำ หรืออาจเรียกว่า ลาวโซ่ง ไทยโซ่งดำ ไทดำหรือไทยดำ เป็นกลุ่มชนชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย ตั้งแต่ในช่วงสมัยกรุงธนบุรี หรือราวพุทธศักราช 2322 ด้วยเหตุที่กองทัพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียกไปตีอาณาจักรลานช้าง โดยมีเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (รัชกาลที่ 1) และเจ้าพระยาสุรสีห์พิชัยวาธิราช (กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท) เป็นแม่ทัพ หลังจากเสร็จสิ้นการสงครามจึงได้กวาดต้อนผู้คนเข้ามาในอาณาจักรสยามเป็นจำนวนมาก และจัดให้ผู้คนเหล่านั้นไปตั้งบ้านเรือนอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ ในภาคกลาง หลังจากนั้นในพุทธศักราช 2322 กองทัพของเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์พิชัยวาธิราชได้ให้ทัพเมืองหลวงพระบางไปตีเมืองทันต์ ญวนเรียกว่า เมืองซ็องหัง เมืองม้อย ทั้ง 2 เมืองนี้เป็นลาวทรงดำ (ผู้ไทยดำ) อยู่ริมเขตเมืองญวน ได้ครอบครัพลาวทรงดำลงมาเป็นอันมาก และพาครอบครัวลาวทรงดำมาถึงกรุงในปี พ.ศ. 2322 ซึ่งสำหรับลาวทรงดำ เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกทรงโปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่เพชรบุรี ลาวเวียงและลาวหัวเมือง ฟากโขงตะวันออกก็ทรงโปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่สระบุรีบ้าง เมืองราชบุรีบ้าง ตามหัวเมืองตะวันตกบ้าง อยู่เมืองจันทบุรีบ้าง สืบเชื้อสายมาจนทุกวันนี้ หลังจากนั้นก็ได้มีการกวาดต้อนผู้ไทยดำหรือลาวทรงดำเข้ามาในกรุงสยามอีกหลายครั้ง ลาวโซ่งหรือ ไทยทรงดำในสยามได้มีการอพยพย้ายถิ่นและขยายบ้านเรือนของตนเองในแถบภาคกลางหลายจังหวัด เช่น ราชบุรี สุพรรณบุรี และนครปฐม บางส่วนอพยพต่อยังภาคเหนือ แต่ที่อาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่นมากที่สุด คือ จังหวัดเพชรบุรี และในส่วนของจังหวัดอื่นๆ เช่น สุโขทัย พิจิตร พิษณุโลก กาญจนบุรี ลพบุรี และสระบุรี แต่ละแห่งมีจำนวนไม่มากนัก (สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑิต อ่อนคำ และพูนสุข ธรรมาภิมุข, 2521, หน้า 4-5 และ 9)

สำหรับในจังหวัดพิษณุโลก มีคนลาวโซ่งหรือไทยทรงดำ อาศัยอยู่ในเขตอำเภอบางระกำ คือ ตำบลบางระกำ ได้แก่ หมู่บ้านคลองวัดไร่ คอย่าง โป่งหม้อข้าว บึงคัด กรุงกรัก ยางแขวนอู่ หนองเขาควาย ตำบลบึงกอก ได้แก่ หมู่บ้านหนองบัว ตำบลพันเสา ได้แก่ หมู่บ้านแหลมมะค่า หนองตาเขียว หล่ายขานาง ดงยางและบ่อทอง ตำบลวังอิทก ได้แก่ หมู่บ้านบ้านวัดกลาง ตำบลชุมแสงสงคราม ได้แก่ หมู่บ้านคุดขวาง คุดม่วง หนองขานาง ห้วยกระได หนองแพงพวย ตำบลหนองกุดา ได้แก่ หมู่บ้านบ้านใหม่คลองเจริญ ตำบลพัฒนานิคม ได้แก่ หมู่บ้าน คลองน้ำเย็น รวมทั้งหมด 21 หมู่บ้าน นอกนั้นไทยทรงดำหรือลาวโซ่งยังอาศัยอยู่ในเขตของอำเภอโพธิ์ประทับช้างและอำเภอสว่างมั่ง จังหวัดพิจิตรอีกจำนวนหนึ่ง (สมคิด ศรีสิงห์, 2521, หน้า 23-24)

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เลือกพื้นที่ในการศึกษา คือ ตำบลพันเสา ซึ่งปัจจุบันยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลพันเสา ตั้งแต่เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2550 โดยประกอบไปด้วยหมู่ 1 – หมู่ที่ 11 ได้แก่ บ้านหัวขัว บ้านพันเสา บ้านหนองประดู่ บ้านบอนแดง บ้านนาหมัน บ้านแหลมมะค่า บ้านหล่ายขานาง บ้านหนองบัวสีบาท บ้านหนองตะกูด และบ้านมะค่างาม จำนวนประชากรทั้งสิ้น 6,069 คน (เทศบาลตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก) โดยหมู่ที่มีชาวไทยทรงดำ หรือลาวโซ่งอาศัยอยู่มากที่สุด คือ หมู่ที่ 7 บ้านแหลมมะค่า หมู่ที่ 8 บ้านหล่ายขานาง และหมู่ที่ 11 บ้านมะค่างาม โดยไทยทรงดำในพื้นที่มีบทบาท มีส่วนร่วมและมีความสามัคคีในการอยู่ร่วมกัน บนพื้นฐานของความแตกต่างทางชาติพันธุ์ได้

สาเหตุที่เรียกว่า ไทยทรงดำ ผู้ไทยดำ ไทยโซ่ง ลาวโซ่ง ลาวช่วงดำ หรือลาวทรงดำก็ดี ก็เนื่องมาจากลักษณะของเอกลักษณ์ทางการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์นี้ ที่เน้นแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำ คำว่า “โซ่ง” แผลงมาจากคำว่า “สีม่วง” ซึ่งแปลว่า “กางเกง” ดังนั้น “โซ่งดำ” จึงหมายถึง “ชาวผู้ใดที่นุ่งกางเกงดำ” ต่อมาคำว่า “ดำ” หายไป จึงเหลือแต่คำว่า “โซ่ง” แต่ที่เรียกว่า “ลาวโซ่ง” นั้น สันนิษฐานได้ว่า คงเป็นเพราะคนไทยเหล่านี้อพยพมาจากดินแดนส่วนหนึ่งของอาณาจักรลาว และมีขนบธรรมเนียมประเพณีส่วนใหญ่คล้ายคลึงกับคนในราชอาณาจักรลาว จึงเรียกว่า “ลาวโซ่ง” และอีกเหตุผลหนึ่ง คือ คนสมัยนั้นมักจะเรียกผู้ที่จากถิ่นอื่นอพยพเข้ามาอยู่ใหม่ว่า “ลาว” เช่น ลาวเวียง ลาวพวน เป็นต้น ดังนั้น ไทยทรงดำ หรือ ไทยดำ ก็คือที่อพยพมาอยู่จังหวัดเพชรบุรีจึงพลอยได้รับการเรียกชื่อว่า “ลาว” ไปด้วย (เรณู เหมือนจันทร์เชย และลักขณา ดาวรัตนหงษ์, 2542, หน้า 7)

ทั้งนี้ลาวโซ่งหรือไทยทรงดำ เป็นกลุ่มชนชาติพันธุ์หนึ่งที่มีรากฐานทางวัฒนธรรม ภาษา และความเชื่อที่แตกต่างจากคนไทยกลุ่มอื่นๆ โดยภาษาไทยคำหรือภาษาลาวโซ่ง จะจัดอยู่ใน กลุ่มตระกูลภาษาไท (Tai Family) มีลักษณะของครอบครัวขยาย (Extended Family) (สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑกร อ่อนคำ และพูนสุข ธรรมาภิมุข, 2521, หน้า 19)

สำหรับในเรื่องของความเชื่อ ไทยทรงดำหรือลาวโซ่ง มีความเชื่อและนับถือในเรื่องผี และเรื่องขวัญเป็นอย่างมาก ความเชื่อเรื่องผีถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมและวิถีการดำรงชีวิต ในสังคมของไทยทรงดำ พิธีกรรมและความเชื่อต่างๆ ของไทยทรงดำมักจะมี ความเกี่ยวข้องกับเรื่องผี นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องผียังเกี่ยวข้องกับการจัดลำดับชนชั้นทางสังคมแบบดั้งเดิม และการจัดลำดับชั้นนี้ยังมีอิทธิพลอยู่ต่อลักษณะของความแตกต่างในการประกอบพิธีกรรมและความเชื่อเรื่องความตายของสังคมไทยทรงดำในปัจจุบัน โดยการจัดลำดับโครงสร้างทางสังคมของไทยทรงดำนั้นจะแบ่งออกเป็น 2 ชั้นชั้น คือ ชั้นผู้ดำหรือผู้ท้าว เป็นกลุ่มที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้า เป็นชนชั้นปกครองที่มีตำแหน่งสูงในสังคม ตามความเชื่อของลาวโซ่งหรือไทยทรงดำเชื่อว่า พวกเจ้าลงมาเกิดจากเมืองฟ้าหรือเมืองสวรรค์ สามารถติดต่อกับผีเมือง ซึ่งเป็นแดนหรือเทวดาได้ เมื่อตายไปแล้ว พวกเจ้าจะไปอยู่กับเมืองฟ้าดั้งเดิม หรือที่เรียกว่า “เรือนพานหลวง” ส่วนพวกคนธรรมดา เรียกว่า “ผู้น้อย” คือ พวกชนชั้นได้ปกครอง เป็นชาวไร่ชาวนา พวกเขาสามารถบูชาผีบรรพบุรุษของตนเองได้ แต่ไม่สามารถบูชาผีเมืองได้ เมื่อตายไปแล้วก็จะไปอยู่ที่ชั้นต่ำกว่าเจ้า คือ “เรือนพานน้อย” แต่ถ้าเป็นคนธรรมดามีฐานะยากจนเมื่อตายไปแล้วก็จะไปอยู่ “ลำคอย” ซึ่งเป็นดินแดนคล้ายกับโลกมนุษย์เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ชั้นผู้น้อยจะถูกอบรมให้เชื่อฟังและยอมรับนับถือ การตัดสินใจของผู้ปกครองหรือผู้ท้าวเสมอ จนเป็นจารีตประเพณีที่ถือสืบต่อกันมา จึงทำให้ไม่มีการโต้แย้งในเรื่องของสิทธิทางอำนาจระหว่างกัน (สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑกร อ่อนคำ, และพูนสุข ธรรมาภิมุข, 2521, หน้า 22)

จากความเชื่อดังกล่าวทำให้คนในสังคมไทยทรงดำยอมรับในโครงสร้างและสถานภาพทางสังคมดังกล่าวและอยู่ร่วมกันโดยสันติ ดังนั้นสถานะของการกำเนิด การตายและความสามารถในการติดต่อกับผีจึงเป็นตัวแทนความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น ปัจจุบันชาวไทยทรงดำในพื้นที่ตำบลพันเสา อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลกยังคงยอมรับในความเชื่อเรื่องผีและการจัดลำดับความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวอยู่ ถึงแม้ว่าพวกเจ้า หรือ ผู้ท้าว จะไม่มีสิทธิอำนาจในการปกครอง

แบบเช่นในอดีต สภาพความเป็นอยู่และอาชีพจะคล้ายคลึงกับคนธรรมดา จนไม่สามารถแยกออกได้ว่าใคร คือ ผู้ตัว หรือ ผู้น้อย ยกเว้นในช่วงของการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อและประเพณีดั้งเดิม ซึ่งพวกผู้ตัวจะต้องทำพิธีใหญ่โตกว่าผู้น้อย และใช้หม้อหรือมดที่เป็นชนชั้นผู้ตัว ซึ่งในพิธีกรรมต่างๆ คนทั้งสองพวกจะไปช่วยเหลือกัน แต่ต่างฝ่ายต่างปฏิบัติตามแบบฉบับของตนภายใต้การยอมรับของอีกฝ่ายโดยไม่สงสัยได้แย้ง เพราะถือกันว่าเป็นประเพณีต้องปฏิบัติตามกันแบบนี้

ความเชื่อเรื่องผีไม่ได้เพียงกำหนดลำดับชั้นในระดับสังคมเท่านั้น แม้แต่ในระดับครอบครัวและเครือญาติเองก็เช่นกัน มีการจัดระเบียบครอบครัวโดยมีแนวคิดเรื่องผีเดียวกันเป็นสัญลักษณ์ร่วมกันและการกำหนดลำดับความสำคัญของสมาชิกไว้แน่นอนตามหลักอาวุโส ภายในครอบครัวคนเฒ่าคนแก่จะเป็นที่เคารพนับถือของลูกหลาน รวมทั้งเพื่อนบ้าน ใกล้เคียง ผู้ชายที่อาวุโสที่สุดจะเป็นหัวหน้าครอบครัว การจัดลำดับเครือญาติคือญาติฝ่ายพ่อเป็นสำคัญ เรียกว่า การสืบเชื้อสายหรือสืบผีฝ่ายพ่อ (Patrilineal Kinship) ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วต้องใช้นามสกุลและนับถือผีฝ่ายเดียวกับสามี (เรณู เหมือนจันทร์เชษ, ลักษณะ คาวรัตน์หงษ์, 2542, หน้า 26 - 27)

ดังนั้นในสังคมของชาวไทยทรงดำ ผู้ชายจึงเป็นใหญ่ และมีอำนาจตัดสินใจทุกอย่างในครอบครัวจากสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของไทยทรงดำดังกล่าว จึงสามารถสะท้อนได้ว่าความเชื่อเรื่องผี เป็นพื้นฐานสำคัญของการหล่อหลอมทางวัฒนธรรม สังคมและวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวยังคงได้รับการสืบทอดส่งผ่านกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม (Socialization) เรื่อยมา ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่ทว่าความเชื่อเรื่องผีกลับยังคงมีอิทธิพลอยู่ในระดับวิถีคิดและวิถีชีวิตของคนไทยทรงดำ ซึ่งไม่ใช่แค่เรื่องของการนับถือผี แต่เป็นการนำเอาความเชื่อเรื่องผีมารองรับความชอบธรรมในสิทธิอำนาจบางประการ โดยเฉพาะสิทธิอำนาจที่แสดงออกผ่าน โครงสร้างทางสังคม และพิธีกรรม บนพื้นฐานของความแตกต่างทางชนชั้นในสังคมที่ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะไม่มี ความแตกต่างทางชนชั้นระหว่างชนชั้นปกครองกับชนชั้นใต้ปกครองชัดเจน เพราะอำนาจและระบบการปกครองของรูปแบบรัฐสมัยใหม่ได้เข้ามาแทนที่ แต่ความเชื่อในเรื่องผียังมีผลต่อการสร้างความชอบธรรม (Legitimatization) หรือการมีสิทธิทางอำนาจในระบบของโครงสร้างทางสังคม และพิธีกรรมอยู่ และนำมาซึ่งการยอมรับในสถานภาพและบทบาททางสังคมผ่านพิธีกรรมต่างๆ ของชาวไทยทรงดำ

จากลักษณะดังกล่าว นำมาซึ่งคำถามสำคัญว่า ความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำนั้นดำรงอยู่อย่างไรในระดับความคิดและการรับรู้ของคนไทยทรงดำ ความเชื่อเรื่องผีที่มีอยู่แสดงออกมาในรูปแบบลักษณะอย่างไร และส่งผลต่อการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจหรือสิทธิอำนาจในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของไทยทรงดำอย่างไร โดยการศึกษาวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำ ในพื้นที่บ้านพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องผีที่มีผลต่อการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจ/สิทธิทางอำนาจในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวไทยทรงดำ ในพื้นที่ตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของความเชื่อเรื่องผีที่มีต่อพิธีกรรมและขนบจารีตทางวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ พื้นที่ตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก

คำถามวิจัย

ประเด็นปัญหาหรือคำถามหลักของการวิจัยที่ต้องการศึกษาในครั้งนี้ คือ ความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำนั้นส่งผลต่อการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจหรือสิทธิอำนาจในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของคนไทยทรงดำอย่างไร ความเชื่อเรื่องผีดำรงอยู่อย่างไรในระดับความคิดและการรับรู้ของชาวไทยทรงดำ และแสดงออกมาในรูปแบบลักษณะอย่างไร

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำ ในพื้นที่ตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก มีลักษณะอย่างไร ดำรงอยู่และถูกแสดงออกในรูปแบบใด และความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำส่งผลต่อการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจหรือสิทธิอำนาจในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวไทยทรงดำอย่างไร

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ตำบลพันเสา ในหมู่ที่ 7 บ้านแหลมมะค่า หมู่ 8 บ้านหลายนาง และ หมู่ 11 บ้านมะค่างาม
อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก ปี พ.ศ. 2556

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่จะศึกษาในครั้งนี้ คือ ชาวไทยทรงดำ จำนวน 10 คน ในหมู่ที่ 7 8 และ 11 ตำบลพันเสา
อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก โดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)
จากการลงพื้นที่ โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และไม่มีส่วนร่วม
(Non - Participant Observation) และการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในพื้นที่

นิยามศัพท์เฉพาะ

ไทยทรงดำ หมายถึง กลุ่มชนชาติพันธุ์หนึ่งที่มีรากฐานทางวัฒนธรรม ภาษา และความเชื่อที่
แตกต่างจากคนไทยกลุ่มอื่นๆ โดยมีภาษาประจำกลุ่ม คือ ภาษาไทดำหรือภาษาลาวโซ่ง จัดอยู่ใน
กลุ่มตระกูลภาษาไท (Tai Family)

ความชอบธรรม (Legitimacy) หมายถึง ความเชื่อในความชอบธรรม (Belief in Legitimacy) ใน
ฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม หรือส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างผู้ที่อยู่เหนือกว่า
หรือผู้ปกครองกับผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง

พิธีกรรม หมายถึง การกระทำทางศาสนา พิธีกรรมเป็นพฤติกรรมการแสดงที่สร้างความเชื่อมั่นใน
ความคิดทางศาสนาว่าเป็นจริงอย่างนั้น ซึ่งพิธีกรรมในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับ
ความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำ

ผี คือ สิ่งที่มีมนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับ มองไม่เห็นตัว แต่อาจจะปรากฏเหมือนมีตัวตนได้ อาจให้
คุณหรือโทษได้ มีทั้งดีและร้ายรวมถึงเทพยดาที่คอยปกป้องคุ้มครองรักษา ให้คุณหรืออาจให้โทษ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำที่มีอิทธิพลต่อการสร้างวัฒนธรรมทางอำนาจ/สิทธิอำนาจในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในสังคมของชาวไทยทรงดำ พื้นที่ตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก ซึ่งทำให้เกิดประโยชน์ในด้านการส่งเสริมอัตลักษณ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมของท้องถิ่น
2. ทำให้ทราบระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อ พิธีกรรมและจารีตประเพณีทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำ พื้นที่ตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นฐานดั้งเดิมของชาวไทยทรงดำในพื้นที่

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ
มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ของการศึกษา คือ ตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก ซึ่งมีคนเชื้อสายไทยทรงดำอาศัยอยู่ในพื้นที่อย่างหนาแน่น ในบริเวณหมู่ที่ 7 บ้านหม่มค่า หมู่ที่ 8 บ้านหลายขานาง และหมู่ที่ 11 บ้านมะค่างาม ซึ่งบริบทของพื้นที่ดังกล่าว มีลักษณะ ดังนี้

บริบทพื้นที่ของตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก

ความเป็นมาของพื้นที่

ในอดีตบริเวณพื้นที่พันเสามีสภาพพื้นที่ปกคลุมเต็มไปด้วยป่าไม้ยืนต้นขนาดใหญ่จำนวนมาก ต่อมาเมื่อมีราษฎรส่วนหนึ่งอพยพมาจากจังหวัดเพชรบุรี นครปฐม ราชบุรีและกำแพงเพชร เข้ามาตั้งบ้านเรือนในพื้นที่บริเวณนี้ และมีขยายตัวของบ้านเรือนจนหลายเป็นชุมชน ชื่อว่า “บ้านพันเสา” โดยมีที่มาจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่มีป่าไม้หนาแน่น ทำให้ราษฎรในพื้นที่ใกล้เคียงได้เข้ามาตัดไม้เพื่อนำไปสร้างบ้านเรือนจำนวนนับร้อยนับพันต้น โดยส่วนมากได้ตัดไม้เพื่อไปทำเป็นเสา ชาวบ้านจึงตั้งชื่อว่าบ้านพันเสาและเพี้ยนมาเป็นบ้านพันเสา และใช้ชื่อ “พันเสา” เป็นตำบล ในปี 2532 ได้แยกการปกครองเป็นตำบลบ่อทอง จากเดิมที่ตำบลพันเสามี 17 หมู่บ้าน จึงทำให้ตำบลพันเสามี 11 หมู่บ้าน อยู่ในอำเภอบางระกำ จ.พิษณุโลก นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ปัจจุบันตำบลพันเสาได้รับการยกฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบลพันเสาเป็นเทศบาลตำบลพันเสา เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2550 โดยตั้งอยู่ในหมู่ที่ 1 – หมู่ที่ 11 มีเนื้อที่ประมาณ 46,075 ไร่ หรือราว 73.72 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอบางระกำ ตามทางหลวงจังหวัด ถนนสายปลักแรด – หนองประจักษ์ อยู่ห่างจากอำเภอบางระกำประมาณ 12 กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดพิษณุโลกประมาณ 40 กิโลเมตร โดยมีลักษณะของอาณาเขตที่ตั้ง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ ตำบลปลักแรด	อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
ทิศใต้	ติดต่อกับ ตำบลวังโมกข์	อำเภอชริบารมี จังหวัดพิจิตร

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลบ่อทอง อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลหนองกุลาและตำบลปลักแรด อำเภอบางระกำ
จังหวัดพิษณุโลก

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มลาดเอียงไปทางทิศใต้ มีที่ราบประมาณ 70% ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ส่วนใหญ่เหมาะแก่การเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ คุณภาพของดินค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ เมื่อฤดูฝนน้ำจะไหลบ่าท่วมไร่นา แต่เมื่อถึงฤดูแล้งจะขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร และมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติอยู่จำนวนมาก และมีจำนวนหมู่บ้าน อยู่ทั้งหมด 11 หมู่บ้าน ดังนี้

ตารางที่ 1: รายชื่อหมู่บ้านในตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก

หมู่ที่ 1	บ้านหัวขัว
หมู่ที่ 2	บ้านพันเสา
หมู่ที่ 3	บ้านพันเสา
หมู่ที่ 4	บ้านหนองประคู้
หมู่ที่ 5	บ้านบอนแดง
หมู่ที่ 6	บ้านนาหมั่น
หมู่ที่ 7	บ้านแหลมมะค่า
หมู่ที่ 8	บ้านหลายขานาง
หมู่ที่ 9	บ้านหนองบัวสีบัท
หมู่ที่ 10	บ้านหนองตะกู
หมู่ที่ 11	บ้านมะค่างาม

ประชากร

มีจำนวนประชากรทั้งสิ้นประมาณ 6,051 คน แบ่งออกเป็น ประชากรชาย จำนวน 3,010 คน และประชากรหญิง จำนวน 3,041 คน จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 1,909 ครัวเรือน (ข้อมูลทะเบียนท้องถิ่นเทศบาลตำบลพันเสา วันที่ 11 เดือนมิถุนายน 2556)

สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 31 ของจำนวนประชากรทั้งหมด รองลงมา คือ อาชีพรับจ้างและค้าขาย คิดเป็นร้อยละ 31 รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีของประชาชนตำบลพันเสาประมาณ 66,800 บาท

สภาพทางสังคม

จากเดิมพื้นที่ตำบลพันเสา อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก มีการพัฒนามาจากกลุ่มคนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ และยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นเข้ามาอพยพตั้งถิ่นฐานจากที่อื่นด้วย คือ กลุ่มไทยทรงดำ จากจังหวัดนครปฐม ราชบุรี นครสวรรค์ และจังหวัดเพชรบุรี สาเหตุที่อพยพเนื่องจากเพราะต้องการเปลี่ยนที่ดินทำกิน และกลุ่มอื่นๆ ที่อพยพตามกันมา คือ ชาวอำเภอพรานกระต่าย ชาวบ้านจังหวัดสุโขทัย โดยกลุ่มไทยทรงดำนั้นจะอาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ หมู่ที่ 7 บ้านแหลมมะค่า หมู่ที่ 11 บ้านมะค่างาม

สภาพทางสังคมโดยรวมแม้จะมีความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์แต่ว่าชาวบ้านส่วนใหญ่แต่การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความช่วยเหลือซึ่งกันและกันและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง

สภาพทางการเมืองการปกครอง

ในอดีตก่อนที่จะมีหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาพัฒนาชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่จะปกครองกันเอง และมีผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เกิดขึ้นในภายหลัง ทั้งนี้เมื่อมีการพัฒนาองค์การบริหารปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย หน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นแรกที่เกิดขึ้น คือ

องค์การบริหารส่วนตำบล ต่อมาองค์การบริหารส่วนตำบลพันเสาได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลพันเสา เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2550 จนถึงปัจจุบัน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้อาศัยแนวคิดเรื่องการสร้างความชอบธรรม (Legitimization) มาเป็นกรอบของวิธีวิทยาในการศึกษาทำความเข้าใจว่าความเชื่อเรื่องผีของไทยทรงดำมีผลต่อการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจ/สิทธิทางอำนาจในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของคนไทยทรงดำ ในพื้นที่ตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก อย่างไร หรือกล่าวในอีกทางหนึ่ง คือความเชื่อเรื่องผีรองรับเรื่องของสิทธิทางอำนาจหรือความชอบธรรมทางอำนาจในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของไทยทรงดำอย่างไร

แนวคิดเรื่องการสร้างความชอบธรรม (Legitimization)

สมเกียรติ ตั้งนะโม (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องความชอบธรรม (Legitimacy) ไว้ว่าความชอบธรรมนั้นมักถูกตีความในลักษณะที่เป็นบรรทัดฐานหรือมาตรฐานที่เป็นไปในเชิงบวก และความหมายของความชอบธรรมแบบนี้ได้รับความสนใจมากในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของจริยปรัชญา (Moral philosophy) ความชอบธรรมถือว่าเป็นรากฐานของอำนาจทางการเมืองซึ่งได้รับการปฏิบัติโดยความสำนึก ในส่วนของรัฐบาลที่ทำให้รัฐมีสิทธิที่จะปกครอง และด้วยการยอมรับบางอย่างจากผู้ถูกปกครองในสิทธิธรรมอันนั้น

แนวคิดความชอบธรรมนั้นจึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ “ความยินยอมพร้อมใจ” (Consent) ทั้งอย่างชัดแจ้งและโดยนัย (explicit and tacit) และความชอบธรรมจึงเป็นการยอมรับของประชาชนในระบบการปกครองหรือกฎหมายในฐานะอำนาจอย่างหนึ่ง ที่ซึ่งอำนาจนั้นได้เข้าถึงฐานะตำแหน่งของมันในรัฐบาลที่ได้รับการสถาปนาขึ้น

ดังนั้นแนวคิดเรื่องความชอบธรรมจึงถูกนำมาใช้ในรูปแบบอื่นๆ ที่นอกเหนือจากการเมืองด้วย เช่น ความชอบธรรมในทางระบบเศรษฐกิจผ่านสิ่งที่เรียกว่าทุนนิยมหรือความชอบธรรมตามระบอบประชาธิปไตยพื้นฐานต่างๆ อย่างการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นต้น

สมเกียรติ (ม.ป.ป.) แบ่งรูปแบบของความชอบธรรม (Types of Legitimacy) ออกเป็น

1. ความชอบธรรมโดยพระเจ้า (Numinous Legitimacy) เช่น การปกครองของกษัตริย์ที่เป็นสมมุติเทพ

2. ความชอบธรรมที่มาจากพลเมือง (Civil Legitimacy) ความชอบธรรมที่มาจากพลเมืองดำรงอยู่ในบางระบอบการปกครองของรัฐบาล ที่มีพื้นฐานอยู่บนความตกลงร่วมกันระหว่างองค์ประกอบที่เป็นอิสระและมีความเท่าเทียม ซึ่งได้รวมตัวเพื่อปฏิบัติการบางอย่างที่จะนำไปสู่ความดีที่ได้รับความเห็นพ้องต้องกันเป็นอันหนึ่ง เช่น รัฐบาลที่มีการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญสมัยใหม่ ได้สร้างอัตลักษณ์อันหนึ่งขึ้นมาเกี่ยวกับความชอบธรรมของพลเมืองที่มีความชัดเจน และบรรดาเจ้าหน้าที่รัฐบาลทั้งหลาย ล้วนปฏิบัติหน้าที่อยู่ภายใต้กฎระเบียบอันนั้น ซึ่งนำไปไว้วางใจมากกว่าปฏิบัติการด้วยการบีบบังคับ หรือใช้อำนาจควบคุม อันนี้ได้รับการแสดงออกในสถาบันของการเลือกตั้งต่างๆ อย่างเป็นสาธารณะ

Max Weber (อ้างใน David Beetham, 1991, pp. 6-9) ได้นิยามความหมายของคำว่า ความชอบธรรม (Legitimacy) ว่าเป็นเหมือนกับ “ความเชื่อในความชอบธรรม” (Belief in Legitimacy) ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม หรือส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างผู้ที่อยู่เหนือกว่าหรือผู้ปกครองกับผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง ความชอบธรรมจึงมาจากความเชื่อของคนในความชอบธรรมเรื่องนั้นๆ (Legitimacy derives from people's belief in legitimacy) หมายความว่า การที่คนเชื่อในอำนาจที่ชอบธรรมเรื่องนั้นๆ ไม่ได้หมายถึงว่าการใช้อำนาจนั้นประสบความสำเร็จในการสร้างความสัมพันธ์ในระดับสาธารณะ แต่เป็นเพราะคนยอมรับโดยสมัครใจและมีความเชื่อว่าอำนาจนั้นมีความชอบธรรมอยู่

ในทัศนะของ Max Weber (1972, pp. 78-79) กล่าวว่า รัฐ (the state) คือ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง และความสัมพันธ์นี้ดำรงอยู่ได้ด้วยการสนับสนุนของวิธีการที่นำมาซึ่งความชอบธรรม (legitimate) กล่าวคือ ถ้ารัฐยังดำรงอยู่ ผู้ที่อยู่ใต้การปกครองก็จะต้องเชื่อฟังสิทธิปกครองโดยอำนาจนั้น คำถามสำคัญคือ ทำไมคนถึงเชื่อฟัง (Why do men obey?) และยอมรับในสิทธิปกครองดังกล่าวหรือยอมรับต่อการใช้อำนาจของรัฐ Weber เห็นว่ามีการสร้างเหตุผลรองรับภายใน (Inner Justification) ซึ่งเป็นพื้นฐานของการสร้างความชอบธรรมอยู่ 3 ประการ คือ

1. ความชอบธรรมมาจากสิทธิอำนาจที่มีการสืบเนื่องต่อกันมา คือ เป็นลักษณะของจารีตหรือประเพณีที่ถือปฏิบัติต่อกันมา (Traditional authority) และได้รับการยอมรับและถือเป็นธรรมเนียมมาแต่ตั้งแต่ในอดีต อาทิ ระบบหัวหน้าเผ่า และสิทธิอำนาจในการปกครองจากการสืบทอด เชื้อสายมาจากบรรพบุรุษ เป็นต้น

2. ความชอบธรรมมาจากสิทธิอำนาจปกครองในเชิงบารมี (Charismatic Authority) ความชอบธรรมในลักษณะนี้มีพื้นฐานมาจากคุณลักษณะพิเศษของบุคคล หรือมาจากบารมีของตัวบุคคลนั้น อาทิ ความศรัทธาในความเสียสละอย่างมากของบุคคลและความเชื่อมั่นถ้อยมั่นในตัวบุคคลจากลักษณะความเป็นผู้นำ นอกจากนี้แล้วความชอบธรรมในลักษณะดังกล่าว ยังรวมถึงการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ มีความสามารถเหนือธรรมชาติที่ไม่อาจอธิบายได้ ยกตัวอย่างเช่น ผู้นำทางศาสนา หรือในทางการเมือง ก็อย่างเช่น ผู้นำกลุ่มมวลชน และผู้นำพรรคการเมือง เป็นต้น

3. ความชอบธรรมมาจากสิทธิอำนาจปกครองเชิงหลักเหตุผลและกฎหมาย (Rational/Legal authority) คือ ขึ้นอยู่กับลักษณะของการใช้สิทธิอำนาจตามบทบัญญัติของกฎหมาย หรือตามหลักเหตุผลของกฎหรือระเบียบทางการปกครอง ลักษณะของความชอบธรรมในการใช้สิทธิทางอำนาจปกครองแบบนี้ ปรากฏในรูปแบบของรัฐสมัยใหม่ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองภายในรัฐ

ดังนั้นความชอบธรรมจึงประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 2 องค์ประกอบ คือ ความเชื่อโดยผู้ถูกปกครอง (Belief by governed) กับการยอมรับโดยผู้ถูกปกครอง (acknowledgment by governed) ซึ่งสำหรับ Weber (1972) แนวคิดเรื่องความชอบธรรมนี้เป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับการดำรงอยู่ของโครงสร้างความสัมพันธ์ที่ครอบงำอยู่ในสังคมของรัฐสมัยใหม่

นอกจากนี้ David Beetham (1991, pp. 69 -99) ได้เสนอว่าความชอบธรรม (Legitimacy) ประกอบไปด้วยโครงสร้างสำคัญ 3 มิติหลักๆ คือ

1. ความชอบธรรมมาจากกฎหรือระเบียบ (Legitimacy derives from rules) กฎหรือระเบียบตรงนี้มาจากองค์ประกอบพื้นฐานของชีวิตในสังคม เป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมและความคาดหวังในการดำเนินชีวิตของเรา หรือก็คือ กฎทางสังคม (Social Rules) อันเป็นสิ่งที่กำหนดกฎระเบียบและสร้างการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของคนในสังคม ซึ่งเป็นการรับรู้ร่วมกันและการบังคับร่วมกัน กฎทางสังคมในที่นี้อาจจะเป็นธรรมเนียมหรือจารีตหรือเป็นส่วนหนึ่งของระเบียบทางกฎหมายในสังคมก็ได้และในสังคมส่วนใหญ่พื้นฐานของกฎระเบียบนั้นก็กำหนดการเข้าถึงวิธีการของการ

ใช้อำนาจที่ถูกระบุในรูปของกฎหมายหรืออาจจะมาจากระเบียบแบบแผนของสังคมแต่เดิมก็ได้ เช่นเดียวกันกฎในการปกครองของสังคมจึงไม่สามารถแยกอำนาจออกจากความชอบธรรมได้ เพราะอำนาจนั้นต้องสอดคล้องกับกฎหมายของบุคคลที่ได้สิทธิในการใช้อำนาจนั้น ดังนั้นอำนาจที่ปรากฏในรูปของกฎหมายจึงมีเหตุผลที่เพียงพอในตัวของมันเองและเพียงพอที่จะดำรงความชอบธรรมนั้นไว้ได้

2. ความชอบธรรมมาจากความสามารถในการสร้างเหตุผลของกฎเกณฑ์ต่างๆ (Legitimacy as justifiability of rules) ซึ่งการสร้างเหตุผลของกฎเกณฑ์นั้นอาจมาจากองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งในสองส่วนคือ ความชอบธรรมมาจากแหล่งที่มีความชอบธรรมอยู่ (authoritative source) และความชอบธรรมจากเนื้อหาของกฎระเบียบที่สมเหตุสมผลหรือสามารถใช้อ้างอิงรับได้ (Justifiable content of rules) ในส่วนของความชอบธรรมที่มาจากแหล่งที่มีความชอบธรรมนั้นสามารถแบ่งได้เป็นแหล่งที่มาจากภายนอกกับภายใน สำหรับแหล่งที่มาจากภายนอกนั้น ก็คือ สิทธิชอบธรรมทางอำนาจที่มาจากการสืบทอด เช่น ความเป็นสมมุติเทพหรือความเชื่อที่มาจากแนวคิดศาสนาที่สร้างความชอบธรรมให้กับความสัมพันธ์ทางสังคมแบบชนชั้น ระหว่างผู้ปกครองที่สืบเชื้อสายมาจากศาสนาหรือได้รับมอบอำนาจมาจากพระเจ้าให้มาปกครองโลกมนุษย์ นอกจากนี้แหล่งอำนาจความชอบธรรมภายนอกยังได้แก่ หลักของกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law doctrines) ที่อำนาจของการปกครองสังคมมาจากหลักบรรทัดฐานสากลที่มีพื้นฐานมาจากธรรมชาติและเงื่อนไขของมนุษย์ที่ไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งหลักการของกฎหมายธรรมชาตินี้ก็มีความเชื่อมโยงกับความเชื่อทางศาสนา และแหล่งอำนาจความชอบธรรมจากภายนอกสุดท้ายก็คือ องค์ความรู้หรือกฎเกณฑ์ที่เป็นวิทยาศาสตร์ ที่เกิดมาจากความถูกต้องชอบธรรมของผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ เช่น องค์ความรู้หรือทฤษฎีแบบเศรษฐกิจการเมือง ทฤษฎีวิวัฒนาการของ Darwin ที่นำมาสู่การสร้างความชอบธรรมให้กับลัทธิจักรวรรดินิยม เป็นต้น ความเชื่อในองค์ความรู้สมัยใหม่ นำไปสู่ความชอบธรรมทางอำนาจในหลายๆ ด้าน และสร้างเหตุผลให้กับองค์กรที่ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวข้องกับด้านนั้นๆ

ส่วนแหล่งของความชอบธรรมที่มาจากภายในนั้นก็ได้แก่ จารีตประเพณีดั้งเดิมของสังคม เช่น หลักอาวุโส ที่สร้างความชอบธรรมให้กับผู้ที่แก่กว่าและจากคนในสังคม อาทิ การเป็นตัวแทน (Representative) ของคนในสังคม ดังนั้นระบบความเชื่อจึงเป็นส่วนหนึ่งของแหล่งที่มาความชอบธรรมทางอำนาจและเป็นที่มาของการสร้างเหตุผลในการปกครอง

ความชอบธรรมจากเนื้อหาของกฎระเบียบที่สมเหตุสมผลหรือสามารถใช้อ้างอิงได้ (Justifiable content of rules) ประกอบไปด้วยหลักการสองหลักการ คือ หลักของความแตกต่าง (Principle of differentiation) ซึ่งเป็นหลักที่พูดถึงความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคม และแบ่งแยกระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง การแบ่งแยกตรงนี้อยู่บนพื้นฐานของผู้ที่ถือครองอำนาจซึ่งมีคุณสมบัติที่อยู่เหนือกว่าผู้ที่ถูกปกครองหรือมีคุณสมบัติที่ผู้อยู่ใต้ปกครองหรือถือครองอำนาจน้อยกว่านั้นไม่มี เป็นการแบ่งแยกความแตกต่างในเรื่องของความสามารถของบุคคล การแบ่งแยกระหว่างเพศหญิงกับเพศชาย และแนวคิดเรื่องผลประโยชน์ร่วมกัน (Ideas of the common interest) คือ การใช้อำนาจของรัฐนั้นอ้างผลประโยชน์ส่วนรวมในการดำเนินการกิจกรรมของรัฐอันเป็นที่มาของเหตุผลในความชอบธรรมของรัฐเอง ในการเป็นตัวแทนของประชาชนในการจัดการผลประโยชน์ในสังคมที่รู้ว่าอะไรคือสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับประชาชนในสังคมโดยรวม ซึ่งกระบวนการเรื่องของผลประโยชน์ร่วมกันนี้ถือว่ามีความซับซ้อนตรงที่มันได้ทำให้เกิดความเชื่อในการยอมรับความแตกต่างและการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน เช่น สถานะระหว่างทาสติดที่ดินกับเจ้าที่ดิน เป็นต้น

3. ความชอบธรรมที่มาจากกรณียินยอมที่แสดงให้เห็นได้ของคนในสังคม (Legitimacy through expressed consent) การยินยอมหรือยอมรับต่ออำนาจนั้น คือ เงื่อนไขของการตกลงโดยสมัครใจต่อการใช้อำนาจนั้น ซึ่งความยินยอมยอมรับต่ออำนาจตรงนี้เองเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากของการสร้างความชอบธรรม ความสำคัญไม่ได้อยู่ที่เงื่อนไขของการตกลงโดยสมัครใจ แต่อยู่ที่การแสดงออก (Actions) ของสาธารณะที่แสดงให้เห็นถึงการยอมรับในอำนาจหรือความสัมพันธ์ทางอำนาจนั้นๆ

Beetham (1991) ได้สรุปไว้ว่าในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาตินั้น พฤติกรรมหรือการแสดงออกถึงการให้ความยินยอมหรือการยอมรับอำนาจทางการเมือง สามารถแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบด้วยกัน คือ รูปแบบที่หนึ่ง คือ การให้สัตย์สาบานตน (Swearing an oath of allegiance) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการให้คำมั่นสัญญา (a form of promise) ในสังคมแบบดั้งเดิมนั้น การให้สัตย์สาบานตนของกลุ่มคนที่มีความสำคัญที่สุดของสังคม นับว่ามีความหมายอย่างยิ่งต่อการให้ความชอบธรรมทางการเมืองแก่ผู้นำของสังคม ต่อหัวหน้า หรือต่อกษัตริย์ ซึ่งเท่ากับว่าผู้ปกครองได้รับความยินยอมจากกลุ่มคนที่มีอำนาจในสังคม

รูปแบบที่สอง คือ การเข้าร่วมให้คำปรึกษาหรือเข้าร่วมในการเจรจาต่อรองกับผู้มีอำนาจ (Taking part in consultations or negotiations with the powerful) อาจเกี่ยวข้องกับเรื่องนโยบายหรือเรื่องอื่นๆ ที่ได้ข้อยุติออกมาในรูปของข้อตกลง (Agreement) ซึ่งพฤติกรรมหรือการกระทำที่แสดงออกในรูปแบบที่สองนี้มีลักษณะคล้ายกับสัญญา (contract) ทั้งนี้ผลจากการกระทำในรูปแบบที่สองนี้อาจมีผลสองประการ คือ ประการแรกเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างผู้ที่ไม่มีอำนาจในการปกครองให้ยึดมั่นต่อนโยบายหรือข้อตกลงที่ทำกับผู้มีอำนาจ ประการที่สอง คือ คนที่ไม่มีอำนาจปกครองยอมรับในอำนาจที่เป็นทางการของผู้ที่มีอำนาจในการปกครองกันมากขึ้น ในประการหลังนี้ทำให้เกิดการยอมรับจากหมู่สาธารณชน (Public recognition)

รูปแบบที่สาม คือ การประกาศให้เป็นที่ทราบกัน ในหมู่สาธารณชน (Public acclamation) อย่างเช่น กรณีของผู้ที่จะเข้าพิธีครองราชย์ของกษัตริย์ หรือกรณีของผู้นำที่เป็นที่นิยมของประชาชนในช่วงเหตุการณ์ชุมนุมประท้วงหรือเหตุการณ์สำคัญๆ อื่นๆ ซึ่งทั้งสองกรณีนั้นจะมีประชาชนเข้าร่วมและให้การสนับสนุนเป็นจำนวนมาก จึงเท่ากับว่าประชาชนให้การยอมรับต่อตัวผู้นำ ซึ่งก็คือผู้ที่มีอำนาจอันชอบธรรมนั่นเอง (David Beetham, 1991, pp. 64 -96)

องค์ประกอบทั้งสามอย่างเป็นส่วนสำคัญของความชอบธรรมและสร้างกฎแห่งอำนาจ (Rules of Power) ขึ้นมาเพื่อใช้ปฏิบัติกับคนในสังคม

Beetham ได้สรุปว่าหลักการขององค์อธิปัตย์ในสังคมสมัยใหม่ การสร้างความชอบธรรมทางการเมืองต้องเป็นการสร้างความชอบธรรมหรือความยอมรับให้เกิดขึ้นในหมู่คนจำนวนมาก (Mass Legitimation) ที่อาจจะไม่ใช่กลุ่มผู้นำหรือกลุ่มคนที่มีอำนาจในการปกครองสังคมหรือประเทศ กล่าวคือ ความชอบธรรมทางการเมืองหรือการยอมรับในทางการเมืองจากคนจำนวนมากในสังคมสมัยใหม่นั้น ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งและเป็นสิ่งที่ชี้ขาดในการปกครองของรัฐสมัยใหม่ (Modern State)

Jurgen Habermas (Jurgen Habermas, 1988, pp. 95 - 97) ได้กล่าวถึงตรรกวิทยาของปัญหาในการสร้างความชอบธรรม (the Logic of Legitimation Problems) โดยอ้างแนวคิดของ Max Weber เกี่ยวกับสิทธิอำนาจเชิงเหตุผล (Rational authority) ที่มุ่งเน้นไปที่ความเชื่อมโยงกันระหว่างความเชื่อในความชอบธรรมของระเบียบหรือคำสั่ง (Belief of the legitimacy of orders) กับความสามารถในการสร้างเหตุผล (Justification) หรือก็คือ สิทธิอำนาจอันชอบธรรมที่เป็น

เหตุเป็นผล (Rational authority) ความเชื่อในความชอบธรรมของสังคมสมัยใหม่จึงมีความสัมพันธ์กับความจริง (truth) ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการสร้างเหตุผลที่ดี สามารถถูกตรวจสอบและวิพากษ์วิจารณ์ได้อย่างอิสระและมีผลกระทบในเชิงจิตวิทยาต่อผู้คน หรือเป็นเหตุผลที่จูงใจผู้คนได้ (Rational motivation)

ในทัศนะของ Habermas จึงมองรัฐสมัยใหม่ในฐานะที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ “การสร้างวิกฤติของความชอบธรรม” (Legitimation Crisis) เนื่องจากปัญหาในเรื่องของเหตุผล จากสภาพของระบบการเมืองในภาวะรัฐสมัยใหม่ที่มีการขยายตัวของรัฐสมัยใหม่ในการบริหารจัดการไปปะทะกับระบบทางสังคมวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม จนทำให้คุณค่าและความหมายที่เคยผูกโยงกับวิถีคิดในฐานคติของสังคมแบบดั้งเดิมถูกจำแนกแจกแจงออกจากกัน และกลายเป็นปัญหาจากความต้องการสร้างความหมายใหม่เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการเกิดขึ้นของรัฐสมัยใหม่ที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วกว่าจำนวนของคุณค่าที่มีอยู่ในสังคมขณะนั้น และต้องเป็นการสร้างความหมายใหม่ที่เป็นอิสระจากฐานคติความคิดความเชื่อในสังคมวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม ปัญหาดังกล่าวของจึงเป็นวิกฤติหรือปัญหาการสร้างความชอบธรรมของรัฐสมัยใหม่ (Jurgen Habermas, 1988, pp. 68 - 75)

การสร้างความชอบธรรมของรัฐสมัยใหม่จึงอยู่บนพื้นฐานของกฎเกณฑ์เชิงเหตุผล (Rational law) หรือฉันทามติทางสังคม ที่นำไปสู่การสร้างกฎเกณฑ์หรือกฎหมายที่ไม่ได้อิงอยู่กับฐานคติความชอบธรรมแบบเดิม รวมทั้งกลไกในการสร้างความหมาย เช่น การสร้างอัตลักษณ์รวมหมู่ (collective Identity) ภายใต้แนวคิดชาติ (Nation) ที่ได้ก่อรูปขึ้นภายใต้โครงสร้างของรัฐสมัยใหม่ผ่านอุดมการณ์ทางการเมืองที่ชอบธรรมและวัฒนธรรมทางการเมืองของสถาบันรัฐ ซึ่ง Habermas มองว่าอุดมการณ์ของรัฐเป็นเสมือนกับ “จิตสำนึกที่บิดเบือน” (False consciousness)

นอกจากนี้ความชอบธรรมของอำนาจต้องเหมาะสมกับแผนการบริหารจัดการ (Administrative planning) ของรัฐ ดังนั้นการสร้างเครื่องมือของรัฐ และการวางกลยุทธ์ที่ดีจึงเป็นสิ่งสำคัญในสังคมนิยมทุนนิยมและการเมืองแบบประชาธิปไตย โดยรัฐจำเป็นต้องประเมินผลประโยชน์ 3 รูปแบบตามลำดับดังนี้ คือ ผลประโยชน์ซึ่งเป็นทุนส่วนตัวหรือเอกชน (Individual capitalism) ผลประโยชน์ซึ่งเป็นทุนส่วนรัฐ (State capitalism) และผลประโยชน์ส่วนรวมหรือของประชาชน (Generalizable interests) การประเมินนี้ก็เพื่อหาหนทางในการประนีประนอมความ

ต้องการผลประโยชน์ แล้วเมื่อจัดการได้ก็จะนำไปสู่ความเชื่อมั่น โดยรวมและสิ่งนี้จะเป็นเครื่องป้องกันความขัดแย้งอันจะนำไปสู่ความล้มเหลวแห่งความชอบธรรม (ใหญ่ เตมีย์, 2544, หน้า 49)

จากการทบทวนแนวคิดเรื่องความชอบธรรมดังกล่าวข้างต้นจึงสามารถสรุปได้ว่า หลักการสำคัญของการสร้างความชอบธรรม (Legitimation) คือ การสร้างเหตุผลที่สมเหตุสมผล/เหตุผลที่สามารถจูงใจคนในสังคมให้เชื่อ (Belief) และเกิดการยอมรับหรือยินยอม (Consent) ต่อการใช้อำนาจ (Power) และ/หรือการมีสิทธิทางอำนาจ (Authority) ของรัฐหรือบุคคลนั้นได้ในสังคม การสร้างความชอบธรรมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแบ่งแยกได้จากเรื่องของอำนาจและความเชื่อ (Belief) ความเชื่อ จารีตประเพณี หรือกฎหมาย (และอื่นๆ ที่ถูกใช้เป็นเหตุผลรองรับสิทธิทางอำนาจ) เป็นเสมือนกับแหล่งที่มาของความชอบธรรมในอำนาจ และเป็นเหตุผลรองรับของการที่จะทำให้คนในสังคมยินยอมต่อสิทธิทางอำนาจนั้นๆ ดังนั้นการสร้างเหตุผลเพื่อรองรับความชอบธรรมภายใต้แหล่งที่มาของอำนาจความชอบธรรมต่างๆ จึงเป็นเสมือนกับการสร้างความจริง (truth) ขึ้นมาเพื่อเอื้อต่อการได้มาซึ่งการยอมรับหรือการมีความชอบธรรมในสิทธิอำนาจบางประการ

ทั้งนี้แนวคิดเรื่องความชอบธรรมส่วนใหญ่มักถูกใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับความชอบธรรมทางอำนาจและการเมืองของกลุ่มคณะบุคคล ผู้นำหรือกลุ่มที่มีอำนาจและกลุ่มที่มีอิทธิพลในทางสังคมและการเมือง ดังนั้นการนำเอาแนวคิดเรื่องการสร้างความชอบธรรมมาใช้ในการศึกษารังนี้ จึงเป็นการใช้เพื่ออธิบายว่าความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำถูกใช้รองรับในฐานะที่เป็นแหล่งที่มาของความชอบธรรมทางอำนาจภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจในโครงสร้างทางสังคมอย่างไรเป็นสำคัญ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมของลาวโซ่งหรือไทยทรงดำ

เพื่อให้การศึกษาเรื่องความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำมีความสมบูรณ์และมีความละเอียด ผู้ศึกษาจึงได้ทำการศึกษาทบทวนงานการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมของลาวโซ่งหรือไทยทรงดำ หรือไทดำ ไว้ดังนี้

สมคิด ศรีสิงห์ (2521) ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “วัฒนธรรมของไทยโซ่งดำ (ลาวโซ่ง) ในจังหวัดพิษณุโลกและพิจิตร” โดยทำการศึกษาชาวไทยโซ่งดำ ในพื้นที่อำเภอบางระกำ จ.พิษณุโลก อำเภอโพธิ์ประทับช้าง และอำเภอสามงาม จ. พิจิตร จำนวนทั้งหมด 16 หมู่บ้าน จากการศึกษาพบว่าขนบธรรมเนียมประเพณีของลาวโซ่งจะประกอบไปด้วยความเชื่อเป็นพื้นฐาน โดยความเชื่อสำคัญของลาวโซ่งนั้น ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณ ความเชื่อเรื่องขวัญ ความเชื่อในเรื่องโชคกลาง ความเชื่อในเรื่องเวทย์มนต์คาถา เครื่องรางของขลังและการบนบานศาลกล่าว และความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนา ซึ่งความเชื่อทั้งหมดต่างๆ จะนำไปสู่การเกิดประเพณีปฏิบัติต่างๆ ซึ่งในอดีตจะมีพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อเหล่านี้ครบถ้วน แต่ด้วยบริบททางสังคมและการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงไปมีผลทำให้พิธีกรรมบางอย่างถูกละเลิกไปหรือลดน้อยลงไป

วาสนา อรุณกิจ (2529) ทำการศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง “พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่ง” โดยทำการศึกษาพิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่ง กรณีศึกษาที่หมู่บ้านบ้านสระ ตำบลสระพัฒนา อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เน้นการศึกษาพิธีเสนเรือน พิธีแต่งงาน พิธีศพ และพิธีบูชาศาลหมู่บ้าน และการวิเคราะห์พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมและความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทางสังคมและพิธีกรรม ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่า พิธีกรรมในสังคมของลาวโซ่ง แบ่งได้ออกเป็น 2 ประเภท คือ พิธีกรรมตามแนวพุทธศาสนา พิธีกรรมตามแนวความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับการนับถือผีและการบูชาบรรพบุรุษ ทั้งนี้ลาวโซ่งจะให้ความสำคัญกับพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมมาก การปฏิบัติตามพิธีกรรมถือเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งในสังคมและแสดงให้เห็นถึงความกตัญญูตวที่ต่อบรรพบุรุษ ความสามัคคี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่คณะและในหมู่บ้าน สถานภาพและศักดิ์ศรีของวงศ์ตระกูล ตลอดจนเป็นการดำรงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชน การปฏิบัติตามพิธีกรรมต่างๆ ของลาวโซ่งเป็นการยืนยันโครงสร้างทางสังคมที่มีอยู่ พิธีกรรมจึงมีหน้าที่ในการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสังคม และสัญลักษณ์ของวัฒนธรรม สถานภาพระหว่างบุคคลในสังคม ซึ่งการจัดระเบียบทางสังคมในระบบครอบครัวจะใช้ระบบเครือญาติเป็นเกณฑ์ ภายใต้แนวคิดเรื่องผีเดียวกัน และการนับถือผีและสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติยังใช้ในการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมเพื่อความเป็นระเบียบในสังคม ดังนั้นพิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่งจึงมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน

พิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมจะสะท้อนให้เห็นโครงสร้างทางสังคมของกลุ่มชนทั้งในระดับครอบครัวและระดับชุมชนหมู่บ้าน

สุมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ (2540) ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “ลาวโซ่ง : พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ” โดยทำการศึกษาประวัติความเป็นมาของลาวโซ่ง พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของลาวโซ่ง ตลอดจนแบบแผนการดำเนินชีวิตและวัฏจักรชีวิตของชาวลาวโซ่งตั้งแต่เกิดจนตาย รวมทั้งประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาบางอย่างของลาวโซ่ง โดยผู้วิจัยได้เลือกทำการศึกษากลุ่มลาวโซ่งที่บ้านคอนทราย ตำบลหนองปรุง อำเภอเขาย้อย จ.เพชรบุรี ใช้วิธีการศึกษาแบบการสุ่มสำรวจแบบ Random Sampling รวมทั้งการสังเกตการณ์ในพิธีกรรมต่างๆ ในหมู่บ้านคอนทรายและบริเวณใกล้เคียง ผลจากการศึกษาพบว่า ลาวโซ่งเป็นกลุ่มไทยโบราณกลุ่มหนึ่ง มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทย เดิมเรียกว่า “ไทยดำ” หรือ “ผู้ไทยดำ” เพราะนิยมใส่เสื้อผ้าสีดำล้วน พื้นฐานทางวัฒนธรรมประเพณีและสังคมของลาวโซ่งนั้น นับถือผีและสิ่งเหนือธรรมชาติต่างๆ ส่งผลให้แบบแผนชีวิตและพิธีกรรมต่างๆ ของลาวโซ่งมีความเกี่ยวข้องกับผี ทั้งประเภทดีและร้าย รวมทั้งการจัดโครงสร้างทางสังคมภายใต้ระบบความเชื่อของการนับถือผี

สุรัตน์ วรารัตน์ (2541) ได้ทำการศึกษา “การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีวัฒนธรรมชาวผู้ไทย - ชาวโซ่ง (ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอพรหมานิกมและอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร) โดยทำการศึกษาเปรียบเทียบประเพณีและวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชนชาวผู้ไทยกับชาวโซ่ง ในพื้นที่อำเภอพรหมานิกมและอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร ผลการศึกษาพบว่าพื้นฐานของประเพณีและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยและชาวโซ่งที่เหมือนกัน คือ ความเชื่อ ซึ่งทั้งสองกลุ่มจะมีระบบความเชื่อหลายๆ อย่างคละกันไป แต่ความเชื่อที่สำคัญ คือ ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา และความเชื่อตามคติพราหมณ์ เพียงแต่ว่าในกลุ่มของชาวผู้ไทย การนับถือผีตระกูลจะไม่กระชับแน่นเหมือนกับชาวโซ่ง กล่าวคือ ชาวผู้ไทยถือผีตัวเดียวกัน หรือหมายความว่ามีการบูรณร่วมกันนับตั้งแต่อพยพมาจากเมืองวัง แต่สำหรับชาวโซ่ง จะมีความเชื่อในเรื่องผีตระกูลหรือผีวงศ์เคร่งครัดกว่าผู้ไทย และกลายเป็นสิ่งที่ยึดโครงสร้างสังคมระดับครอบครัวของชาวโซ่งตามมา ทั้งนี้ความเชื่อพื้นฐานต่างๆ ล้วนก่อให้เกิดพิธีกรรมต่างๆ ที่แตกต่างกันตั้งแต่การเกิดจนกระทั่งการตายของทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์

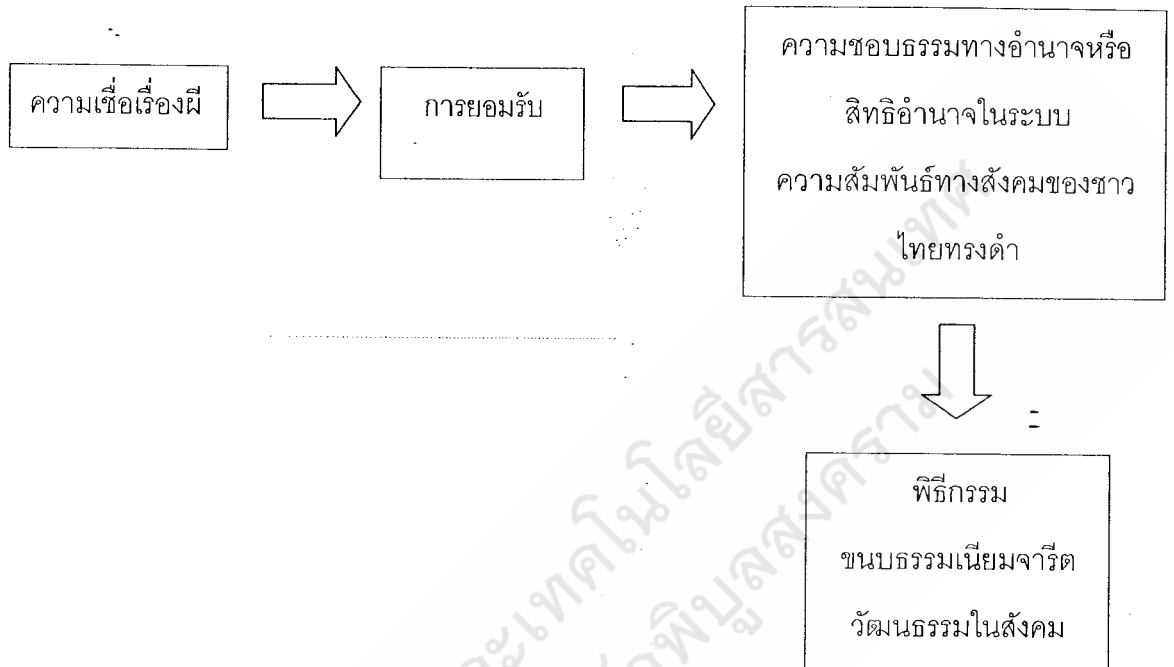
เรณู เหมือนจันทร์เชย (2542) ทำการศึกษาเกี่ยวกับ “โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย : ความเชื่อเรื่องผีของไทยโซ่ง” โดยทำการศึกษาความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยโซ่ง และพิธีกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้ความเชื่อการนับถือผี รวมทั้งพิธีกรรมตามวัฏจักรของชีวิตตั้งแต่การเกิด การบวช การแต่งงานและการตาย เก็บข้อมูลจากชาวไทยโซ่งในพื้นที่จังหวัดนครปฐม ได้แก่ บ้านแหลมกระเจา 2 ตำบลลำลูกบัว อำเภอคอนคาบ บ้านหัวทรายไทย ตำบลสามง่าม อำเภอคอนคาบ บ้านเกาะแรด ตำบลบางปลา อำเภอบางเลน บ้านไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน บ้านดอนทอง ตำบลดอนข่อย อำเภอบางเลน และบ้านสระสี่มุม อำเภอกำแพงแสน ผลจากการศึกษาพบว่าในสังคมไทยโซ่งมีความเชื่อผสมผสานกันระหว่างศาสนาพุทธและการนับถือผี ชาวไทยโซ่งจะมีความเชื่อเรื่องการนับถือผี และความเชื่อเรื่องขวัญ โดยเชื่อว่าสิ่งต่างๆ ในโลกอยู่ภายใต้อำนาจของผี และสิ่งเหนือธรรมชาติ สังคมไทยโซ่งเชื่อว่า “แล่น” เป็นผู้สร้างมนุษย์ให้เกิดและตาย โดยที่ร่างกายมนุษย์มีขวัญประกอบอยู่ 32 ขวัญ ซึ่งแล่นแต่ละแล่นมีหน้าที่และอำนาจ ความสำคัญแตกต่างกัน ทำให้มนุษย์ทุกข์หรือสุขก็ได้ ความเชื่อในเรื่องของการนับถือผีส่งผลต่อการเกิดพิธีกรรมต่างๆ ของชาวไทยโซ่ง และยังสะท้อนให้เห็นถึงการสร้างความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่นระหว่างกลุ่มเครือญาติ หรือตระกูล เป็นพื้นฐานสำคัญในการรวมกลุ่ม ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผีเป็นไปด้วยความเกรงกลัว ความอ่อนน้อมถ่อมตน และการสำนึกในบุญคุณระหว่างคนกับผี

ดังนั้นการนับถือผีจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ดำรงไว้ซึ่งความเป็นปึกแผ่นของสังคมไทยโซ่ง และมีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของชาวไทยโซ่งอย่างมาก ทั้งนี้การนับถือผีนั้นไม่ได้มีความขัดแย้งกับหลักปฏิบัติของศาสนาใหม่ แต่กลับสามารถผสมกลมกลืนเข้ากันได้ และพิธีกรรมทั้งพุทธและผีนี้ ไทยโซ่งได้ปฏิบัติทั้งหมดโดยไม่แบ่งแยก เนื่องจากเพราะพิธีกรรมเหล่านี้นำมาซึ่งความสุข ความเจริญ ความเป็นสิริมงคลต่อตนเอง ครอบครัวและชุมชน ทำให้โลกทัศน์ทางความเชื่อในเรื่องผี พิธีกรรมอันเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี จึงยังคงอยู่ในสังคมของชาวไทยโซ่งภายใต้การปรับเปลี่ยนและผสมผสานกับความเชื่อในศาสนาพุทธและพราหมณ์ในปัจจุบัน

ประธาน เขียวขำ, ร้อยคำรวมโท (2546) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับ “พิธีกรรมชุมชนและประเพณีเกี่ยวกับชีวิต: ศึกษากรณีชุมชนลาวโซ่ง จังหวัดสุพรรณบุรี” โดยเน้นการศึกษาสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงในพิธีกรรมชุมชน คือ พิธีบูชาศาลประจำหมู่บ้าน พิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีปาดตง พิธีเสนเรือน พิธีเสนตัว พิธีแบ่งขวัญ และการเปลี่ยนแปลงประเพณีเกี่ยวกับชีวิต 4 ด้าน คือ ประเพณีการเกิด ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน และประเพณีการตาย โดยกำหนดกรณีศึกษาคือ ชุมชนลาวโซ่ง หมู่บ้านดอนมะเกลือ อำเภออู่ทอง จ.สุพรรณบุรี ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนลาวโซ่งมีการรับเอาวัฒนธรรมทางวัตถุและมีใช้วัตถุ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมชุมชน ตลอดจนแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การพัฒนาของหน่วยงานภาครัฐทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมชุมชน นอกจากนี้การพัฒนาด้านการคมนาคม ระบบการศึกษา อิทธิพลของสื่อและการย้ายถิ่นฐานยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของประเพณีชีวิตในชุมชนของลาวโซ่งตามมาอีกด้วย

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2555) ได้ทำการศึกษารวบรวมเกี่ยวกับตำนาน ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวล้านนา โดยได้กล่าวถึงความเชื่อพื้นฐานต่างๆ ของภาคเหนือ ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ พระพุทธศาสนา และความเชื่อในการนับถือผี ของชาวล้านนาที่แสดงออกอย่างมีพลวัตผ่านพิธีกรรมต่างๆ อย่าง พิธีเลี้ยงผีปู่แสะย่าแสะ พิธีไหว้ผีบรรพบุรุษ พิธีทรงเจ้า เป็นต้น อานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้ทำการศึกษาและประมวลสังเคราะห์ความเชื่อและพิธีกรรมพื้นฐานของชาวล้านนาในภาคเหนือและได้ค้นพบว่า ความเชื่อพื้นฐานต่างๆ ของภาคเหนือทั้งเจ้าที่และผีปู่ย่าล้วนมีพลวัต ที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของความรู้ชาวบ้าน ซึ่งคนท้องถิ่นนำมาใช้เป็นคติในการสื่อสารช่วงชิงและผลิตความหมายใหม่ ผ่านปฏิบัติการทางพิธีกรรมต่างๆ เพื่อนิยามอำนาจทางศีลธรรมและสร้างตัวตนใหม่ ในการแสวงหาความสัมพันธ์ทางสังคมทางเลือกที่หลากหลายมากขึ้นระหว่างตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมแทนที่จะติดอยู่กับกับดักของความรู้ที่ครอบงำอยู่เพียงด้านเดียว

กรอบแนวคิดของการวิจัย

รูปที่ 1: กรอบแนวคิดของการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การลงภาคสนามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลและใช้วิธีการสัมภาษณ์ควบคู่ไปกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม (Participant and Non – Participant Observation)

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การสร้างความชอบธรรมทางอำนาจบนพื้นฐานของความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำ พื้นที่ตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก มีลักษณะอย่างไร ดำรงอยู่และถูกแสดงออกในรูปแบบใด และความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำมีความสัมพันธ์ต่อการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจหรือเรื่องของอำนาจในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวไทยทรงดำอย่างไร

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ตำบลพันเสา ในหมู่ที่ 7 บ้านแหลมมะค่า หมู่ 8 บ้านเหล่าขานาง และ หมู่ 11 บ้านมะถ่างาม อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่จะศึกษาในครั้งนี้ คือ คนเชื้อสายไทยทรงดำ ในหมู่ที่ 7 8 และ 11 ตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก โดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จากการลงพื้นที่ โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และไม่มีส่วนร่วม (Non – Participant Observation) และการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในพื้นที่

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาแบบวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเครื่องมือที่ใช้ คือ การใช้ตัวผู้วิจัยเป็นเครื่องมือ และใช้วิธีการการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ควบคู่ไปกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เพื่อศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำในพื้นที่ และการแสดงบทบาท ความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคม ตลอดจนพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องผีของชาวไทยทรงดำ ในพื้นที่ตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก โดยมีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำก่อนการลงพื้นที่
2. การลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลเบื้องต้น
2. การถอดบทเรียนจากการลงพื้นที่เบื้องต้นเพื่อประกอบการวางแผนการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม
3. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกตคนเชื่อสายชาวไทยทรงดำในพื้นที่ตำบล พันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีของคนในสังคม โดยตัวผู้วิจัยลงในพื้นที่ชุมชน
4. การตรวจสอบข้อมูลโดยส่งให้ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบข้อมูลที่รวบรวมมาได้ เพื่อปรับปรุงแก้ไข เพิ่มเติมเนื้อหาให้มีความถูกต้อง รวมทั้งการเปรียบเทียบกับงานวิจัยเกี่ยวกับไทยทรงดำอื่นๆ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา
5. การวิเคราะห์ข้อมูล การนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ มาทำการถอดบทเรียนและสรุปร่วมกับการสังเกตที่ได้จากในพื้นที่ และการวิเคราะห์เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำกับการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจหรือสิทธิอำนาจที่ปรากฏขึ้นในระบบความสัมพันธ์ทางสังคม โดยอาศัยวิธีวิทยาแนวคิดเรื่องการสร้างความชอบธรรมมาช่วยในการวิเคราะห์ทำความเข้าใจ
6. การสรุปผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากรวบรวมข้อมูลแล้วจะนำมาทำการวิเคราะห์ข้อมูล จากข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึกภาคสนาม (Field Notes) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมของผู้วิจัย โดยใช้วิธีการตีความปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในภาคสนามและการตีความเนื้อหา (Content Analysis) ที่ได้จากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูล ควบคู่ไปกับการใช้กรอบของวิธีวิทยาในการวิเคราะห์เรื่องความชอบธรรมทางอำนาจที่เกิดขึ้นภายใต้ความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำ

ทั้งนี้วิธีวิทยาที่ใช้ในการวิเคราะห์ว่าความเชื่อเรื่องผีที่มีผลต่อการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจ/อำนาจในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวไทยทรงดำ ในพื้นที่ตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก อย่างไร คือ แนวคิดเรื่องการสร้างความชอบธรรม (Legitimacy) ในการอธิบายวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องผีในฐานะที่เป็นแหล่งที่มาของอำนาจความชอบธรรมในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวไทยทรงดำ

และเพื่อตอบคำถามของการศึกษาวิจัยว่า ความเชื่อเรื่องผีนั้นดำรงอยู่อย่างไรในระดับความคิดและการรับรู้ของคนไทยทรงดำ และถูกแสดงออกมาในรูปแบบลักษณะอย่างไร ผู้วิจัยจะอาศัยการวิเคราะห์ตีความจากเนื้อหา (Content Analysis) จากการสัมภาษณ์และการตีความจากการปฏิสัมพันธ์ในภาคสนามที่เกิดจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในพื้นที่

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ในการศึกษาการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจผ่านความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำ เพื่อความเข้าใจ เราจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อพื้นฐานสำคัญของชาวไทยทรงดำนับตั้งแต่บรรพบุรุษ ในฐานะที่เป็นความเชื่อและเป็นที่มาของเหตุผลรองรับในอำนาจของสังคม ซึ่งจากศึกษาผู้วิจัยพบว่าความเชื่อพื้นฐานสำคัญของชาวไทยทรงดำ คือ ความเชื่อในการนับถือผี ความเชื่อเรื่องขวัญและความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อทั้งสามอย่างนี้มีความเกี่ยวโยงเชื่อมโยงถึงกันและถูกแสดงออกผ่านพิธีกรรมต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในสังคม รวมทั้งการสะท้อนให้เห็นถึงการจัดลำดับโครงสร้างทางสังคม ระบบเครือญาติและครอบครัว ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องของอำนาจในสังคม

ความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำ

ชาวไทยทรงดำแต่เดิมในสมัยก่อนนั้นมีความเชื่อในเรื่องการนับถือผีและสิ่งเร้นลับเหนือธรรมชาติ ก่อนที่จะรับมีการรับเอาความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเข้ามาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของตน ทำให้ในปัจจุบันชาวไทยทรงดำมีความเชื่อผสมผสานกันระหว่างศาสนาพุทธและการนับถือผี และความเชื่อเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ โครงสร้างทางสังคม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวไทยทรงดำจนถึงปัจจุบัน

ในส่วนของความเชื่อเรื่องผีนั้นชาวไทยทรงดำมีการนับถือผีอยู่หลายชนิด โดยแบ่งตามประเภท ดังนี้

1. แตนหรือผีฟ้า เป็นเทวดาเมืองฟ้าหรือเมืองสวรรค์ มีอำนาจเหนือมนุษย์ทั้งหลาย สามารถคลบนกาลความเป็นไปในสิ่งต่างๆ ทั้งในด้านดีและไม่ดีได้ ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุเคราะห์ร้ายเจ็บป่วย จึงทำพิธีขอให้แดนช่วยเหลือ หรือประพาศปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามความประสงค์ของแดน เพื่อให้แดนมีเมตตา ในกลุ่มของแดนจะมีหัวหน้าแดน เรียกกันว่า แตนหลวง เป็นผู้บังคับบัญชาของแดนทั้งหมดในเมืองฟ้า และมีแดนอื่นๆ อีก เช่น แตนแนน แตนจัด แตนสิง

แดนเคาะ ฯลฯ แต่ละแดนจะมีหน้าที่ต่างๆ เกี่ยวข้องกับการดูแลพฤติกรรมของมนุษย์และความเป็นไปของมนุษย์ (สมิทร ปิติพัฒน์, บัณฑกร อ่อนคำ และ พูนสุข ธรรมาภิมุข, 2521, หน้า 22)

ส่วนในระดับแดนจะการแบ่งหน้าที่กันดังต่อไปนี้ (อ้างใน เรณู เหมือนจันทร์เชย, 2542, หน้า 37 – 42)

1.1 แดนหลวง เป็นหัวหน้าของแดนทั้งหมดบนฟ้า มีหน้าที่คอยควบคุมดูแลการปฏิบัติงานของแดนต่างๆ ให้เป็นไปตามปกติ และตัดสินข้อพิพาทต่างๆ ให้เกิดความยุติธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

1.2 แดนปีวกาลวิ เป็นผู้ดูแลทุกข์สุขและความอุดมสมบูรณ์ของมนุษย์ในโลก ควบคุมดินฟ้าอากาศ และทำให้ฝนตกตามต้องฤดูกาล

1.3 แดนชาติ เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตและสงฆ์มนุษย์มาเกิดในโลก

1.4 แดนแนน (แดนแนน) เป็นผู้ตั้งมิ่งขวัญของมนุษย์ทำให้มนุษย์อายุสั้น หรือยาวตามที่กำหนด

1.5 แดนบุน เป็นผู้บันดาลความร่ำรวยและความสมบูรณ์ให้เกิดแก่มนุษย์

1.6 แดนคอ เป็นแดนแห่งโรคภัยไข้เจ็บ ทำให้เกิดความเจ็บป่วยต่างๆ โดยเฉพาะในหมู่เด็ก

1.7 แดนเคาะ เป็นผู้บันดาลให้เกิดความเคราะห์ร้ายและภัยพิบัติแก่มนุษย์

1.8 แดนสิง (ชิง) เป็นแดนประจำตระกูล มีหน้าที่รักษาผู้อยู่ในวงศ์ตระกูลให้อยู่เย็นเป็นสุข

1.9 แดนสัด เป็นผู้ดูแลมนุษย์ให้อยู่ในระเบียบวินัย ติดตามจับคนกระทำผิดมาลงโทษ และคุ้มครองคนดีให้พ้นภัยพิบัติต่างๆ

1.10 แดนนุ่งขาว เป็นผู้บันดาลให้เกิดแสงสว่างทำให้คนมีความสวยงาม

2. ผีบ้านและผีเมือง ตามความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทยทรงดำ ในแต่ละเมืองจะมีผีสิงสถิตอยู่เพื่อดูแลและรักษาคนในเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข ผีบ้านผีเมืองนี้อาจจะอยู่ตามป่าเขาหรือต้นไม้ บางเมืองก็สร้างศาลให้อยู่ในบริเวณที่มีหลักเมืองถือว่าเป็นเขตหวงห้าม และในแต่ละบ้านก็จะมีผีดูแลรักษาเช่นกัน แต่เดิมเจ้าเมืองต้องทำพิธีเช่นไหว้ผีบ้านและผีเมืองทุกปี แต่ภายหลังที่ได้อพยพมาอยู่ประเทศไทย การเช่นไหว้ผีเมืองก็ระงับไป เพราะขาดเจ้าเมืองและผู้ประกอบพิธีกรรมนี้ ปัจจุบันการเช่นผีเมืองจึงสูญไป (สมิทร ปิติพัฒน์, บัณฑกร อ่อนคำ และ พูนสุข ธรรมาภิมุข, 2521, หน้า 22)

3. ผีป่า ผีเขาและผีอื่นๆ ชาวไทยทรงดำเชื่อกันว่าในป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ ลำธาร และสิ่งของธรรมชาติต่างๆ มักมีผีสิงสถิตอยู่ หากคนเราทำการละเมิดแล้วอาจได้รับภัยจากผีที่สิงอยู่ในสิ่งเหล่านั้น ดังนั้นลาวโซ่งจึงระมัดระวังตนในการตัดไม้ เเดินป่า และใช้แม่น้ำ ลำธารต่างๆ เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายและกระทบกระเทือนถึงผีต่างๆ

4. ผีบรรพบุรุษ เมื่อมีคนตาย บุตรหลานและภรรยาของผู้ตายจะเชิญผีบรรพบุรุษมาอาศัยอยู่ในบ้าน โดยจัดให้อยู่ในแท่นบูชาหรือกะล่อหอง ถ้าเป็นผู้ตัววหรือผู้ท้าวก็จะจัดให้อยู่ในห้องหรือกว๊านซึ่งบุตรหลานและภรรยาจะจัดหาอาหารมาเช่น ไหว้เป็นประจำ ในโอกาสสำคัญก็จะถูกเชิญมาร่วมพิธีกรรมต่างๆ หรือบอกกล่าวเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงและเหตุการณ์ที่สำคัญของครอบครัว เสมือนว่าผีเหล่านั้นยังมีชีวิตอยู่ร่วมกับผู้สืบสายสกุลอยู่ในปัจจุบันด้วย (สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑิต อ่อนคำ และ พูนสุข ธรรมาภิมุข, 2521, หน้า 23) ซึ่งในเรื่องของผีบรรพบุรุษนั้น จะมีความเกี่ยวข้องกับประเพณีการสืบผี คือ ผู้ใดมาจากสกุลใดก็สืบผีสกุลนั้น โดยมีลูกชายเป็นผู้สืบสกุล ในกรณีที่ครอบครัวใดมีบุตรชายหลายคน บุตรชายคนสุดท้ายต้องจะเป็นผู้สืบผีพ่อแม่และได้เป็นเจ้าของเรือนของพ่อแม่หลังจากที่พ่อแม่ตายแล้ว ส่วนบุตรชายคนโตเมื่อแต่งงานแล้วจะแยกไปมีเรือนอยู่ต่างหาก ส่วนบุตรสาวสืบผีต่อไปไม่ได้ เพราะต้องแต่งงานไปถือผีของฝ่ายชาย ดังนั้นเมื่อพ่อแม่ตาย บุตรชายคนสุดท้ายต้องจะเชิญผีพ่อแม่มาไว้ที่เรือนของตน จัดให้อยู่ใน “กะล่อหอง” มีการเช่นอาหารให้กิน หรือทำพิธีเช่น ไหว้เรียกว่า “พิธีเสนเฮือน” คือ เช่น ไหว้ผีเรือน

ทั้งนี้ ถ้าครอบครัวใดเป็นชนชั้นผู้ตัววก็จะจัดให้อยู่ในห้องเล็กๆ ซึ่งอยู่ด้านข้างของตัวบ้าน หรือระเบียบบ้าน เรียกห้องนี้ว่า “กว๊าน” ในกรณีที่ครอบครัวใดมีแต่ลูกสาวก็ต้องคอยจนกว่าจะมีหลานชายไว้สืบผีต่อไป หรือให้ลูกเขยสืบผีแทนเป็นกรณีพิเศษ หรือไม่ถ้าลูกสาวต้องไปอยู่ที่บ้านลูกเขย ลูกสาวก็ต้องสร้างศาลเล็กๆ ที่เรียกว่า “ดือบ” สำหรับผีพ่อแม่ตน ศาลนี้จะปลูกไว้ในบริเวณบ้านลูกเขย จะเข้าไปอยู่ในบ้านลูกเขยไม่ได้ เพราะว่าเป็นคนละผีกัน

ภาพที่ 1: กว๊านที่ตั้งหิ้งกระตูดและกะล่อหอง

5. ผีประจำสถานที่ ได้แก่ ผีบันได ผีประตู ผีเตาไฟ (เรณู เหมือนจันทร์เชย, 2542, หน้า 39- 40)

5.1 ผีบันได เชื่อกันว่าบันไดของบ้านเรือนและสถานที่ที่มีผีคุ้มครองจึงมีข้อกำหนดข้อห้ามมิให้ละเมิด เช่น ห้ามนั่งคาบบันได ห้ามนั่งเล่นที่บันได ห้ามใช้ของมีคมฟันบันได ฯลฯ และเมื่อทำพิธีเสนเรือนก็จะนำเอาเลือดหมูสดที่ฆ่าทำพิธีมาที่บันไดเป็นการบูชาด้วย ส่วนในพิธีข่มขวง หมอเสนจะใช้มีดฟันบันไดเบาๆ เป็นการขับไล่ผีสงนางไม้ที่เจ้าของบ้านนำไม้มาปลูกเพื่อไม่ให้มารบกวนเจ้าของบ้าน

5.2 ผีประตู มีข้อห้าม เช่น ห้ามตำจนครกแตก เพราะครกจะไปถูกแม่พระธรณี ห้ามเหยียบธรณีประตูเป็นต้น

5.3 ผีเตาไฟ มีคุณประโยชน์ช่วยให้ทำกับข้าว
ทั้งนี้ผีบันได ผีเตาไฟและผีประตู เวลาทำ “พิธีจี่ไฟให้ข้าว” ต้องนำอาหารไปให้กิน

6. **ผีเจ้าที่เจ้าทาง** คือ ผู้ดูแลรักษาบริเวณบ้านจะจัดตั้งศาลให้อยู่ประจำ เรียกว่า “ศาลพระภูมิ - ศาลเจ้าที่” ทั้งนี้การเช่นพระภูมิ - เจ้าที่ ไม่เหมือนกัน กล่าวคือ ไทยโชนมีความเชื่อกันว่าพระภูมิเป็น “พระ” ส่วนเจ้าที่เป็น “ผี” ดังนั้นเครื่องเช่นของพระภูมิจะไม่มีเหล้า แต่ปัจจุบันความเชื่อนี้เปลี่ยนไปมีการเช่นเหล้าทั้งพระภูมิและเจ้าที่

การตั้งศาลพระภูมิ ศาลเจ้าที่ ต้องให้ผู้รู้มาทำพิธีให้ถูกต้อง เช่น การตั้งให้ถูกต้อง เลือกวันที่เป็นสิริมงคล มีการบวงสรวงอันเชิญให้ถูกต้อง เพื่อคุ้มครองปกป้องรักษาสถานที่ และถ้าทำไม่ดีก็อาจจะนำความไม่ตีมาสู่ครอบครัว โดยการตั้งศาลพระภูมิ - เจ้าที่ จะต้องมีการเสี่ยงทายโดยใช้ไม้ไผ่ประเภทกัน 2 อันแล้วโยนลงพื้น หากไม้ไผ่หงายอันหนึ่ง คว่ำอันหนึ่ง แสดงว่าบริเวณนี้เหมาะที่จะตั้งศาล หากไม่เป็นดังนี้ต้องเปลี่ยนที่ใหม่ การทำบุญทุกครั้งต้องเลี้ยงพระภูมิ - เจ้าที่ เมื่อประกอบพิธีกรรมใดก็ต้องบอกกล่าวด้วย การกราบไหว้พระภูมิ - เจ้าที่ เพื่อเป็นการคุ้มครองป้องกันภัย และจับไล่สิ่งชั่วร้ายให้ออกไปจากบริเวณบ้าน และยังเป็นผลดีทางด้านจิตใจของเจ้าของบ้านด้วย

7. **ผีไร่ ผีนา** เชื่อกันว่าในไร่และนาจะมีผีคุ้มครองประจำอยู่ โดยชาวไทยทรงดำจะนิยมตั้ง “ศาลนา” ไว้เช่นไหว้ เมื่อเริ่มทำนา (แรกนา) และตอนเกี่ยวต้องทำพิธีให้เรียกว่า “ปาดตงนา” นอกจากนี้ยังมีผีประจำเมล็ดข้าวหรือแม่โพสพ จะทำพิธีให้ตอนข้าวออกรวง โดยอัญเชิญมาประจำอยู่จนเมื่อเกี่ยวเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว ซึ่งมีข้อห้ามหลายประการมิให้ละเมิดแม่โพสพ เช่น ห้ามนอนหน้ากระล่อม (กะพ้อม) ข้าว ห้ามใส่รองเท้าเดินเข้าไปในลานนวดข้าว เวลากินข้าวห้ามเคาะจานข้าว เป็นต้น

8. **ผีตายโหง** ถือว่าเป็นผีไม่ดี เพราะตายไม่ดี เช่น ถูกยิงตาย ถูกรถชนตาย ถูกฆ่าตาย เป็นต้น คนลาวโชนจะไม่เผาศพคนตายโหง แต่จะใช้วิธีการฝังแทนและจะไม่เชิญมาเป็นผีบ้าน ผีเรือนหรือผีนา แต่จะเชิญให้ไปเป็นผีประจำวัด จะมีพิธีให้ เช่น ทำบุญกลางบ้าน เป็นต้น มีการทำสังฆทานหรือสังกบาสาให้กิน

9. **ผีประจำต้นไม้** เชื่อกันว่าต้นไม้บางต้นมีผีประจำที่ร้ายแรงให้โทษหากเข้าไปเกี่ยวข้อง เช่น ต้นตะเคียนก็มีผีตะเคียนสิงสถิตอยู่ห้ามนำมาใช้สร้างบ้าน

10. **ผีร้าย** เช่น ผีปอบ ผีกระสือ ผีพวกนี้ไม่เช่นไหว้เช่นเดียวกับผีเรือน แต่ชาวไทยทรงดำจะป้องกันไม่ให้มารบกวนหรือทำอันตรายคนในบ้าน เวลาผีมาทำให้คนในบ้านเจ็บป่วยคนไทยทรงดำก็จะนำเอากระทงไปวางที่ทาง 3 แพร่ง หรือทาง 4 แพร่ง ในปัจจุบันผีพวกนี้ไม่มีอีกแล้ว มีแต่การเล่าสู่ต่อกันมา

ความเชื่อเรื่องผีกับโครงสร้างทางสังคม

ความเชื่อในเรื่องผีของชาวไทยทรงดำนั้นมีความสำคัญและมีอิทธิพลอย่างมากต่อวิถีชีวิตของคนในสังคม ความเชื่อเรื่องผีไม่ได้ปรากฏอยู่แค่เพียงในความคิดความเชื่อ จารีตขนบธรรมเนียม ประเพณีเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีบทบาทสำคัญต่อการสร้าง โครงสร้างทางสังคมของชาวไทยทรงดำ

การนับถือและสืบผี

ชาวไทยทรงดำนับถือและให้ความสำคัญต่อผีบรรพบุรุษอย่างมาก ดังนั้นจึงต้องมีการสืบผีบรรพบุรุษต่อๆ กันมา ในการสืบผีฝ่ายชายจะเป็นผู้สืบต่อจากพ่อแม่ ส่วนลูกสาวเมื่อแต่งงานออกไปก็ต้องไปสืบผีทางสามี การสืบผีถ้าพ่อแม่ยังอยู่ก็ไม่ต้องเลี้ยงผี แต่ถ้าพ่อแม่เสียชีวิตจึงจะสืบผีได้ และในกรณีใดที่บ้านใดมีแต่ลูกสาวให้ลูกสาวสืบผีแทนได้คือ เมื่อแต่งงานแล้วมีลูกก็ให้ลูกสืบแทน ซึ่งสามารถออกชื่อแทนได้แม้ว่าจะยังเป็นเด็ก และถ้าบ้านใดมีลูกชายหลายคน คนที่อยู่กับพ่อแม่จะสืบผีต่อจากพ่อแม่ ส่วนลูกที่แยกออกไปอยู่ที่อื่น เมื่อพ่อแม่ตายก็จะรับเลี้ยงผีได้

ส่วนในเรื่องของความเชื่อเรื่องการผัดผีและเสียผีนั้น การผัดผี คือ การทำไม่ถูกต้องตามกฎเกณฑ์หรือระเบียบที่วางไว้ เช่น การผัดผี ผัดป่า ผัดบ้าน ผัดคลอง ผัดครุ ผัดกฎ ชาวไทยโชนัเรียกการผัดตามเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นว่า “ผัดผี” การผัดผี คือ การประพฤติปฏิบัติผัดประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการผัดผี เช่น การที่ลูกไม่ปาดตงให้ผีเรือนกิน หรือพี่น้อง หรือแขกมาหาที่บ้านแล้วเลี้ยงเหล้าโดยไม่ให้ผีเรือนกินก่อน หรือมีคนมานอนค้างที่บ้านโดยไม่บอกกล่าวกับผีเรือน หรือการจับเนื้อต้องตัวหญิงสาวในที่มืดหรือที่ไม่มีคนอยู่หรือมีผู้ชายแอบมานอนค้างกับลูกสาวหรือพาลูกสาวหนี เป็นต้น การกระทำเหล่านี้ถือว่าการผัดผีบางครั้งผีโกรธลงโทษให้เป็นไปต่างๆ นานา เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย ไม่มีความสุข เป็นต้น ต้องแก้ไขในสิ่งที่ได้กระทำผิดต่อผีเรือน เรียกว่า “การเสียผี” ต้องมีขันหมากไปไหว้ขอขมา หรือมีเครื่องเช่นไปเช่น ไหว้ เช่น หัวหมู 1 หัว เหล้า 1 ขวด สำหรับ ผู้ที่เป็นลูกเขยหรือลูกสะใภ้จะต้องใส่เสื้อสี (เรณู เหมือนจันทร์เชย, 2542, หน้า 44 - 48)

โครงสร้างทางสังคม

ชาวไทยทรงดำเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีโครงสร้างทางสังคมที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง โดยเฉพาะการใช้ความเชื่อเรื่องผีมาจัดลำดับโครงสร้างทางสังคม ลำดับชั้นทางสังคม โดยเริ่มจากระดับครอบครัวไปถึงระดับความสัมพันธ์ของคนในสังคม ที่เป็นหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ครอบครัวและระบบเครือญาติ

ลักษณะของครอบครัวชาวไทยทรงดำมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย (Extended Family) มากกว่าครอบครัวเดี่ยว (Single Family) ในครอบครัวขยายจะประกอบด้วยสามี ภรรยาและลูก รวมทั้งพ่อหรือแม่ ของทั้งฝ่ายสามีหรือภรรยาหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ตลอดจนญาติพี่น้องอยู่ด้วยกัน

ปัจจุบันแม้ว่าสภาพทางสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ว่าวิถีของชาวไทยทรงดำในพื้นที่ตำบลพันเสา อำเภอบางระกำ จ.พิษณุโลก ยังคงลักษณะของสภาพครอบครัวขยาย ซึ่งสมาชิกภายในบ้านจะประกอบด้วยปู่ย่า หรือตา ยายพ่อแม่ ลูก หลาน และญาติ ก็ยังคงอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน หรือปลูกบ้านไว้ใกล้เคียงกัน เมื่อยามถึงเวลาที่มีงานสำคัญ เช่น พิธีเสนเรือน หรือปาดคงข้าวใหม่ ญาติที่นับถือผีเดียวกันก็จะมารวมตัวพร้อมกันเสมอ

ด้วยลักษณะของประเพณีครอบครัวของชาวไทยทรงดำจะให้ความสำคัญกับลูกชายมากกว่า ลูกผู้หญิง เพราะตามประเพณีความเชื่อลูกผู้ชายจะเป็นผู้สืบบรรพบุรุษและเลี้ยงสืบบรรพบุรุษ ตลอดจนเลี้ยงผีพ่อแม่ ส่วนลูกสาวเมื่อแต่งงานไปแล้วก็จะไปนับถือผีทางฝ่ายสามี (วาสนา อรุณกิจ, 2529, หน้า 110) ดังนั้นครอบครัวของชาวไทยทรงดำจึงให้ความสำคัญกับลูกผู้ชายมากกว่า ลูกผู้หญิง

การแต่งงาน สังคมของชาวไทยทรงดำจะให้อิสระแก่คนที่อยู่ต่างชนชั้นกันแต่งงานกันได้ ซึ่งได้แก่ ชนชั้นผู้ดีตัวกับผู้น้อย สามารถแต่งงานกันได้โดยไม่ถือว่าเป็นการผิดประเพณี และถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ดีตัวก็ต้องจัดพิธีแต่งงานแบบผู้ดีตัว แต่ถึงอย่างไรก็ตามแม้ฝ่ายหญิงจะเป็นชนชั้นผู้ดีตัว แต่ถ้าแต่งงานกับผู้ชายที่เป็นผู้น้อยก็ต้องหันไปนับถือผีผู้น้อยของฝ่ายชาย เพราะการนับถือผีและสืบผีนั้นยึดเอาฝ่ายชายเป็นสำคัญ ทั้งนี้ชีวิตแต่งงานของชาวไทยทรงดำนั้นเป็นแบบผัวเดียว เมียเดียว (Monogamy) ไม่นิยมการมีภรรยาหลายคน และไม่นิยมการหย่าร้าง และไม่นิยมแต่งงานกับพ่อม่ายแม่หม้าย ถ้าเป็นแม่หม้ายจะแต่งงานใหม่ต้องออกจากผีเดิมของสามีคนที่นับถือเสียก่อน จึงจะสามารถแต่งงานใหม่ได้

การแต่งงานของชาวไทยทรงดำ ในพื้นที่ ต.พันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก ส่วนใหญ่จะแต่งงานเมื่ออายุได้ราว 22 - 23 ปี ซึ่งการแต่งงานในปัจจุบันจะมีอยู่ 2 แบบ ด้วยกัน คือ แต่งแบบไทยทรงดำหรือแต่งแบบไทย หรืออาจจะผสมผสานกันระหว่างพิธีไทยกับไทยทรงดำก็ได้ ส่วนการแต่งงานกันเองภายในเครือญาติสามารถแต่งงานกันได้ แต่จะต้องเป็นญาติต่างฝั่งกันเท่านั้น และเมื่อแต่งงานกันไปแล้วลูกชายก็นำภรรยาเข้ามาอยู่ในครอบครัวของพ่อแม่ตนหรือมักจะมาปลูกบ้านเรือนใกล้เคียงกับบ้านพ่อแม่ ซึ่งก่อนที่จะนำภรรยาเข้ามาบ้านของฝ่ายชาย ฝ่ายชายจะต้องไปอยู่ทำงานรับใช้บ้านฝ่ายหญิง 1-5 ปี เรียกว่า “สา” หรือ “อาสา” กรณีเช่นนี้เกิดจากการที่พ่อแม่ฝ่ายหญิงไม่เรียกสินสอดทองหมั้น แต่ให้ฝ่ายชายไปอาสาทำงานรับใช้พ่อแม่ฝ่ายหญิงเป็นการทดแทน แต่ในปัจจุบันจะอยู่บ้านฝ่ายหญิง 3 วัน แล้วก็แยกครอบครัวออกไป

การสืบผีจึงเป็นการสืบสกุลของชาวไทยทรงดำ ลูกผู้ชายทุกคนมีหน้าที่สำคัญ คือ ต้องสืบผีบรรพบุรุษ การสืบผีจะสืบผีทางฝ่ายชาย ส่วนในด้านการนับถือผีฝ่ายพ่อหรือฝ่ายชาย ลูกสาวเมื่อแต่งงานก็ไปสืบผีทางฝ่ายสามี อย่างไรก็ตามในกรณีที่ครอบครัวใดมีแต่ลูกสาวหรือมีลูกสาวคนเดียว ถ้าพ่อแม่ตายไปและภายในครอบครัวลูกสาวที่แต่งงานแล้วยังไม่มีลูกชาย ก็จะอนุโลมให้ลูกสาวเลี้ยงผีบรรพบุรุษไปชั่วครวญแต่จะสืบผีไม่ได้จนกว่าลูกสาวจะมีลูกชาย ที่จะมารับหน้าที่ในการสืบผีและเลี้ยงผีบรรพบุรุษแทนต่อไป ดังนั้นในกรณีเช่นนี้ฝ่ายหญิงจะต้องมีลูกชายมากกว่า 1 คนขึ้นไป โดยมอบหมายให้ลูกชายคนใดคนหนึ่งรับเลี้ยงผีบรรพบุรุษทางฝ่ายแม่เป็นกรณีพิเศษ ส่วนลูกชายที่เหลือทั้งหมดจะเลี้ยงผีทางฝ่ายพ่อตามปกติ

ดังนั้น ในด้านของเครือญาติจึงให้ความสำคัญกับเครือญาติฝ่ายพ่อมากกว่า และเครือญาติฝ่ายพ่อก็มีบทบาทในครอบครัวมากกว่าเครือญาติฝ่ายแม่ เนื่องด้วยจากลักษณะของความเชื่อในการนับถือผีและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี เช่น พิธีเสนเรือน ซึ่งเป็นพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ผู้ที่ญาติอยู่ในเครือญาติ ผีเดียวกันก็จะมารวมตัวกัน ทำให้ระบบเครือญาติของชาวไทยทรงดำมีความผูกพันแน่นแฟ้นกันอย่างมาก

โครงสร้างอำนาจในครอบครัว

สิ่งที่ได้กล่าวถึงไปในส่วนระบบครอบครัวและเครือญาติ สังคมของชาวไทยทรงดำนั้นจะให้ความสำคัญกับฝ่ายชายมากกว่า ไม่ว่าจะเป็นการสืบผี นับถือผี และการเลี้ยงผีตามความเชื่อของชาวไทยทรงดำ ที่ผู้ชายเท่านั้นที่จะได้รับสิทธิในการสืบผีและเลี้ยงผีบรรพบุรุษต่อไป ตลอดจนการมีสิทธิในการดูแลทรัพย์สิน และตัดสินใจในฐานะเป็นผู้นำครอบครัวมากกว่า ส่งผลให้สถานภาพทางสังคมของฝ่ายชายสูงกว่าฝ่ายหญิง และจะสถานภาพของฝ่ายชายจะสูงขึ้นอีก เมื่อลูกชายแต่งงานและนำสะใภ้เข้ามาอาศัยอยู่ในบ้าน (วาสนา อรุณกิจ, 2529, หน้า 121)

ภายในครอบครัว พ่อซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวจะมีอำนาจมากที่สุดในบ้านและเป็นผู้รับผิดชอบสมาชิกทุกคนในครอบครัว สามีจะมีอำนาจมากกว่าภรรยา และสมาชิกทุกคนในบ้านต้องเชื่อฟังพ่อหรือหัวหน้าครอบครัวในการตัดสินใจเรื่องราวต่างๆ ในบ้าน ซึ่งเมื่อผู้ชายมีอายุมากขึ้นและมีครอบครัวขยายใหญ่ขึ้น ก็จะมีสถานภาพทางสังคมสูงขึ้น

นอกจากนี้ ผู้ชายมักจะมียุทธศาสตร์ในการเลือกหัวหน้าหมู่บ้าน เข้าร่วมประชุมต่างๆ ของหมู่บ้าน ส่วนผู้หญิงจะร่วมอภิปรายและแสดงความคิดเห็นน้อย ซึ่งในปัจจุบัน แม้ว่าจะผู้หญิงจะมีบทบาทมากขึ้นในหมู่บ้าน และร่วมแสดงความคิดเห็นมากขึ้นเวลาการประชุมในหมู่บ้าน แต่ว่าบทบาทของผู้ชายในพิธีกรรมและการสืบผีบรรพบุรุษยังคงมีความสำคัญอย่างมาก รวมทั้งบทบาทในการเป็นหัวหน้าครอบครัว การตัดสินใจต่างๆ ผู้ชายไทยทรงดำยังคงมีบทบาทมากกว่าผู้หญิง

นายทองคำ สิงห์ล่อ ชาวไทยทรงดำ วัย 53 ปี กล่าวว่า; “ลูกผู้ชายคนโตสำคัญที่สุดในบ้าน เพราะต้องสืบผีและเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ในความเชื่อของอย่างก็เช่นกัน มันน่าแปลกและไม่น่าเชื่ออย่างเรื่องการปลูกข้าว ลูกผู้ชายในบ้านเป็นคนเอาพันธุ์เมล็ดข้าวมาปลูก และมีพี่น้องญาติผู้หญิงขอไปปลูกต่อด้วย ข้าวก็จะ โดงงามดี แต่ถ้าลูกผู้หญิงในบ้านเอาเมล็ดข้าวมาปลูกเองหรือให้ลูกผู้ชายปลูก ข้าวกลับไม่งาม ซึ่งผมก็ลองดูผลก็เป็นเช่นนั้น” (นายทองคำ สิงห์ล่อ (สัมภาษณ์) 1 มีนาคม 2556)

ความเชื่อในเรื่องผีจึงไม่ได้ส่งผลต่อการจัดลำดับความสัมพันธ์ในครอบครัวเท่านั้น ที่ผู้ชายจะมีบทบาทมากกว่าผู้หญิง แต่ยังรวมถึงบทบาทในทางวัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมสำคัญของชาวไทยโขงด้วย ในพิธีกรรมหรืองานฉลองต่างๆ ในระดับหมู่บ้านจะมีผู้ชายซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวแต่ละครอบครัวเป็นผู้นำคนสำคัญ และผู้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ก็มักจะเป็นผู้ชาย เช่น หมอเสนา หมอมด หมอสะ ล่ามแต่งงาน เขยยก เป็นต้น ซึ่งผู้หญิงจะมีหน้าที่ในการช่วยเตรียมของ ทำอาหารและเก็บกวาดหลังเสร็จพิธี

ดังนั้น ด้วยบทบาทของผู้ชายที่มากกว่าผู้หญิงในครอบครัวและสังคมของชาวไทยทรงดำ ทำให้ ผู้ชายมีอำนาจมากกว่าผู้หญิงในครอบครัว ซึ่งเป็นลักษณะของสังคมแบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchal) ภายใต้วิถีคิดและความเชื่อในการนับถือผีและสืบผีที่ให้อำนาจแก่ผู้ชายมากกว่าผู้หญิง

โครงสร้างอำนาจทางสังคม

พื้นฐานของการจัดระเบียบลำดับชั้นทางสังคมของไทยทรงดำนั้น ความเชื่อในการนับถือผีถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการเกิดความสัมพันธ์ตามโครงสร้างทางสังคม โดยที่ชาวไทยทรงดำจะมีการแบ่งลำดับชั้นทางสังคมออกเป็น 2 ชั้นใหญ่ๆ คือ ชั้นผู้ตัว กับชั้นผู้น้อย ตามระบบตระกูลการนับถือผีสืบต่อกัน ดังนี้

1. **ชนชั้นผู้ตัวหรือผู้ท้าว** คือ กลุ่มบุคคลที่สืบเชื้อสายตระกูลมาจากตระกูลเจ้านายในสมัยก่อน ซึ่งแต่เดิมผู้ท้าวหรือพวกเจ้าเป็นชนชั้นปกครองในสังคมแต่ดั้งเดิมของไทยทรงดำ และชนชั้นผู้ตัวเท่านั้นที่สามารถเชิญผีเมืองได้ เพราะเชื่อว่าผู้ตัวนั้นลงมาเกิดจากเมืองฟ้า หรือเมืองสวรรค์ จึงสามารถติดต่อกับผีเมืองได้

ตามหลักจารีตประเพณีชนชั้นผู้ตัวจะมีศักดิ์ทางสังคมที่สูงกว่าชนชั้นผู้น้อยตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ผีผู้ตัวก็เช่นกันมีศักดิ์สูงกว่าผีผู้น้อย ซึ่งตรงนี้นำมาสู่ความแตกต่างของการประกอบพิธีกรรมตามลำดับชั้นของการนับถือผีและตระกูล รวมทั้งความเชื่อในชีวิตหลังความตาย โดยเชื่อว่าชนชั้นผู้ตัวเมื่อตายไปแล้วจะได้ไปอยู่บนสวรรค์ชั้นที่สูงกว่า มีความสวยงามและสุขสบาย เรียกว่า “เรือนพาน” หรือ “เรือนพานหลวง”

2. **ชนชั้นผู้น้อย** คือ ชนชั้นที่เป็นกลุ่มบุคคลที่สืบเชื้อสายตระกูลมาจากสามัญชน โดยในสมัยก่อนจะเป็นชนชั้นที่อยู่ภายใต้การปกครองของผู้ท้าว ชนชั้นผู้น้อยสามารถบูชาผีบรรพบุรุษของตนเองได้ แต่ไม่สามารถบูชาผีเมืองได้ เมื่อตายไปแล้ว เชื่อกันว่าชนชั้นผู้น้อยจะไปอยู่ที่ “ตำดอย” หรือ “เรือนพานน้อย” อันเป็นสถานที่สำหรับผีผู้น้อย

การแบ่งชนชั้นใน โครงสร้างทางสังคมของไทยทรงดำจึงพื้นฐานมาจากความเชื่อในการนับถือสายตระกูลและการนับถือผี โดยที่ในปัจจุบันการแบ่งชนชั้นออกเป็น 2 ชั้นนี้ยังปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันของสังคมชาวไทยทรงดำ ในพื้นที่ตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก เนื่องจากการสืบตระกูลจะสืบตามการนับถือผี ถ้าตระกูล โดยเฉพาะฝ่ายชายเป็น

ตระกูลผีผู้ตัว ฝ่ายหญิง ก็จะต้องหันไปนับถือผีและเข้าผีผู้ตัวตามสามีเป็นหลัก ทำให้แม้ว่าสังคมของไทยทรงดำจะไม่มีรูปแบบการปกครองโดยชนชั้นผู้ตัวอีกต่อไป และไม่สามารถแยกแยะออกได้ชัดเจนว่าใครเป็นชนชั้นผู้ตัวและชนชั้นผู้น้อย เนื่องจากสภาพความเป็นอยู่และอาชีพที่คล้ายคลึงกัน แต่วิถีคิดและการจัดลำดับชั้นทางสังคมเช่นนี้ก็ยังคงอยู่ โดยจะปรากฏให้เห็นชัดเจนเมื่อมีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ตามลักษณะของชนชั้น ซึ่งชนชั้นผู้ตัวจะมีพิธีกรรมและรายละเอียดที่ปลีกย่อยแตกต่างไปจากชนชั้นผู้น้อย และมีพิธีกรรมใหญ่โตและหรูหรากว่า อย่างไร ก็ตามทั้งสองชนชั้นนี้ก็ต่างยอมรับในสถานะลำดับชั้นทางสังคมของตนเอง ไม่มีความขัดแย้งหรือการต่อต้านสิทธิอำนาจระหว่างกันแต่อย่างใด และยังร่วมมือช่วยเหลือกันฉันท์มิตร ญาติพี่น้อง เมื่อมีงานประเพณี พิธีกรรมสำคัญๆ ของแต่ละฝ่าย เพียงแค่ว่ามีข้อห้ามตรงที่อีกฝ่ายที่นับถือผีในชนชั้นที่ต่างกันจะไม่สามารถเข้าร่วมพิธีกรรมในห้องผีเรือนของอีกฝ่ายได้ ซึ่งต่างฝ่ายก็ต่างทราบข้อปฏิบัติต่อกันและกันเป็นอย่างดี โดยไม่มีความขัดแย้งทางชนชั้นในสังคม

ดังเช่นที่นายบาน แพงเพชร หมอเสน (ชนชั้นผู้น้อย) อายุ 74 ปี ได้กล่าวไว้ว่า; “เราไปช่วยเขาได้ ผู้ตัวเขาจะมีพิธีกรรมที่เยอะกว่า แต่เราจะไปยุ่งกับผีเขาไม่ได้ มันคนละส่วนกัน และหมอเสนก็ต้องแยก ผู้น้อยก็จะมีหมอเสนของผู้น้อย ส่วนผู้ตัวหมอเสนก็ต้องเป็นคนในชั้นผู้ตัวเท่านั้น จะข้ามชั้นกันไม่ได้” (นายบาน แพงเพชร (สัมภาษณ์) 25 ตุลาคม 2555)

และในกรณีของการใช้ทรัพยากรดินสาธารณะร่วมกันก็เช่นกันก็มีการแบ่งชั้นตามความเชื่อเรื่องผี อย่างเช่นที่ นายทองคำ สิงห์ล่อ ได้พูดถึงเรื่องของการใช้น้ำร่วมกันไว้ว่า; “เรื่องน้ำที่ใช้ร่วมกัน เราจะไม่ให้น้ำไหลผ่านจากบ้านของคนที่เป็นผีผู้ตัวมาบ้านของคนที่เป็นผีผู้น้อย เพราะมันจะข่มกัน ถ้าน้ำไหลจากบ้านผู้น้อยไปบ้านผู้ตัวไม่เป็นไร เพราะเขาผีใหญ่กว่า แต่จากบ้านเขามาบ้านเราไม่ได้ ถือว่าข่มกัน เพราะเราผีเล็กกว่า” (นายทองคำ สิงห์ล่อ (สัมภาษณ์) 1 มีนาคม 2556)

ผีกับพิธีกรรมตามความเชื่อ

ดังที่ได้กล่าวถึงไปแล้วว่า ความเชื่อเรื่องผีมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย รวมทั้งระเบียบโครงสร้างทางสังคมตั้งแต่ในระดับครอบครัวจนถึงสังคม พิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีตามความเชื่อในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องของการนับถือผี ขวัญและพระพุทธรศาสนาซึ่งในปัจจุบันความเชื่อเหล่านี้ผสมผสานอยู่ด้วยกัน และพิธีกรรมบางอย่างตามความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำก็เริ่มหายไปหลายส่วน ตามกาลเวลาและสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปได้แก่ การรับเอาพิธีของพุทธศาสนาเข้ามาแทนที่ และการที่ไม่มีผู้สืบทอดพิธีกรรมหลักสำคัญๆ ของชาวไทยทรงดำ

พิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผี และขวัญของชาวไทยทรงดำ สามารถจำแนกรายละเอียดได้ดังนี้

1. พิธีกรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่
  - 1.1 พิธีเสนเรียกขวัญ
  - 1.2 พิธีเสนแก้เคราะห์
  - 1.3 พิธีขึ้นบ้านใหม่
  - 1.4 พิธีเชิญผีขึ้นเรือน
  - 1.5 พิธีเสนกวัดกวาย
  - 1.6 พิธีเสนปาดตง
  - 1.7 พิธีเสนปาดตงข้าวใหม่
  - 1.8 พิธีเสนเรือน
  - 1.9 พิธีเสนหับมด
2. พิธีกรรมเกี่ยวกับวัฏจักรของชีวิต
  - 2.1 พิธีแต่งงาน
  - 2.2 พิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย
  - 2.3 พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด

3. พิธีกรรมเกี่ยวกับแดนหรือผีฟ้า

3.1 พิธีเสนเต็ง

4. พิธีกรรมเกี่ยวกับผีประจำหมู่บ้าน

4.1 พิธีไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน

พิธีเกี่ยวกับขวัญของชาวไทยทรงดำ

ความเชื่อเรื่องขวัญ

ชาวไทยทรงดำเชื่อว่าแดนเป็นผู้สร้างมนุษย์ลงมาเกิด โดยมีแดนแนน คือ แดนผู้ตั้งมิ่งขวัญของมนุษย์ทำให้มนุษย์อายุสั้น หรือยาวตามที่กำหนด เป็นผู้หล่อหลอมขวัญของมนุษย์ ซึ่งในร่างกายของมนุษย์จะมีขวัญทั้งหมดอยู่ในอวัยวะสำคัญๆ รวม 32 ขวัญ ขวัญในร่างกายคนเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่า แต่เป็นสิ่งที่ทำให้ร่างกายมีชีวิตเคลื่อนไหวและทำงานต่างๆ ได้ ขวัญเหล่านี้จะอยู่ในร่างกายคน ในยามปกติคนจะมีจิตใจปกติและสุขภาพสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อขวัญในร่างกายต่างๆ นั้นอยู่ครบถ้วน หากขวัญมีอันเป็นไปในทางไม่ดีแล้วผู้เป็นเจ้าของขวัญนั้นจะเจ็บไข้หรืออยู่ไม่เป็นปกติสุข ขวัญเป็นสิ่งที่อ่อนไหวง่ายอาจหลงหรือตกหล่นจากร่างกายคนได้ง่าย เมื่อคนตกใจหรือเจ็บไข้ ดังนั้นเมื่อมีคนเจ็บป่วย จึงมักจะทำพิธีสู่ขวัญหรือเรียกขวัญของผู้นั้นให้กลับมาอยู่ในร่างกายตามเดิม และเมื่อแดนแนนกำหนดขวัญแล้วก็จะส่งต่อมาที่แดนซาต ซึ่งเป็นแดนผู้กำหนดชะตาชีวิตและส่งลงมาเกิดในโลกมนุษย์ (สาสน์ผู้ไทย, 2523, หน้า 23)

เมื่อคนตายขวัญที่อยู่ในร่างกายคน ที่เรียกว่า “ขวัญกกหรือขวัญตัน” ก็จะออกจากร่างแยกย้ายกันไปอยู่ตามสถานที่ต่างๆ ในเมืองฟ้าตามกลุ่ม ได้แก่ (เรณู เหมือนจันทร์เชย, 2542, หน้า 43)

1. ขวัญหัว ที่อยู่บริเวณศีรษะจะไปอยู่กับลูกหลานที่ “กะล่อหอง” อันเป็นสถานที่จัดไว้ในบ้าน ทุกบ้านจะมีห้องสำหรับผีบรรพบุรุษอาศัย (ในปัจจุบัน บางบ้านห้องผีเรือน อาจจะมีหิ้งพระอยู่ในห้องด้วยก็ได้ เป็นการผสมผสานความเชื่อระหว่างเรื่องผีกับพระพุทธศาสนา) กะล่อหองเป็นสถานที่ที่ให้ขวัญของพ่อแม่มาอยู่อาศัยที่บ้านของลูกชาย โดยลูกผู้ชายจะมีหน้าที่ในการ เช่น ไหว้ผีพ่อแม่ บรรพบุรุษต่อไป ส่วนบ้านใดที่ไม่มีลูกชาย เมื่อตายไปขวัญจะไปอยู่ “ศาลเล็กหรือตุน” ที่ลูกสาวปลุกให้ ซึ่งอยู่ในบริเวณบ้านลูกเขย แต่จะไม่เข้าไปอยู่บ้านลูกเขย

2. ขวัญปลายหรือเงา จะไปอยู่ป่าแห้วหรือป่าช้า หรืออาจกระจัดกระจายไปอยู่ตามสถานที่ต่างๆ ในจักรวาล ขวัญที่ออกจากร่างกายคนนั้นจะถูกส่งไปยังสถานที่ต่างๆ โดยหมอ (ชาย) หรือ มด (หญิง)

กรณีที่คนตายเป็นชนชั้นผู้ดีหรือผู้ดี ขนบธรรมเนียมจะทำพิธีส่งขวัญของผู้ตายกลับไปยังเมืองฟ้า โดยไปอยู่ที่ “เรือนพาน” อันเป็นสถานที่ที่สุขสบายและอยู่สูงกว่าระดับของชนชั้นผู้น้อย ซึ่งต้องไปอยู่ที่ “ต่ำคอย” ที่เป็นที่อยู่ของพวกผู้น้อยในเมืองฟ้า

สถานที่อยู่ของขวัญหลังการตาย

สถานที่อยู่ของขวัญหลังการตาย จากเอกสารความไว้หรือเอกสารบันทึกเรื่องราวของชาวไทยทรงดำ กล่าวว่า สถานที่เชื่อมต่อของมนุษย์กับเมืองฟ้า เชื่อว่า อยู่ที่บริเวณ “น้ำตกคาดผีไฟ” ในจุเมืองล่อ แคว้นสิบสองจุไท ขวัญของมนุษย์จะถูกส่งขึ้นมาในเมืองฟ้าที่นี้ ส่วนขวัญสัตว์จะมาอยู่บริเวณปากทางขึ้นเท่านั้น จะตามเจ้าของไปสูงกว่านั้นไม่ได้ พอพ้นเขตเมืองมนุษย์ไปก็เป็นดินแดนของมด ซึ่งเป็นที่อาศัยของผู้มีเวทย์มนตร์คาถาโดยเฉพาะ

เมืองมด เป็นสถานที่ที่กว้างขวางและอุดมสมบูรณ์มีลักษณะคล้ายกับเมืองมนุษย์ และถัดไปจากเมืองมด คือ “ถ้ำจวงกลาง” เป็นที่อยู่ของขวัญคนธรรมดาสามัญ และที่พบปะกันของขวัญปลาย ขวัญของผู้คนจะมีที่อยู่อาศัยและการทำมาหากินแบบเดียวกันกับในเมืองมนุษย์

เมื่อพ้นเขตนี้ก็จะถึงฝั่ง “แม่น้ำตาคาย” เป็นด่านที่ผ่านขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งของเมืองฟ้า นายด่านมีชื่อว่า “องกวนพินล่อง” ผู้ที่ข้ามแม่น้ำต้องขี่เรือ โดยจะมี “นายล่อ” เป็นผู้พาย ค่าธรรมเนียมในการข้ามจะต้องเสียเบ็ด 1 ตัว กับเงิน 2 บี เป็นอย่างน้อยจึงจะข้ามได้ แต่สำหรับผู้ที่มีเวทย์มนต์ เช่น มด อาจข้ามได้โดยวิธีอื่นไม่ต้องนั่งเรือก็ได้

ในแม่น้ำจะเป็นที่อยู่อาศัยของนาค (เงือก) พอข้าม ไปอีกด้านหนึ่งจะถึงบริเวณ “สวนใหม่” หรือ “ป่าหม่อน” อันเป็นที่รื่นเริงและความสมบูรณ์ พวกหนุ่มสาวที่ตายแล้ว มักนิยมมาอยู่ในบริเวณนี้ เพราะมีอาณาเขตกว้างขวางสำหรับการละเล่นและรื่นเริงต่างๆ ขวัญของหนุ่มสาวและเด็กๆ มักนิยมไปเล่นกีฬา เช่น ลูกข่าง สะบ้า ตีไก่ ฯลฯ สถานที่เล่นกีฬา เรียกว่า “ขวงอัน”

ถัดจากขวงอันไป เป็นที่อยู่ของพวกคนที่ตายด้วยอุบัติเหตุ เช่น จมน้ำตาย ตกต้นไม้ตาย หรือตายไม่
ดีแบบอื่นๆ รวมทั้งพวกที่ตายด้วยอาวุธหรือของมีคมต่างๆ ที่อยู่จะเรียกว่า “เมืองผีวายและหัวจุ่ม
ดินดินจุ่มน้ำ”

พอหมดเขต เมืองผีวายและหัวจุ่มดินดินจุ่มน้ำก็จะถึง “ล่าคอย” อันเป็นที่อยู่ชั้นสูงสุด
ของขวัญของคนสามัญที่ไม่ใช่เจ้า ซึ่งมีสภาพคล้ายเมืองมนุษย์ มีบ้านเรือน มีไร่นาต่างๆ ที่ผู้อยู่อาศัย
จะต้องทำมาหากินและปลูกบ้านอยู่กันเอง นอกจากนี้ยังมีบ่อน้ำสำหรับกิน เรียกว่า “บ่อน้ำกินเย็น”
ด้วย หลังจากพ้นเขตล่าคอย จะมีภูเขาสูงมากมาย คือ “ภูเขาสูงงามเมืองฟ้า” และ
ทาง “แยกสามสิบแคะ” อันเป็นทางแยกติดกันมากมายสำหรับ ไปยังที่อาศัยของพวกแดนและขวัญ
ของพวกเจ้านาย สถานที่ที่อยู่ของแดนต่างๆ เช่น แดนหลวง แดนชาด แดนเคอะ แดนลิง และแดน
อื่นๆ อยู่ทางซ้ายของทางแยกสามสิบแคะ ส่วนทางด้านขวาเป็นโรงงานผลิตมนุษย์ของแดนแนน
ส่วนทางตรงตัดไปเป็นที่อยู่ของขวัญเจ้านาย ซึ่งส่วนมากมาจากสกุลสอและสกุลคำ เจ้านายชั้นสูง
จะอยู่ในบริเวณที่เรียกว่า “เรือนพานหลวง” ส่วนบริเวณที่อยู่ของเจ้านายชั้นผู้น้อยรองลงมาจะอาศัย
อยู่ที่ “เรือนพานน้อย” ผู้ที่อาศัยอยู่ที่เรือนพานน้อยนั้น ไม่ต้องทำงานหนัก นึกอยากจะได้อะไรก็ได้
สิ่งนั้นตามปรารถนาเหมือนกับเมืองเนรมิต

ในระหว่างทางสามสิบแคะไปเรือนพาน และจุดต่างๆ ของเมืองฟ้านั้น ยังมีดินแดนแปลกๆ
อีกเช่น ใกล้เคียง ทางแยกสามสิบแคะ จะมีสถานที่ซึ่งผีฟ้าหรือแดนที่สติไม่ค่อยดีอาศัยอยู่เรียกว่า
“นางบิดนางเบื่อน” ถัดมาเป็นแม่น้ำมีเรือที่ขวัญต้องผ่านไปขึ้นเรือนพาน แม่น้ำนี้มีชื่อว่า “น้ำเกีย”
ริมฝั่งแม่น้ำเป็นปากกว้างเต็มไปด้วยต้นมะม่วง เรียกว่า “ต้นมะม่วงขวงหลวง” ซึ่งอยู่ติดกับป่าช้าของ
พวกผีฟ้า คือ “ป่าแหวมืองฟ้า” ต้นไม้บริเวณนี้ใหญ่โต ดังคำอธิบายว่า “ต้นบอนใหญ่ห่มได้ 3 ห้วย
ต้นกล้วยห่มได้ 3 เขา” หรือแปลว่า ต้นบอนมีใบใหญ่เงาบังห้วยได้ 3 ห้วย ต้นกล้วยมีขนาดใหญ่โต
เงาทอดไปบังภูเขาได้ ถึง 3 ลูก

ถัดจากบริเวณป่าใหญ่นี้เป็นพื้นที่บริเวณแห้งแล้งกันดารว่างเปล่าทำอะไรไม่ได้
ดังคำพังเพยที่ว่า “นำแล้งบ่ปลูกหม่อน นำฮอนบ่ปลูกข้าว” บริเวณที่แห้งแล้งนี้ยังมีเมืองอันเป็นที่อยู่
ของพวกบ่าวสาวที่ไร้คู่ตายก่อนที่จะได้แต่งงาน จึงมีลักษณะเศร้าหมอง เรียกว่า “เมืองโคกระ”
พ้นจากเขตเมืองนี้มาจะมาจกกับเขตป่าใหญ่ที่มีต้นไม้ขึ้นเป็นเงินเป็นทอง มี “คงปีเงินกำปี”
หรือ ต้นกล้วยเป็นเงินเป็นทองขึ้นอยู่ ในป่าเมืองฟ้ามีความอุดมสมบูรณ์ นกเงินนกทองบินไปมา

เพื่อเก็บผลไม้ต่างๆ บ้านเรือนของถนนหรือสี่ฟ้าต่างๆ ปลูกอยู่ในบริเวณถัดไปจากป่าเงินป่าทองนี้ เมืองถนนนี้เป็นที่อยู่ระดับสูงสุดในจักรวาล

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าชาวไทยทรงค่านันเมื่อตายไปแล้วไม่มีไปนรกเหมือนดังความเชื่อตาม พระพุทธศาสนา จะมีแต่ไปยังเมืองสวรรค์เท่านั้น (สารัสผู้ไทย, 2523, หน้า 24)

1. พิธีกรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่

1.1 พิธีเสนเรียกขวัญ

จากความเชื่อในเรื่องขวัญดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าขวัญถือเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชาวไทยทรงดำ ซึ่งขวัญจะอยู่ติดตัวเราตลอด แต่หากขวัญหนีหรือหายไปจากร่างกาย ก็จะเป็นบ่อเกิดให้เกิดอาการเจ็บป่วยได้ จึงต้องมีการทำพิธีเรียกขวัญกลับคืน เรียกว่า “เสนตัว” เพราะถ้าขวัญกลับมาไม่ได้ ก็หมายถึงว่าผู้ป่วยคนนั้นจะต้องเสียชีวิตในที่สุด

พิธีการเสนเรียกขวัญหรือพิธีการเสนตัว จึงเป็นพิธีกรรมทำเพื่อเรียกขวัญ เป็นการต่ออายุ ต่อเงาหัว เรียกขวัญกลับคืน เรียกว่า พิธีเสนตัว ซึ่งเป็นพิธีกรรมเพื่อเรียกขวัญกลับคืน โดยก่อนที่จะทำพิธีจะต้องนำเสื่อตัก (คือ เสื่อที่สวมใส่อยู่ประจำยามปกติ) ไปให้หมอเสนก่อนเพื่อกำหนดวันที่จะทำพิธีเสนตัว ซึ่งจะเรียกวันดีไม่ให้ตรงกับวันที่พ่อตายหรือวันเผาศพคนในบ้าน

การต่อเงาหัวหรือการเรียกขวัญกลับคืน หมอเสนจะกล่าวเรียกผีมากินเครื่องเช่นในขณะ ที่เดินทางไปแล้วละล่า แล้วเรียกหาขวัญ และแก้เคราะห์ให้ไปในตัว โดยการเรียกชื่อและขานรับ (นายคอม แอบสมตัว อดีตหมอเสน (สัมภาษณ์) 25 เมษายน 2556)

เครื่องเช่นที่ใช้ในการทำพิธีเสนตัว จะประกอบด้วยเครื่องเช่นจำนวน 2 ชุด สำหรับครู 1 ชุด และสำหรับผู้เสนตัว 1 ชุด โดยเครื่องเช่นสำหรับครู ประกอบด้วยไก่ต้ม 8 ตัว ข้าวต้มมัด เผือก มัน อ้อย ผลไม้อื่นๆ เหล้า ข้าวสวย กระจุงใส่ข้าวเปลือก 1 ถัง (เป็นกระจุงของหมอเสน ลักษณะเป็นกระจุง มีไม้ไผ่เป็นตอกมัดแล้วทำเป็นหูหัว 2 ข้าง เรียกว่า “กระจุงข้าวม้า” ถ้วย 1 ใบ (สำหรับใส่ข้าวสารตั้งบูชาครู) ถ้วยสีขาว 1 ใบ เทียนสีเหลือง 2 เล่ม ไข่ดิบ 1 ลูก (เป็นไข่ใหม่ เรียก ไข่อ้อ) กำไลเงิน 1 อัน เงิน 6 บาท จีบหมากพลู 6 คำ

ส่วนเครื่องเช่นสำหรับผู้เสนต์ ผู้เสนต์จะนำกระbungมา 1 ใบ ฟูบตองลงภายในกระbung เรียก “ซ่าโก่โต” แล้วใส่โก่ต้ม 1 ตัว ส้มโอ มะพร้าว เผือก มัน ผลไม้อื่นๆ หูหวาย 2 หัว (เป็นลักษณะหูหัว ข้ามจากข้างหนึ่งมาอีกข้างหนึ่ง) เงิน 2 บาท

ผู้ที่จะเสนต์ทั้งผู้ชายหรือผู้หญิง ถ้าพ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่หรือมีเฉพาะพ่อหรือแม่ที่ยังมีชีวิตอยู่ จะใช้ “ปานโต” แต่ถ้าพ่อแม่ตายไปแล้วจะใช้ “ซ่าโต” พิธีกรรมในการเสนต์ตัวนี้จะมีการเตรียมเครื่องเช่นของแต่ละครั้ง สำหรับทำพิธีกรรม โดยมีขั้นตอน ดังนี้ (เรื่องราวจากโตไซ่งในดินแดนสยาม, ม.ป.ป., หน้า 68 – 72)

1.1.1 การแปะเคราะห์ (แพเคราะห์) คือ การนำกำนกล้วย 3-4 กำน มาทำเป็นแพเล็ก ๆ เย็บกระตุงด้วยใบตอง ใส่ผม เล็บมือ เล็บเท้าของผู้ที่จะเสนต์ พร้อมทั้งหมากพลู ที่ผู้ต้องการจะเสนต์ตัวเดียวแล้วออกใส่กระตุงไว้ หุ่นแม่่างปั้นด้วยดิน 1 ตัว เทียนสีเหลืองขนาดเล็ก 4 เล่ม สานดอกไม้ไผ่เป็นรูปพะยะ 1 ตัว รูปวัว 1 ตัว แจวเรือเล็กทำด้วยไม้ไผ่ 1 อัน หมอเสนต์จะเริ่มทำพิธีในขั้นตอนนี้ เมื่อพิธีในขั้นตอนนี้เสร็จแล้วก็จะดำเนินพิธีในขั้นตอนต่อไปอีก

1.1.2 การปานหย่อง คือ การนำเสื้อใหม่ 1 ตัว ผ้าชิ้นใหม่ 1 ตัว ผ้าขาวม้าใหม่ 1 ผืน เครื่องหอม กระจกเงา แหวน เครื่องประดับทองคำแท้ โก่ต้ม 1 ตัว ซี่ไม้ไผ่ยาวเท่ากันจำนวน 1 กำ โดยให้ผู้ที่จะเสนต์ตัวกำไม้ไผ่แบบกำโดยให้หัวแม่มือโผล่พ้นออกมา ใช้ป้อหรือเชือกกล้วยมัดบิดไปทางซ้าย 1 ใบ บิดไปทางขวา 1 ใบ ไม้ขอบกระดิ่งยาวๆ 1 อัน เหลาขนาดเท่าตะเกียบ สำหรับวงกลมล้อมรอบตัวผู้เสนต์ ให้วงกว้างมากเท่าไหนไดยังดี ต้นกล้วย 1 ต้น ให้มีทั้งต้น ก้านและใบสมบูรณ์ทั้งหมด ห้ามมีรอยตัดเป็นอันขาด ต้นไผ่ 1 ต้น ยาว 1 วา หน่อต้นอ้อยพร้อมต้นยาว 1-2 สอก หน่อต้นข่ายาว 1-2 สอก ต้นหม่อนยาว 1 นิ้ว 1 อัน เหลาปลายไม้ให้แหลม หลักไม้แก่นยาว 1 นิ้ว 1 อัน เหลาจากไม้เนื้อแข็ง เหลาปลายให้แหลม นำต้มหม่อนและหลักไม้แก่นดังกล่าวมาผูกท่อนบนให้ติดกัน เหลือด้านปลายแหลมไว้สำหรับปักลงในขามข้าวสาร จากนั้นหมอเสนต์จะเริ่มทำพิธีเมื่อทำพิธีในขั้นตอนนี้เสร็จแล้วก็จะดำเนินพิธีปานเบ้าในขั้นตอนต่อไป

1.1.3 พิธีปานเบ้า คือ การนำเอาเบ้าดินเผา 2 เบ้า หุ่นแม่น้ำปั้นด้วยดิน 1 ตัว หุ่นเจ้าของเสนต์ปั้นด้วยดิน 1 ตัว หุ่นรูปร่างเรือปั้นจากดิน 1 อัน โก่ต้ม 1 ตัว หมูต้ม 1 ชิ้น นำทั้งหมดใส่ลงใน “ตบม้อน” ซึ่งเป็นภาชนะสานตาโป่งลายชะลอม รูปร่างคล้ายโตกของทางภาคเหนือ จากนั้นหมอเสนต์จะเริ่มทำพิธี เมื่อพิธีในขั้นตอนนี้แล้วเสร็จก็จะทำพิธีขั้นตอนต่อไป

1.1.4 พิธี “งายมด” เป็นการนำเอาไก่อุ้ม 5 ตัว ไล่ลงในปานเฟือนแล้วนำเอาไก่อุ้มอีก 1 ตัว มาทำเป็นไก่อุ้ม ซึ่งในพิธีจะเรียกว่า “งายมด” โดยนำไก่อุ้มที่มีชีวิตอยู่จำนวน 3 ตัว เป็นไก่อุ้มตัวผู้ 2 ตัว ไก่อุ้มตัวเมีย 1 ตัว ไก่อุ้มตัวผู้จะเป็นไก่อุ้มสำหรับตามขวัญ เรียกว่า “เฒ่าไก่อุ้ม” ในกรณีเป็นพิธีเสนาตัวของผู้ชาย ไก่อุ้มตัวผู้ต้องนำมาจากบ้านของผู้เสนเอง ส่วนไก่อุ้มตัวเมียนำมาจากบ้านของคนอื่นได้ เรียกว่า “เปือกจวง” ถ้าเป็นพิธีเสนาตัวผู้หญิง ไก่อุ้มตัวเมียต้องนำมาจากบ้านของผู้เสนองาน ส่วนไก่อุ้มตัวผู้นำมาจากบ้านคนอื่นได้ นำไก่อุ้มตัวผู้และไก่อุ้มตัวเมียรวมทั้งหมด 2 ตัวขังลงในข่งใบเดียวกัน ส่วนไก่อุ้มตัวผู้ 1 ตัว ขังในข่งอีกใบหนึ่งแยกออกจากกันต่างหาก เมื่อเตรียมเครื่องเช่นเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงจะไปตามหมอเสนามาเพื่อเริ่มทำพิธีต่อไป โดยหมอที่จะทำพิธีนี้จะเรียกว่า “หมอเมือง” และมีผู้ช่วยหมอ 1 คน จะเลือกทำพิธีในห้องเปล่ง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของบ้านที่อยู่ระหว่างห้องกะล่อห้องกับห้องลี พิธีจะเริ่มด้วยการยกครุ มีเครื่องเช่นสำหรับการพิธียกครุ ผู้ช่วยหมอจะยกไก่อุ้มมาบอกยกให้หมอเสนก่อน จากนั้นหมอเสนจะทำพิธีแล้วทำนายบอกกล่าวถึงเจ้าของเสื้อที่เจ็บป่วยไม่สบายอยู่นั้นว่า สุขภาพอาการจะดีขึ้นหรือไม่ดี ถ้าไม่ดีจะให้หมอเสนทำพิธีช่วยให้ดีขึ้น เมื่อเสร็จพิธีหมอเสนก็จะกินข้าวก่อนจากนั้นก็เริ่มพิธีต่อไป โดยในขั้นเตรียมจะมีการเชิญหมอมาร่วมพิธีมากขึ้น คือ หมอเป่าปี่ใหญ่ 1 คน หมอเป่าปี่เล็ก 1 คน หมอเก็บน้ำเม็คข้าวสาร 1 คน และหมอสะ 1 คน เจ้าบ้านจะเชิญเฉพาะหมอทุกคนให้กินอาหารพร้อมกันก่อนที่จะทำพิธีอื่นๆ ต่อไป

1.1.5 พิธีแก้เคราะห์ พิธีนี้หมอจะทำพิธีเสี่ยงทายนับจำนวนเม็ดข้าวสารจำนวนคู่หรือจำนวนคี่ ซึ่งถือกันว่าถ้านับได้จำนวนคู่ก็จะเป็นคำทำนายที่ดี ถ้าได้จำนวนคี่จะเป็นคำทำนายที่ไม่ดี ดังนั้นถ้าได้จำนวนคี่ต้องมีการแก้เคราะห์ให้ดีขึ้น โดยการนำเอา ผม เศษเล็บของคนที่มาแก้เคราะห์นั้น แล้วทำพิธีต่อไป

1.1.6 พิธีต่ออายุ หรือ เรียกว่า “การต่อเงาหัว” ให้แก่คนที่มีเคราะห์มาทำพิธีต่ออายุ โดยให้คนที่มิเคราะห์เข้ามานั่งในพิธี พร้อมทั้งสวมหมวกที่ตกแต่งด้วยผ้าไหมสีแดงพันรอบหมวกแล้ววงล้อมทับด้วยสายสิญจน์อีกชั้นหนึ่ง หมอจะเสี่ยงทายนับจำนวนเม็ดข้าวสาร ถ้าได้จำนวนคี่ คำตอบที่ได้ คือ ไม่ดี ต้องทำพิธีต่ออายุหรือต่อเงาหัว

วิธีการต่ออายุ เรียกว่า “ต่อไม้วา” โดยการตัดไม้ไผ่สดจากต้นยาว 1 วา ให้ผู้ต้องการต่ออายุ กางแขนยาว 1 วา แล้วตัดไม้ไผ่ตามวานั้น ในพิธีหมอลำจะทำพิธีเสี่ยงทายนับจำนวนเม็ดข้าวสาร ให้ได้จำนวนคู่ติดต่อกัน 3 ครั้ง แล้วนำไม้ไผ่ชิ้นนั้นมาให้ผู้ต่ออายุวัดวาอีกครั้ง ถ้าอายุมันขวัญขึ้น จะปรากฏว่าไม้ไผ่ชิ้นนั้นมีขนาดยาวขึ้นจากเดิมนิดหน่อย ถ้าผู้ต่ออายุเป็นเพศหญิงต้องนับจำนวนเม็ด ข้าวสารให้ได้จำนวนคู่ติดต่อกัน 4 ครั้ง แล้วนำไม้มาให้ผู้ต่ออายุวัดวา ดังเช่นที่ผู้ชายทำทุกประการ ถ้าอายุมันขวัญขึ้นจะปรากฏว่าไม้ไผ่ชิ้นนั้นวัดได้ยาวขึ้นอีกนิดหนึ่ง ถ้าการนับจำนวนเม็ดข้าวสารไม่ได้ จำนวนคู่ติดกันตามต้องการก็จะต้องเพียรพยายามทำให้อันได้

วิธีการต่อเงาหัว ให้ใช้ผ้าไหมสีแดง 1 ผืน ผ้าธรรมดาสีขาว 1 ผืนวางซ้อนทับกัน ให้ผ้าสี ขาวอยู่ข้างล่าง ผ้าสีแดงอยู่ข้างบน และให้ผู้หญิงยืนจับปลายทั้ง 2 ข้างไว้แล้วดึงผ้าให้ตึง จากนั้นให้ ผู้ที่มีเคราะห์สวามหวกที่พันด้วยไหมสีแดง ที่วงล้อมทับด้วยสายสิญจน์อีกชั้นหนึ่งเข้าไปนั่งอยู่ใต้ ผ้าที่ขึงตึงไว้ นั้น จากนั้นหมอลำจะใช้ใบพลูจุ่มน้ำมันงาหรือใช้น้ำละลายยักกับงาแทนก็ได้ การปะ พรหมลงบนหมวก 3 ครั้ง หมอลำจะท่องมนต์ไปเรื่อยๆ เพื่อทำการต่อเงาหัวให้แก่ผู้มีเคราะห์นั้น

1.1.7 การส่งเครื่องปานหย่อง เป็นพิธีเสี่ยงทายนับจำนวนเม็ดข้าวสาร ถาม ผีเรือนบรรพบุรุษว่าจะพอใจยินดีรับเครื่องเช่นที่ลูกหลานจัดมาให้หรือไม่

1.1.8 การเสี่ยงดั่งเบ้า เป็นพิธีเสี่ยงทายนับจำนวนเม็ดข้าวสารว่าจะดั่งเบ้าดินเผา ตรงไหนดี (ประธาน เขียวจำ, 2546, หน้า 121 - 127)

1.2 พิธีเสนแก่เคราะห์

พิธีเสนแก่เคราะห์ เป็นพิธีที่จะทำต่อเมื่อมีการตายเกิดขึ้นในบ้าน คือ คนในบ้าน ตาย ก็จะทำพิธีเสนแก่เคราะห์ เพื่อสะเดาะเคราะห์ให้แก่ทุกคนในบ้าน โดยก่อนทำพิธีเสนแก่เคราะห์ ต้องบอกกล่าวผีเรือน พระภูมิ - เจ้าที่ หิ้งมด โดยใช้เหล้าเป็นเครื่องเช่นบอกกล่าว เมื่อแม่มดมาถึง ก็ จะทำพิธีดังนี้

1.2.1 หลาปานงาย คือ ให้แม่มดกินข้าวปานงาย โดยมี ไก่ช้อง คือ ไก่เป็น ซิ่นๆ มีปีก ขา หัว แล้วนำมาวางเป็นตัวไก่ แกงหน่อไม้ เมื่อเชิญหมอมดกินเสร็จแล้วก็จัดสำหรับ เพิ่มเรียกว่า “ปานแดน” มีกับข้าวทุกอย่างมาเลี้ยงแขก เมื่อกินหลาปานงายแล้ว แม่มดก็จะทำพิธี ต่อไป

1.2.2 พิธีเชิญขวัญคนในบ้าน ให้ขวัญที่หายไปอยู่ที่ต่างๆ กลับมาสะอาด

เคราะห์ที่บ้านไม่ให้หายไปหลงไปไหน ขวัญกลับมาหรือยังไม่กลับมาจะใช้วิธีการเสี่ยงทาย โดยใช้ 'ไม้มอ' หรือ 'ไม้นิน' เสี่ยงให้ได้ไม้มอ 1 อัน หางย 1 อัน เมื่อเสี่ยงได้แล้วเป็นอันเสร็จพิธี ของเครื่องเช่นจะแบ่งคนละครึ่งกับเจ้าของบ้าน ส่วนปานครุที่เป็นกระบุงข้าวจะให้แม่มดไปขึ้นครุที่บ้าน

องค์ประกอบของเครื่องเสนาหลักๆ ที่ใช้ในพิธีเสนาแก่เคราะห์ ได้แก่

1. ปานเสนา ประกอบด้วย ไก่ 2 ตัว หมู 2 ชิ้น เผือก อ้อย ข้าวต้มมัด ขนม ผลไม้ต่างๆ
 2. ปานย่องลำหรือปานย่องแต่ง เป็นปานที่ใส่เสื้อผ้า หรือถุงหิ้วเสื้อผ้าของพ่อแม่ บรรพบุรุษ จะมีเสื้อฮี เสื้อก้อม ผ้าถุงลายแดงโม หวี กระจก และขันหมากวางอยู่ข้างบน รวมทั้งแก้วแหวนเงินทอง (นายคอม แอบสมตัว (สัมภาษณ์) 25 เมษายน 2556)

3. ปานโห้มะแดงหรือปานข้าวหอมแหมม จะใส่ข้าวสาร หมากพลู ข้าวเปลือก กองอยู่บนใบตองไม่ปะปนกัน และมีผ้าขนหนูทำเป็นตุ๊กตา มีดอยู่แล้วทำกระทงครอบในด้วยมีน้ำเปล่าข้างใน และมีผ้าชิ้น ที่เรียกว่า "ผ้าชิ้นนางอาน" คือ ผ้าชิ้นลายแดงโม 1 ผืน ที่ยังไม่มีคนใช้ไว้สำหรับเจ้าของบ้านที่มาตกแต่ง (เรณู เหมือนจันทร์เชย, 2542, หน้า 95)

4. ปานครุ เป็นกระบุงข้าวมัด ข้าวเปลือก มีกำไรข้อแขน 1 อัน เทียนปัก 1 ต้น และเทียนวาง 1 ต้น ไข่ 1 ฟอง วางอยู่ตรงกลาง กำไร เงิน 2 บาท ด้าย 1 ไป (1 เซ็ด) ใส่ล้อมรอบด้วยปานครุ

5. ห่อเสื้อผ้าของคนในบ้าน ห่อด้วยผ้าขาวม้าและใส่ข้าว กับข้าวและด้ายดิบผูกต่อออกมาจากห่อผ้า ซึ่งด้ายดิบต้องมีจำนวนเส้นเท่ากับจำนวนคนในบ้านตรงปลายด้ายดิบมีกองข้าว และกับข้าวกองรวมกันเป็นกองๆ วางอยู่บนใบตอง

¹ ตามตำนานเรื่องเล่าของชาวไทยทรงดำเชื่อว่า ไม้เสี่ยงทายหรือไม้นิน เามาจากหมาป่าหรือหมาไนที่กินคน โดยหมาป่าหรือหมาไนจะใช้ไม้เสี่ยงทายเพื่อหาคนว่าอยู่บนพื้นดินหรือไม่ มีอยู่มาวันหนึ่งมีชายผู้หนึ่งเดินอยู่ในป่า เจอหมาป่าก็ได้ยกมือไหว้และหยิบดินใส่หิ้ว พร้อมทั้งปิ่นหินขึ้นไปบนต้นไม้ เมื่อหมาไนเอาไม้มามาเสี่ยงทาย ปรากฏว่าก็ไม่เจอ เพราะ ดินอยู่ใต้ดิน หัวอยู่บนฟ้าหมาไนจึงหาว่า ไม้เสี่ยงทายนั้นเสี่ยงทายไม่แน่นอน จึงโยนทิ้งไป ชายผู้นั้นจึงได้เก็บไม้เสี่ยงทายและเอามาใช้เสี่ยงทายในพิธีกรรมต่างๆ ของไทยทรงดำตั้งแต่นั้นมา (นายคอม แอบสมตัว อดีตหมอ

6.แปะเคราะห์ หรือกระทงสะเดาะเคราะห์ เป็นกระทงเล็กสำหรับใส่ข้าวสาร เล็บมือ เล็บเท้า เส้นผม

7.ฟูก หมอน ผ้าห่ม ขมุก (ที่ใส่ผ้าทอ) โห่ ข้าวหนึ่ง ถ้วยข้าวสาร ตาข้อง แห่ สวิง ลอบ มอบ ให้บรรพบุรุษ และ “โกใส่เคราะห์” คือ โก่อเป็น 1 ตัว ชั่งใส่ในตะกร้า สำหรับแก้เคราะห์คือ เอาเคราะห์ของคนป่วย ของคนในบ้านมาใส่ไว้ที่โก่อแล้วให้หมอเสนาเป่าปี่เอาโก่อไป เป็นการเอาสิ่งไม่ดีออกไปจากบ้านหรือเอาเคราะห์ทิ้งไป

8.ขันหมาก หรือเขียนหมาก มีหมากพลูและเหล้า 2 ขวด

9.ตาเหลว 6 อัน โดย 4 อันใช้ปักตามมุมบ้าน เพื่อป้องกันผีสาวงามไม้ และ 1 อัน ให้ลูกสาวที่แต่งงานแล้ว (หญิงสาว) ปักตามทางเดินหรือช่องประตูหรือไปปักที่หน้าของตนเองก็ได้ เพื่อป้องกันคนในบ้านและตาเหลวอีก 1 อัน ให้แม่มัดป้องกันตนเอง

10.โก่อตัวจง แบ่งเป็น โก่อใส่เคราะห์ 1 ตัว เป็นโก่อต้มใส่ในชาโก่อได้ และโก่อนำขวัญ เป็นโก่อเป็นตัวผู้ 1 ตัว ตัวเมีย 1 ตัว ครอบอยู่ในส้มข้างล่างหรือขังใส่ในตะกร้า หมอเสนาจะปล่อยหลังจากทำพิธีแล้วตอนเช้าของอีกวัน (สมิทร ปิติพัฒน์, บัณฑิต อ่อนดำ และพูนสุข ธรรมาภิมุข, 2521, หน้า 71)

11.เสาตั้ง เป็นเสาที่เอาเข้าโก่อได้ไปวางไว้ มีต้นกล้วย ต้นไม้ หน่อไม้ ข่า จึงผูกติดไว้กับเสาตั้งและโก่อเหล้า ในโหม้มเกลบใส่ไว้แล้ว นำขวดเหล้าใส่ไว้ในโห่ (เรณู เหมือนจันทร์เชย, 2542, หน้า 95 - 96)

1.3 พิธีขึ้นบ้านใหม่

บ้านเรือนของชาวไทยทรงดำแต่เดิมนั้นจะไม่ใช้ตะปู เพราะเชื่อว่าตะปูจะทำให้ผีเรือนไม่มาอยู่บนตัวบ้าน ภายในบ้านของชาวไทยไซ่ง จะมีการกั้นห้องสำหรับผีเรือนไว้ ที่อยู่ของผีเรือนจะเรียกว่า “กะล่อหอง” (ปัจจุบันในห้องผีเรือน นอกจากจะมีกะล่อหองแล้ว ยังมีหิ้งพระตามความเชื่อของศาสนาอยู่ภายในห้องเดียวกัน แต่จะตั้งอยู่สูงกว่าที่ไว้กะล่อหอง) นอกจากนี้ส่วนอื่นๆ ของบ้านจะไม่นิยมกั้นเป็นห้องในมุมห้องผีเรือนที่เป็นเสาเอก เพราะจะไว้สำหรับทำพิธีปาดคง และในห้องผีเรือนจะห้ามคนที่ถือผีคนละผีเข้า เพราะเชื่อว่าจะทำให้เจ้าของเรือนเจ็บป่วย

การเลือกวันในการปลูกบ้าน เจ้าของบ้านจะต้องเลือกวันที่ไม่เป็นอัปมงคล การเลือกวันดี เลือกลงจากหลักมือเวงตงซึ่งเป็นการนับวันแบบไทยโง่ง มีอยู่ 10 วัน ได้แก่ มือฮับ มือกัด มือชด มือฮวง มือเต่า มือกำ มือกาบ มือเมิงและมือเปิก โดยชาวไทยโง่งเชื่อว่ามือเต่าเป็นมือที่ดีที่สุด เพราะ เต่ามีอายุยืนขวัญยืน หรือมือฮวง เพราะเชื่อว่าจะทำการสิ่งใดก็ลุล่วงผ่านไปด้วยดี ส่วนมืออื่นๆ เช่น มือฮับ แปลว่า “รับ” ถ้ารับดีก็ดี เช่น รับ โชครับลาภ เงินทอง ถ้ารับไม่ดีก็จะไม่ดี เช่น รักเจ็บรับ ไข้ รับป่วย แต่มือฮับนี้ไทยโง่งจะแก้ไข โดยให้มีคนมาพูดว่าให้รับแต่สิ่งดีๆ หรือมือเมิง ถ้าตรงกับวันดี ก็ใช้ได้ ส่วนมือที่ไทยโง่งถือว่าไม่ดี คือ มือกัดและมือชด เพราะเชื่อว่าถ้าไปอยู่ในบ้านพี่น้องจะ ทะเลาะกัน เวลานอนก็จะขดตัวไม่สบายตัว ถ้าหาวันดีไม่ได้มีแต่วันที่เป็นอัปมงคลซึ่งไทยทรงดำ เชื่อว่าถ้าทำอะไรไม่ดีจะเจ็บไข้ได้ป่วย เพราะเชื่อว่าเป็นวันตาย หากจำเป็นต้องยกเสาเอกในวันนั้น ไทยโง่งก็ต้องเชื่อพูดอวยพรให้รับแต่สิ่งดีๆ เช่น รับเงินรับทอง อยู่ดีมีสุข ไม่เจ็บไม่ไข้ เป็นต้น (เรณู เหมือนจันทร์เชย, 2542, หน้า 69 - 70)

เมื่อมีการปลูกบ้านเรือนใหม่ต้องมีการทำพิธีขึ้นบ้านใหม่เหมือนกับคนไทย พร้อมทั้งเชิญผี พ่อแม่ขึ้นมาอยู่บนเรือน เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว

1.4 พิธีเชิญผีขึ้นเรือน

สิ่งของที่ต้องเตรียมสำหรับการทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือน คือ หมากพลู เหล้า ข้าวสาร โดย ผู้ประกอบพิธี คือ หมอเสนา ที่แต่งตัวด้วยชุดสี มีผ้าโพกหัว สะพายย่าม (ในย่ามจะมีเงิน สิว ขวาน เสื้อผ้า) ถือดาบ อีกมือถือเทียนหมาก ต่อจากนั้นเจ้าของบ้านและญาติพี่น้องช่วยกันนำฟูก ที่นอน หมอน มุ้ง เสื้อ หม้อ ข้าวสาร เป็นต้น แห่รอบบ้าน 3 รอบ ส่วนหมอเสนานั้นขณะเดินรอบๆ บ้านก็จะ พรมน้ำมนต์ พอถึงบันไดจะมีคนคอยยื่นต้อนรับ (ล่ามธง) ก่อนขึ้นบ้าน หมอเสนาจะถามว่ามีคนอยู่ ไหม คนบนเรือนจะตอบว่า “มี” และถามต่อไปอีกว่าจะอยู่ที่กินดีไหม คนบนเรือนก็ตอบว่า “ดี” การซักถามของหมอเสนาจะถามแต่สิ่งดีๆ ประมาณ 3-4 คำถาม ก็จะหยุดถามแล้วก็มาทำพิธีข่มขวง เป็นการพูดข่มผีร้าย คือ นางไม้ที่อาจสิงอยู่ในไม้ที่เอามาปลูกบ้านให้กลัวหนักกลับเข้าป่าไป โดยหมอเสนาจะยื่นทองคำตาตรงบันได และพอว่าคาถาจบเจ้าของบ้านก็จะมารับผีเรือนไปอยู่ที่กะ ล่อห้อง เมื่อหมอเสนาขึ้นมาบนเรือนจะใช้ตะปุดอกเสาเอกแล้วพูดว่า “มัน คง อยู่” แล้วนำถุงที่ใส่เงิน ไข่ 9 บาท มาแขวนไว้ 3 วัน จึงปลดออก

นอกจากนี้บางบ้านอาจจะทำพิธีหว่านทราย ซึ่งหมอที่จะทำพิธีจะท่องคาถาหว่านทรายขึ้น ไปบนบ้านใหม่เพื่อไล่ภูตผีปีศาจร้ายต่างๆ ไม่ให้มาตามรบกวน ก่อนหว่านทรายต้องบริกรรมคาถา และระลึกถึงครูบาอาจารย์ สำหรับการย้ายบ้าน ไปอยู่ที่ใหม่ เจ้าของเรือนจะต้องบอกกล่าวเจ้าที่ ผี เรือนว่าจะไปอยู่ที่ใหม่ แล้วจึงรื้อถอนบ้านเรือนแล้วขอให้คุ้มครอง โดยเช่น ไหว้ด้วยสุรา หมูหรือ ไก่ รวมทั้งอาหารอื่นๆ ด้วย ถ้าไม่บอกกล่าวจะเกิดสิ่งไม่ดีเกิดขึ้น เช่น ทำให้เราเจ็บป่วย ทะเลาะ เมาะแว้ง อยู่ไม่มีความสุข ส่วนการปลูกเรือนใหม่ในที่เดิมของคนนั้น เจ้าของเรือนต้องสร้างที่อยู่ ชั่วคราวสำหรับผีเรือน เมื่อปลูกเรือนเสร็จก็อัญเชิญผีเรือนขึ้นมาอยู่บนเรือนแล้วทำพิธีปาดตงให้ (เรณู เหมือนจันทร์เชย, 2542, หน้า 71 - 72)

1.5 พิธีเสนกวัดกายหรือเสนกวัดไกว

พิธีเสนกวัดกายเป็นพิธีเสนปัดกวาดสิ่งชั่วร้าย ออกไปจากเรือนแบบพิธีปัดรังควาน กวัดกาย แปลว่า ปัดให้พ้นไป เป็นพิธีเสนที่สร้างขึ้นเนื่องจากบ้านเรือนนั้นมีคนตายเกิดขึ้น เรือนนั้น จึงเป็นเรือนที่ไม่ดี เรียกว่า “เฮือนฮ้าย” เมื่อได้จัดการเผาศพผู้ตายไปแล้วก็ยังถือว่าเรือนนั้นเป็นเรือน ร้ายอยู่ จึงจำเป็นต้องทำพิธีเสนปัดกวาดหลังจากเผาศพไปแล้ว 1 เดือน โดยเชิญแม่มคมมาทำพิธีไล่สิ่ง ชั่วร้ายออกไปจากเรือน เพื่อให้เรือนนั้นบริสุทธิ์พ้นจากเคราะห์และจากทุกข์โศก

ชาวไทยทรงดำในพื้นที่ตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิจิตรโลก มักจะทำพิธีเสนกวัดกาย ก่อนจะทำพิธีเสนเรือน โดยจะทำก่อนในวันใด เมื่อไหร่ก็ได้ แต่ต้องทำพิธีกวัดกายก่อน เมื่อพ่อแม่ ได้ตายไปแล้ว ก่อนทำพิธีเสนเรือน แต่ส่วนใหญ่จะทำกันในช่วงเดือน 5 และเดือน 10 (ยานเสน หมอเสนแก่เคราะห์และเสนกวัดกาย (สัมภาษณ์) 2 พฤษภาคม 2556)

เครื่องเช่นที่ใช้ในการเสนกวัดกายจะมีหัวหมู 1 หัว โดยเฉื่อยปากหมูออกจากกัน เอาคาง หมูแยกออกมา กับไก่ 4 ตัว โดยไก่ 2 ตัวจะใส่ในตะกร้า แยกเอาขา ปีก ออกจากกันแล้วมาประกอปกันเป็นตัวไก่ แกงหน่อไม้ เหล้าใส่ขันข้าว โดยหมอเสนจะเรียกบอกผีบ้านผีเรือนให้มากินข้าวกิน เหล้าก่อนแล้วบอกไล่ไปเรื่อยๆ จนถึงแดน ทั้งนี้ของที่เสนให้ผีบ้านผีเรือนกิน จะต้องเสี่ยงทายเป็น เลขคู่หรือคี่ ว่าผีบ้านผีเรือนได้กินของเสนหรือยังไม่ได้กิน (ยายเสน หมอเสนแก่เคราะห์และเสน กวัดกาย (สัมภาษณ์) 25 เมษายน 2556)

1.6 พิธีเส่นปาดตง

ปาดตง แปลว่า วางตั้งไว้ หมายความว่า เป็นการนำเครื่องเซ่นไปให้ผีเรือนกินที่กะล่อหอง วันเช่นไหว้เรียกว่า “มือเวตง” (มือ แปลว่า วัน) มือเวตงจะมี 10 วัน คือ มือกำ มือกาบ มือฮับ มือฮาย มือเมิง มือเป็ก มือกัค มือชด มือฮวง และมือเต่า โดยการเลือกวันปาดตงของแต่ละบ้านเป็นมือเวตงก็สุดแต่ว่าวันเชิญผีเรือนบ้านนั้นจะตรงกับวันใด คือ มักเป็นวันขึ้นบ้านใหม่ที่เชิญมาเป็นผีเรือนซึ่งไม่ตรงกับวันตายของพ่อแม่ เพราะพิธีนี้เป็นการทำเพื่อระลึกถึงพ่อแม่และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เพื่อให้มีของกินเหมือนตอนที่ยังมีชีวิตอยู่ การปาดตงจะทำ 2 เวลา คือ มือเช้าและมือกลางวัน โดยคนที่กล่าวเชิญผีเรือนให้มากินจะเป็นคนในบ้านเรือนนั้น

พิธีการปาดตงของชนชั้นผู้ตัวและผู้ย้อยนั้นจะปฏิบัติไม่เหมือนกัน กล่าวคือ ผู้ตัวต้องทำปาดตงทุกๆ 5 วัน ส่วนผู้ย้อยต้องทำปาดตงทุกๆ 10 วัน โดยมีข้าว กับข้าวใส่ถาดนำไปวางไว้ที่มุมห้องของผีเรือน อาหารที่เซ่น คือ อาหารที่กินอยู่ในชีวิตประจำวันแต่ต้องให้ผีเรือนกินก่อน ข้าวที่ใช้เรียกว่า “ข้าวปากหม้อ” (เรณู เหมือนจันทร์เชย, 2542, หน้า 73) ตอนปาดตง เจ้าของบ้านต้องบอกให้ผีเรือนมากินพร้อมทั้งขอพรให้อยู่เย็นเป็นสุข การปาดตงต้องปาดให้ตรงวันที่ถูกต้อง ถ้าปาดไม่ตรงผีเรือนจะไม่ได้รับอาหารที่เซ่นไหว้ หรือถ้าลืมปาดก็ให้ผ่านไป

1.7 พิธีปาดตงข้าวใหม่

การทำปาดตงข้าวใหม่ หมายความว่า ได้กินข้าวใหม่แล้วจะต้องให้ผีเรือนมากินข้าวใหม่ก่อน เพื่อจะได้เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว โดยจะเชิญญาติพี่น้องที่เป็นผีเดียวกันมาร่วมพิธีด้วย และพิธีนี้จะต้องทำเสร็จภายในวันเดียว โดยเจ้าของบ้านเป็นผู้ทำพิธี (เหมือนกับการลงแขกเกี่ยวข้าว ตามประเพณีของไทย)

พิธีปาดตงข้าวใหม่จะทำ 1 ครั้ง ต่อปี โดยจะปาดข้าวใหม่ในช่วงเดือนอ้าย เดือนยี่ สิ่งที่ต้องเตรียม ได้แก่ ข้าวเม่า (ข้าวในนานำมาคั่วแล้วตำ) นึ่งข้าวเหนียว ข้าวสางปวงข้าวใหม่ (ข้าวเปลือกที่เป็นข้าวเหนียวมานึ่งแล้วนำมามากแดดแห้งแล้วก็เอาไปตำฟาดเอาแกลบออกเอาแต่เมล็ดข้าวเหนียวมานึ่งอีกครั้งหนึ่ง) ข้าวตะหลาย (เป็นเมล็ดข้าวเหนียวที่เกี่ยวมาตากแล้วนำมาสีมาตำเป็นข้าวเหนียว) เครื่องเซ่นที่เตรียมสำหรับวันปาดตง จะมีเหล้า 1 ขวด ชันหมาก ชันน้ำ ข้าวเหนียวใส่กล่อ่ง ข้าวเม่า ข้าวสางใส่ถ้วยแล้วจัดสำหรับทั้งควาและหวาน ไปไว้ที่กะล่อหองวางไว้บนเสื่อที่ปูเตรียมเอาไว้

จากนั้นเจ้าของบ้านและเพื่อนบ้านก็จะเรียกผีปู่ยามากิน โดยใช้เวลาประมาณครึ่งชั่วโมง หลังจากนั้นจึงเรียกญาติพี่น้องมากินปาดตงข้าวใหม่

พอถึงวัดปาดตง จึงนำข้าวเหนียว ข้าวฮาง ส่วนข้าวเม่าคลูกเกล้ากับมะพร้าวชุคพรม น้ำเกลือ ขนมห้าวต้มมัด ขนมนมสาว (ขนมเทียน) อ้อย กล้วย เผือก มันและผลไม้แล้วแต่จะหาได้ และไก่ 1 ตัว สำหรับทำแกงใส่หน่อไม้ ซึ่งเป็นอาหารหลักและแกงอื่นๆ เช่น แกงผักจู้บ แจ่ว ปลาร้า เป็นต้น

ส่วนการเลี้ยงผีนา ที่เป็นเทศกาลที่ประจำไร่นานั้น ชาวไทยทรงดำจะเลี้ยงผีก่อนทำนาในเดือนสี่ เนื่องจากผีนามีการให้คุณให้โทษได้หากไม่เช่นไร้ว การเลี้ยงผีนาจะเลี้ยงอาหารประเภท หมู ไก่ ซึ่งถ้าเลี้ยงผีนาแล้วก็จะไม่เลี้ยงผีนาอีกส่วนการปาดตงจะทำปาดตงในตอนข้าวสุกเหลือง ทำบุญลานนวดข้าว ก่อนการนวดข้าว และเลี้ยงผีก่อนนำขึ้นยุ้งข้าว (สมคิด ศรีสิงห์, 2521, หน้า 90)

1.8 พิธีเสนเรือน

1.8.1 พิธีเสนเรือนของผู้ตีว

ในการประกอบพิธีเสนเรือนของผู้ตีว ก่อนการทำพิธี เจ้าภาพจะต้องไปปรึกษา หมอเสนเพื่อหาวันที่จะทำเสนเรือน และเชิญหมอเสนมาทำพิธี เมื่อได้วันที่แน่นอนก่อนวันเริ่มพิธี จะมีการฆ่าหมู หรือ “เอ็ดหมู” (แต่เมื่อสมัยก่อนจะเป็นการฆ่าควาย สำหรับผู้ตีว) การฆ่าหมูจะเริ่มต้นจากการต้มน้ำให้เดือดแล้วจึงทุบหัวหมูด้วยสากตำข้าวให้สลับ จากนั้นจึงใช้มีดแทงคอหมู เพื่อให้เลือดไหลลงในกะละมังที่ใส่เกลือเม็ดไว้ และนำน้ำร้อนมาลวกหมู ขูดขนหมูเพื่อทำความสะอาด แล้วจึงผ่าท้องหมูเพื่อนำเครื่องในทั้งหมดออกมาทำความสะอาด และชำแหละชิ้นส่วนต่างๆ ของหมูออกเป็นส่วนๆ โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่จะนำไปไว้ในปานเพื่อนและส่วนที่จะนำไปปรุงอาหาร เนื้อหมูส่วนที่จะนำไปไว้ในปานเพื่อน คือ กระดูกสันหลัง 7 ข้อ กระดูกซี่โครง 7 ซี่ หรือเรียกว่า “7 ข้อ 7 เสียว” รวมทั้ง หัว หาง คาง ลิ้น ขาทัง 4 ข้างและเครื่องใน อาทิ ปอด ดับ หัวใจ ไข่ หันเป็นชิ้นเล็ก แล้วนำทั้งหมดไปต้มให้สุก และนำเนื้อหมูบางส่วนปิ้ง เพื่อนำมาจัดปานเพื่อนในช่วงสาย ส่วนเนื้อหมูและเครื่องในที่เหลือจะนำไปปรุงอาหารเพื่อนำมาเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน

ในช่วงเช้าแขกจะเริ่มทยอยมาที่บ้านของเจ้าภาพ โดยแขกที่มาร่วมงานส่วนใหญ่คือญาติที่นับถือศีลเดียวกัน โดยจะนำเอาเหล้ามาช่วยงานและนำขนม ผลไม้มาใส่ในพานเพื่อนด้วย เมื่อแขกมาถึงที่บ้าน เจ้าภาพจะนำเอา “เลือดดำ” คือ อาหารที่ปรุงจากเลือดหมูผสมกับเครื่องเทศคล้ายกับลาบเลือดของภาคอีสาน ข้าวคัมมัด ขนมเปียกปูนหรือกะละแมที่จัดเตรียมไว้มารับรองแขก ประกอบด้วย แกงหน่อส้ม แกงผ่า ผัดเผ็ดใส่หมู ผัดหมี และอาหารชนิดต่างๆ การรับประทานอาหารเช้าร่วมกันนี้จะเรียกว่า “กินงายย้อ” ซึ่งหมายถึง การเฝ้ารับประทานอาหารเช้า เพราะมีความเชื่อว่า ผู้สัตวจะไม่รับประทานอาหารเช้า แต่จะรับประทานอาหารเช้าครั้งแรกในช่วงใกล้เที่ยงวัน ในช่วงของการรับประทานอาหารเช้า ผู้รู้และเจ้าภาพจะช่วยกัน “แต่งพานเพื่อน” หรือจัดพานเพื่อนและห่อเครื่องเช่น เรียกว่า “ห่อหล่อ” (ปานทิพย์ คงอิมละมัย, 2546, หน้า 60)

การจัดพานเพื่อน หรือ การแต่งพานเพื่อน เป็นพานขนาดใหญ่ภายในบรรจุเครื่องเช่นต่างๆ การจัดพานเพื่อนนี้ ผู้รู้จะเป็นผู้จัด เริ่มด้วยการนำเอาใบตองมาปูรองที่ก้นพานเพื่อนแล้วนำหมูมาวาง ได้แก่ กระจุกสันหลัง 7 ซ้อ กระจุกซี่โครง 7 ซี่ หรือ “7 ซ้อ 7 เสียว” ห่อเครื่องใน 1 ห่อ ภายในบรรจุไส้ ตับ ปอด หัวใจที่คัมแล้วหันเป็นชิ้นเล็กๆ ห่อด้วยใบตองนำมาวางไว้ตรงกลาง ส่วนข้าวเหนียว 7 ห่อ เนื้อหมูปิ้ง 7 ห่อ และไม้ถู่หรือตะเกียบ 7 คู่ จะนำมาวางรอบๆ ขอบพานเพื่อนแล้วนำหัวหมู คาง ลิ้น และหางหมูมาวางไว้ตรงกลาง จากนั้นจึงนำขาทั้ง 4 ข้าง มาวางไว้โดยรอบทั้ง 4 มุม ให้มีลักษณะเหมือนตัวหมูนอนอยู่ในพานเพื่อน แล้วนำขนมและผลไม้มาจัดวางลงไปจนเต็มพานเพื่อนจากนั้นปิดทับด้วยใบตอง

ด้านบนของพานเพื่อนวางทับด้วยถ้วยน้ำดื่มหมู ถ้วยน้ำและห่อเครื่องเช่นที่เรียกว่า “ห่อหล่อ” ภายในห่อหล่อบรรจุด้วยอาหารชนิดต่างๆ แล้วห่อด้วยใบตอง ได้แก่ หมูคัม หมูปิ้ง จู๊บน้ำหน่อไม้ ข้าวคัมมัด กลัวย อ้อย เผือก มัน ขนมและผลไม้ชนิดต่างๆ มาห่อทับด้วยใบตองขนาดใหญ่ แล้วมัดด้วยดอกลั่นทมหน้ามีลักษณะเป็นห่อใบตองทรงสูงคล้ายชะลอม

ในช่วงสายราว 8.30 – 9.00 น. “จาง” หรือ หมอเสนผู้สัตวจะเดินทางมาถึงบ้านเจ้าภาพ และจะมีผู้มาล้างเท้าให้และเชิญมานั่งรอที่กวาน เพื่อเตรียมประกอบพิธี จางหรือหมอเสนจะแต่งกายด้วยเสื้อไทไว้ค่านในและสวมทับด้วย “เสื้อแปแดง” หรือเสื้อผ้าไหมสีแดง นุ่งส้วงฮีหรือกางเกงขายาว สวมกำไลเงินที่ข้อมือทั้งสองข้าง มือถือวีหรือพัดของหมอเสน (ซึ่งเป็นเครื่องแต่งตัวพิเศษที่แตกต่างไปจากหมอเสนผีผู้น้อย) เมื่อจางนั่งลงในกวานเรียบร้อยแล้ว เจ้าเสื่อจะนำขันน้ำและหมากพลูมารับรองพร้อมกันนำเสื่อมามอบให้กับจาง เมื่อแขกรับประทานอาหารเช้า หรือกินงายย้อ เสร็จเรียบร้อยแล้ว จางจะมานั่งบนตั่งหรือเก้าอี้ไม้ตัวเล็กๆ เพื่อทำพิธีเสนเรือน โดยเริ่มจากเจ้าเสื่อ (เจ้าบ้าน) ผู้เสน และญาติศีลเดียวกันจะมารวมตัวกันที่หน้ากวานเพื่อเพื่อยกพานเพื่อนไปมอบให้จาง ขณะที่ยกพานเพื่อนผู้ที่เป็นสะใภ้ของตระกูลจะต้องสวมเสื้อฮี ส่วนลูกหลานของตระกูล

ญาติทางสายโลหิต จะแต่งกายด้วยชุดทั่วไป การยกปานเพื่อนจะยกขึ้น 3 ครั้ง ในครั้งที่ 1 จะยกสูงระดับเอว ครั้งที่ 2 ยกสูงระดับอก และครั้งที่ 3 ยกสูงระดับหัว จากนั้นค่อยๆ ขยับไปหาจาง เมื่อมอปานเพื่อนให้จางแล้วผู้ช่วยจางจะนำเอา “เสาตั้ง” ที่ทำจากลำไม้ไผ่มีความยาวจรดเพดานมาวางพาดกับซื่อบ้าน จากนั้นจางจะเริ่มต้นด้วยการทำพิธีเสนเอี้ยน ดังขั้นตอนต่อไปนี้

1. ได้เวนเจิ้นเวนฮ้าย เป็นการบอกกล่าวให้ผีเรือนหรือผีเสนทราบว่า เจ้าเสื่อทำพิธีเสนเอี้ยนด้วยเหตุผลใด เพื่อให้ผีเรือนรับทราบว่า ลูกหลานเสนทำให้ด้วยความระลึกถึง หรือว่าเสนเพราะเจ็บป่วยและได้ไปเฝ้าไปมอ (เสี่ยงทาย) แล้วทราบว่าผีเรือนต้องการให้เสนก่อนที่จะเริ่มพิธีเช่นเหล่า โดยในการเช่นเหล่าและเช่นข้าวนั้น ก่อนจะเชิญผีเรือนมารับเครื่องเช่นต้องกล่าวเชิญ นายอานกับนายเอนก่อน ซึ่งเป็นผีที่ชาวไทยโข่งมีประวัติความเชื่อว่า ในสมัยก่อนนั้น มีผู้จัดพิธีเสนเอี้ยน เมื่อได้ฆ่าหมูและนำหมูไปล้างในลำธาร หัวหมูเกิดพลัดหายไปบนน้ำ ไม่มีหัวหมูมาทำพิธี นายอานกับนายเอนซึ่งไปลอดแหอยู่บริเวณนั้น เกิดทอดแหและมีหัวหมูที่หลุดหายติดมาด้วย เมื่อเจ้าของหัวหมูขอคืนหัวหมูเพื่อเอามาทำพิธีเสน นายอานกับนายเอนจึงตั้งเงื่อนไขว่าจะยอมคืนหัวหมูให้ แต่ทุกครั้งที่ทำพิธีเสนเอี้ยนจะต้องบอกกล่าวถึงชื่อของนายอานกับนายเอนก่อนทุกครั้ง ครั้งไป เจ้าของหัวหมูจึงยอมรับแล้วนำหัวหมูกลับไปเช่นทำพิธีเสน เป็นที่มาของการกล่าวถึงชื่อของนายอานกับนายเอนในพิธีเสนเอี้ยนของชาวไทยทรงดำจนทุกวันนี้ (นายบานแพงเพชร (สัมภาษณ์) วันที่ 11 พฤศจิกายน 2556)

2. โก้นหล่ำลูกปลูกหล่ำตั้น เป็นการกันหล่ำหรือการสืบหาสมาชิกในตระกูลว่ามีใครบ้าง เรียกว่า “โก้นหล่ำลูกปลูกหล่ำตั้น” เพื่อประกาศให้ผีเรือนรับทราบว่าวันนี้จะเชิญใครมารับเครื่องเช่นบ้าง

3. การเช่นเหล่า จางจะเชิญผีเสนมาที่ละคนเพื่อค้อมเหล่า โดยเรียงลำดับตามรายชื่อในปีผีเอี้ยน การเรียงชื่อในปีผีเอี้ยนจะเรียงตามลำดับความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเจ้าเสื่อผู้เสนก่อน เช่น บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย พี่น้อง เมื่อเรียกชื่อผีเสนแล้ว จางจะกล่าวคำเชิญในภาษาลาวโข่ง พร้อมกับรินเหล้าลงในแก้ว เป็นการสมมุติว่ารินเหล่าให้ผีเรือนค้อม ภายหลังจากกล่าวคำเชิญจางจะเทเหล้าทิ้งลงทางร่องที่พื้นกระดาน เป็นการแสดงว่าผีเรือนได้ค้อมเหล่าแล้วจึงเทเหล้าทิ้งไป จากนั้นจึงเชิญผีเสนคนอื่นๆ ในรายชื่อมาค้อมเหล่าต่อจนหมด โดยทำการรินเหล่าเหมือนครั้งแรก

4. ก๊กหล่ำ พิธีก๊กหล่ำเป็นพิธีการเชิญผีที่เสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุ ได้แก่ ถูกฆ่า รอดชน จมน้ำ เป็นต้น และ “ผีที่ตายเจ้า” คือ ผู้ที่เสียชีวิต ตั้งแต่อายุยังไม่ถึง 15 ปี มารับเครื่องเช่นผีเหล่านี้ รวมเรียกกันว่า “สามสิบหล่ำ” เพราะมีความเชื่อว่าเป็นผีที่ตายไม่ดี ไม่ควรนำชื่อมาใส่ในปีผีเอี้ยน การเรียกผีในสามสิบหล่ำมาค้อมเหล้านี้จะไม่เรียกชื่อ แต่จะเรียกรวมๆ กัน โดยบอกลักษณะ

การตายแทนการเรียกชื่อ เช่น ผีที่ตายด้วยอุบัติเหตุ ผีที่ถูกฆ่า เป็นต้น การเช่นเหล่านี้จะทำเช่นเดียวกับ การเช่นให้ผีเฮือน แต่จะเชิญมาที่เดียวพร้อมกันแล้วจึงเช่นเหล่านี้ และเทพเหล่านี้ทางร่องกระดาน ภายหลังจากเช่นเสร็จ จากนั้นจึงจะเริ่มพิธีหิ้งเหล่านี้เป็นลำดับต่อไป

5. หิ้งเหล่านี้ คือ การเช่นเหล่านี้อีกครั้ง (หิ้ง หมายถึง การทำซ้ำ) การหิ้งเหล่านี้ ทำเพื่อเชิญผีเรือนเดียวกันที่อาจไปตกค้างอยู่ตามที่ต่างๆ ทำให้มาด้อมเหล่านี้ที่เช่นไปให้ครั้งแรกไม่ทัน เมื่อหิ้งเหล่านี้เสร็จแล้วจะทิ้งช่วงเวลาไว้ประมาณ 1 ชั่วโมง เพื่อให้ผีเรือนได้พบปะพูดคุยกัน จากนั้นจึงเริ่มพิธีการเช่นหมูเป็นลำดับต่อไป

6. การเช่นหมู จะเริ่มเมื่อเวลาใกล้เที่ยง โดยอาจจะยกห่อห่อลงจาก ปานผืนแล้วนำมาวางไว้ข้างหน้า จากนั้นจึงกล่าวเชิญผีเฮือนให้มารับเครื่องเช่น ได้แก่ หมู ข้าว อาหาร ข้าวเหนียว ขนม และผลไม้ชนิดต่างๆ ที่ละคน โดยทำเช่นเดียวกับการเช่นเหล่านี้ ในการเรียกชื่อผีเรือนตามลำดับรายชื่อในปีผีเรือน พร้อมกับยกห่อห่อออกไปวางข้างหน้า เมื่อเช่นเสร็จ ก็ยกห่อห่อกลับมาวางไว้ใกล้ตัวดั้งเดิม และเชิญผีเรือนต่อ พร้อมกับยกห่อห่อไปวางข้างหน้า เช่นเดียวกับครั้งแรก ทำซ้ำไปเรื่อยๆ จนรายชื่อในปีผีเฮือนหมด

7. กีบเหล่านี้ คือ พิธีการเช่นหมูไปให้ผีที่อยู่ในสามสิบหล้า เช่นเดียวกับ การเช่นเหล่านี้ โดยอาจจะเชิญผีที่อยู่ในสามสิบหล้าให้มารับเครื่องเช่นที่อยู่ในห่อห่อพร้อมกับยื่นห่อห่อออกไปวางข้างหน้า แล้วจึงยกกลับมาวางใกล้ตัวเมื่อเช่นเสร็จ

8. หิ้งหมู เป็นการเชิญผีเฮือนที่มารับเครื่องเช่นไม่ทัน เพราะอาจติดอยู่ที่ ไคที่หนึ่ง หรืออยู่ต่างถิ่นมารับเครื่องเช่นในครั้งสุดท้าย จากนั้นจึงจะทิ้งห่อห่อลงทางหน้าต่าง ของกว่าน โดยมีญาติถือกระบุงมารอรับและนำห่อห่อออกไปนอกบริเวณบ้าน จากนั้นแล้วจึงแกะห่อห่อเพื่อนำเครื่องเช่นออกมาแบ่งปันกัน จากนั้นจึงเริ่มพิธีชองเสน

9. การชองเสน หมายถึง การประกาศ, ชี้แจง การชองเสนเป็นการบอกกล่าวกับผีเรือนว่า ในวันนี้เจ้าเสื่อได้จัดพิธีเสนเรือนขึ้นเพื่อเช่นหมูและเหล่านี้ให้ผีเฮือนตามที่ได้กล่าวไว้แล้ว ดังนั้นจึงขอให้ผีเรือนช่วยอวยพรชัยให้และคอยดูแลรักษาเจ้าเสื่อ รวมทั้งสมาชิกในบ้านให้ อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจาก โรคภัย ไข้เจ็บและมีความเจริญรุ่งเรือง เมื่อจึงทำพิธีชองเสนแล้วญาติฯ จะมาช่วยกันทำจับผักกับหมูที่หน้ากว่าน แล้วจึงเริ่มทำพิธีเปงได้เป็นลำดับต่อไป

10. เปงใต้ หมายถึง การเช่นอาหารให้ขวัญหรือผีขวัญที่สถิตอยู่ในใต้ (สัญลักษณ์แทนขวัญ) เพื่อเชิญมารับเครื่องเช่น และคอยเฝ้าดูแลปกป้องรักษาเจ้าเสื่อและลูกหลานให้อยู่ดีมีความสุข การเปงใต้จะนำเอาไก่ต้ม 1 ตัว มาวางบนปานผืน แล้วนำถ้วยต้มหมูกับถ้วยน้ำมา

วางข้างๆ จากนั้นจึงกล่าวคำเชิญผีขวัญให้มารับเครื่องเซ่น พร้อมกับใช้กระบวยไม้ไผ่อันเล็กๆ ตักน้ำจากถ้วยน้ำมารดลงใบตองข้างๆ ตัวไก่ จากนั้นจึงยกถ้วยน้ำคัมหมูและถ้วยน้ำออกจากพานเพื่อน แล้วจึงนำด้วยใส่ข้าวสวย 2 ใบ มาวางไว้ข้างตัวไก่พร้อมกับกล่าวคำเชิญให้ผีขวัญมารับเครื่องเซ่น และช่วยดูแลลูกหลานให้มีความสุข จากนั้นจึงจะยกไก่และด้วยข้าวออกจากพานเพื่อน แล้วนำมาใส่ถาดไว้ดังเดิมแล้วเปิดใบตองที่คลุมพานเพื่อนไว้ และให้ผู้ช่วยนำพานเพื่อนไปตู้ซึ่งก็คือการเก็บเครื่องเซ่นออกจากพานเพื่อนแล้วนำไปแบ่งปันกัน

11. กู้เพื่อน เมื่อจางอนุญาตให้กู้เพื่อน ผู้ช่วยจางที่เรียกว่า “บ่าวจาง” และญาติๆ จะไปช่วยกันยกพานเพื่อนออกมาจากก่วาน แล้วนำหัว คาง หาง ลิ้นและขาทั้ง 4 ข้าง กระดูกซี่โครงและกระดูกสันหลังอย่างละ 3 ชิ้น ไปให้เจ้าภาพ ส่วนกระดูกสันหลัง กระดูกซี่โครง ขนมหู และผลไม้ทั้งหมดเจ้าภาพจะมอบให้จาง ในขณะที่บ่าวจางและญาติๆ กำลังกู้เพื่อนอยู่นั้น จางจะเริ่มทำพิธีเปงมด

12. เปงมด การทำพิธีเปงมด คือ การเชิญวิญญาณของมด ซึ่งเป็นผีครุ มาร่วมคัมหมูและรับเครื่องเซ่น พร้อมทั้งช่วยปกป้องดูแลให้สมาชิกในครอบครัวของเจ้าเสื่อผู้เสวนมีความสุข ซึ่งมด ในความหมายของลาวโซ่ง คือ ผู้ที่มีเวทย์มนต์คาถาสามารถติดต่อกับแดนและผีได้ มีหน้าที่ประกอบพิธีเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยที่เกิดจากแดน และผีมด มีทั้งเพศหญิงและเพศชาย

ในการทำพิธีเปงมด จะมีเครื่องเซ่นดังนี้ ได้แก่ ไก่ 2 ตัว ด้วยข้าวสาร ด้วยข้าวสวย ชันน้ำ หมากพลู เหล้า 1 ขวด และแก้วเหล้า ถ้ามีไผ่ของลูกหลานที่ยังไม่เคยทำพิธีเสนก้ นำเอาเข้าไปในกะล่อห้องด้วย จากนั้นจึงเริ่มพิธีเปงมดโดยกล่าวคำเชิญผีมด ให้มาร่วมกันคัมหมูและรับเครื่องเซ่นที่เจ้าเสื่อจัดหามาให้ พร้อมกับรินเหล้าจากแก้วลงในถาดข้างๆ ตัวไก่ แล้วจึงเริ่มรินน้ำตามลงไป เมื่อทำพิธีเปงมดเสร็จจึงออกมาจากกะล่อห้องแล้วกลับไปนั่งที่ก่วานตามเดิมเพื่อเตรียมตัวทำพิธีขำเหล่าฟายเฮือนต่อไป

13. ขำเหล่าฟายเฮือน เป็นพิธีที่ญาติผีเดียวกันมาร่วมคัมหมูร่วมกัน โดยเริ่มขึ้นภายหลังจากจาง ออกมาจากกะล่อห้องและกลับมาที่ก่วาน บ่าวจางจะนำโองंबเล็กๆ ใส่ขวดเหล้าที่ใช้แทนไหเหล้าอดีต ในภาษาลาวโซ่ง เรียกว่า “ไหกวาด้าง” มาวางไว้ตรงกลางก่วานใกล้ๆ กับเสาหลัก จากนั้นนำขวดเหล้าออกจากโองंबแล้วนำจางมาวางบนฝาโองंबวางทับด้วยด้วยและกระบวยไม้ไผ่อันเล็กๆ แล้วรินเหล้าจากขวดลงในถ้วย จากนั้นจางจึงเปลี่ยนมานั่งลงบนตั่งแล้วกล่าวคำเชิญแดนให้มาร่วมคัมหมู พร้อมกับนั้นก็นำกระบวยมาวนรอบเสาหลัก 3 รอบ แล้วใช้

กระสวยตกเหล่าจากถ้วยมารินลงในจานที่ถ้วยเหล้าวางทับอยู่ เจ้าเสื่อและญาติผีเดียวกันจะมารวมกันและนั่งล้อมวงกันในกว่าน ในพิธีนี้ผู้ที่เป็นสะใภ้จะต้องสวมเสื่อสี เมื่อญาติมานั่งพร้อมกัน จางจะถูกจากตั้งแล้วกลับไปนั่งที่มุมกว่านตามเดิม แล้วเปลี่ยนบ่าวจางมานั่งแทน เพื่อทำหน้าที่รินเหล้าให้กับบรรดาญาติ โดยใช้กระสวยตกเหล่าจากชามรินใส่แก้วเหล่าที่ละใบจนครบตามจำนวนของญาติที่มาร่วมฆ่าเหล่าฟายเฮือน เมื่อญาติทุกคนได้รับแก้วเหล่าจากจางแล้ว จางจะกล่าวคำเชิญจบแล้วส่งแก้วเหล่ากลับไปยังผู้ช่วยจางที่นั่งอยู่กลางกว่าน จากนั้นผู้รินเหล่าจะรินเหล่าจากถ้วยกลับไปลงในขวด แล้วรินเหล่าจากขวดกลับไปลงในถ้วยอีกครั้งและใช้กระสวยตกเหล่าใส่แก้วให้ญาติ เมื่อญาติได้รับแก้วเหล่าครบแล้ว จางจึงเริ่มกล่าวคำเชิญให้ดื่มเหล่าครั้งที่ 2 ขณะที่ญาติๆ ยกแก้วเหล่าขึ้นดื่ม จางซึ่งถือแก้วเหล่าอยู่จะเทเหล่าจากแก้วลงในร่องกระดานจนหมดแก้ว เพื่อ “ส่งเหล่า” หรือส่งผีเรือนที่ได้เชิญมารับเครื่องเซ่นกลับคืนสู่ที่อยู่ของตน และเมื่อเสร็จพิธีแล้วญาติจะออกจากกว่าน เหลือไว้แต่เจ้าเสื่อผู้เส่นเพื่อรอรับเสื่อจากจาง โดยจางจะนำเสื่อของเจ้าเสื่อมาคืนให้พร้อมกับกล่าวคำอวยพรให้เจ้าเสื่อประสบความสำเร็จ

14. ฟายท่าน ภายหลังกินเสื่อให้เจ้าเสื่อแล้ว จางจะนำหมากพลู ชันน้ำ และเหล้ามาทำพิธีฟายท่าน คำว่า “ท่าน” ในภาษาไทยทรงคำ หมายถึง เทพ, เทวดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลรักษาหมู่บ้านที่อยู่อาศัย ดังนั้น การทำพิธีฟายท่านก็เพื่อทำความเคารพเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่สถิตอยู่ในหมู่บ้าน โดยจางจะนั่งคุกเข่าและพนมมือหันหน้าไปทางทิศตะวันออกพร้อมกับท่องคาถา จากนั้นจึงเอาใบพลูจุ่มลงในแก้วเหล่าแล้วนำมาพรมลงบนจานหมากพลู 3 ครั้ง ในขณะที่จางกำลังฟายท่านอยู่นั้น ทางเจ้าภาพได้จัดเตรียมอาหารเพื่อทำพิธีขาวหว่าและหลางายต่อไปตามลำดับ

15. ขาวหว่า หมายถึง การบอกกล่าว การประกาศ การกระจายข่าว พิธีขาวหว่า จึงเป็นการประกาศให้ผีญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกลรับทราบว่า บ้านนี้ได้ทำพิธีเส่นเฮือนและให้มาร่วมกันรับประทานอาหาร เรียกว่า “กินงาย” หมายถึง การรับประทานอาหารมื้อแรกของวัน โดยเจ้าภาพจะยกสำรับอาหารเข้ามาในกว่าน ประกอบด้วย จูบหมู แกงหน่อส้ม หมูลอย แจ่วเอือด ค้าน แกงจืดหน่อไม้ ผัดหมี่ ข้าวเหนียว ข้าวสวยและอาหารอื่นๆ ตามที่เจ้าภาพได้จัดหามา เมื่อยกสำรับมาพร้อมแล้วจางจะตักกับข้าวทุกอย่างใส่ลงในจานข้าว แล้วทำพิธี “ขาวหว่า” โดยเชิญผีญาติพี่น้องที่อยู่ในที่ต่างๆ ที่ห่างไกลออกไปมาร่วม “กินงาย” หรือรับประทานอาหารมื้อแรกของวัน ภายหลังจากเสร็จสิ้นพิธีเช่นอาหารและเหล้าให้ผีเฮือน

16. หลางาย การหลางายจะทำกันในเวลาช่วงบ่าย โดยเจ้าภาพจะยกสำรับอาหารมาต้อนรับผู้ที่เข้าร่วมงาน เรียกว่า “หลางาย” ผู้ที่มาร่วมงานจะมาร่วมกันรับประทานอาหารมื้อแรกของวันที่เรียกว่า “กินงาย” ซึ่งก็คืออาหารเช้า แต่มีผู้ตัวไม่รับประทานอาหารเช้าจะเริ่มรับประทานอาหารเช้าในมือเที่ยง กินงาย ในพิธีเสนเรือนผู้ตัวจึงมีความหมายถึงการกินอาหารกลางวัน โดยญาติพี่น้องเดียวกันจะมาร่วมกันกินงายกับจางที่กว่าน ส่วนญาติพี่น้องคนอื่นๆ จะร่วมรับประทานอาหารกลางวันก่อนแยกย้ายกันกลับบ้าน เมื่อจางรับประทานอาหารเช้าเสร็จ เจ้าภาพจะไปส่งจางที่บ้านเป็นอันเสร็จ พิธีเสนเรือน และก่อนญาติพี่น้องของเจ้าเสนจะแยกย้ายกันกลับบ้านก็จะมากล่าวอวยพรแก่เจ้าภาพก่อนกลับ

17. แป๊ะห้วหมู คำว่า “แป๊ะ” หมายถึง รื้อ ซ้ำแหละ การแป๊ะห้วหมู คือ การซ้ำแหละห้วหมู โดยเจ้าเสื่อและญาติพี่น้องจะทำการแป๊ะห้วหมูในวันรุ่งขึ้น แล้วนำไปแบ่งปันรับประทานกัน จากนั้นก็นำเอากระดูกหัวไหล่ของหมู ที่เรียกว่า “แป๊ะเอี้ยง” มาเสียบไว้ที่กะล่อหอง (ปานทิพย์ คงยมละมัย, 2546, หน้า 59 – 68)

1.8.2 พิธีเสนเรือนของผู้น้อย

การประกอบพิธีเสนเรือนผู้น้อย จะเริ่มขึ้นในเวลาเช้า โดยจะมีการฆ่าหมูหรือเอ็ดหมู เตรียมไว้ล่วงหน้า 1 วัน หรืออาจจะทำในเช้ามีคของวันที่จะทำพิธีเสนเรือน แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเตรียมทำล่วงหน้า (ในอดีตจะฆ่าหมูที่เลี้ยงไว้ แต่ในปัจจุบันจะไปซื้อหมูแล้วมาทำเองเสียมากกว่า) เมื่อฆ่าหมูแล้ว ก็จะนำเลือดหมูที่รองไว้ในกะละมังไปทำลาบเลือดหรือเลือดค้ำ แล้วนำเครื่องในออกมาทำความสะอาด จากนั้นลูกเขยคนโตและเพื่อนบ้านจะช่วยกันหามหมูขึ้นไปบนบ้าน ซึ่งผู้ที่หามจะต้องสวมเสื้อสีและเมื่อถึงบันไดชั้นสุดท้ายจะเอาเลือดหมูมาทาไว้ที่หัวบันไดบ้านทางด้านขวามือ เพราะเชื่อว่าการทำเช่นนี้เป็นสัญลักษณ์ให้บรรดาผีที่จะมารับเครื่องเซ่นทราบบ้านไปไหนทำพิธีเสนเรือน จากนั้นจึงวางหมูไว้ที่หน้ากะล่อหอง รอให้ผู้รู้มาซ้ำแหละเนื้อหมูเป็นชิ้นยาวๆ กว้างประมาณ 1 คืบ ยาวประมาณ 1 ศอก นำไปแขวนไว้ที่ข้างฝาบ้านในกะล่อหอง เพื่อบอกให้ผีเรือนรู้ว่าได้ซ้ำแหละหมูและจะทำพิธีเสนเรือนในวันนี้ เรียกขั้นตอนนี้ว่า “ขาวหอง” หลังจากนั้นจึงซ้ำแหละหมูออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่นำไปประกอบพิธีกรรม ได้แก่ 7 ซ้อ 7 เสียวหรือกระดูกสันหลัง 7 ซ้อ กระดูกซี่โครง 7 ซ้อ หัว หาง คาง ลิ้น ตับ ปอด หัวใจ ไข่และข้อเท้าทั้ง 4 ข้าง ส่วนเนื้อหมูที่เหลือทั้งหมดจะนำไปปรุงอาหารเพื่อเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน จากนั้นนำเนื้อหมูส่วนที่ใช้ประกอบพิธีกรรมไปใส่ปานเผื่อน ส่วนหัวหมู คาง หาง และข้อเท้าหมูทั้ง 4 ข้าง จะนำไปต้มให้สุกก่อนนำไปใช้ในพิธีกรรมต่อไป

ภาพที่ 2; เนื้อหมูที่ชำแหละแล้วแขวนไว้ที่ข้างฝาบ้านในกะล่อทอง

1.การจัดปานเพื่อน ภายหลังจากชำแหละหมูเสร็จเรียบร้อยแล้ว เวลาประมาณช่วงเช้า “คนแต่งเสน” จะเข้ามาแต่งปานเพื่อน หรือจัดปานเพื่อน โดยเริ่มจากนำ ไบตองที่ตัดเตรียมไว้ในกะล่อทองตั้งแต่เมื่อวาน มาวางรองที่ก้นปานเพื่อนจำนวน 3 ยอด จากนั้นจึง นำเนื้อหมูสดที่ได้ชำแหละไว้ ประกอบด้วย กระดูกสันหลัง 7 ข้อม กระดูกซี่โครง 7 ซี่ ลิ้น ตับ ปอด หัวใจและเนื้อหมูมาจัดวางในปานเพื่อน จากนั้นจึงนำไส้หมูที่ทำความสะอาดแล้วถักเป็นเกลียววาง ตรงลงกึ่งกลางปานเพื่อน เรียกว่า “ไส้ล้อมเพื่อน” แล้วจึงปิดด้วยไบตอง จากนั้นจึงนำผลไม้ ได้แก่ ฝือกและมันคัม อย่างละ 7 ชิ้น กล้วย อ้อย และผลไม้ ที่มีในฤดูกาลมาจัดวางลงในปานเพื่อน แล้วนำขำคัมมัด จำนวน 7 มัด ขนมใบไม้ ขนมโก้ ขนมนันอับ ถั่วตัดและขนมชนิดต่างๆ ที่เจ้าของบ้านและญาติผู้เดียวกันเตรียมไว้นำมาจัดวางลงในปานเพื่อน ส่วนตรงกลางจะนำไบตองมาจับจีบทำ เป็นกระหงายๆ เพื่อใส่จีบหน่อไม้ เรียกว่า “ถ้วยกำป้อน” รอบขอบปานเพื่อนจะปักไม้ไถ่หรือ ตะเกียบ 7 คู่ และห่อข้าวเหนียวที่ห่อด้วยไบตอง 7 ห่อ ด้านบนวางด้วยไส้หมากและใบพลูที่ป้ายด้วย ปูนแดง เมื่อจัดปานเพื่อนเสร็จแล้วนำไบตองมาปิดไว้ข้างๆ ปานเพื่อนวางขวดเหล้า 1 ขวด ถาดใบ ใหญ่เพื่อใช้เป็นปานปอม และชามใหญ่ๆ เพื่อใส่ขนม

เมื่อญาติผีเดียวกันมาร่วมงานจะนำไปผีเฮือนมามอบให้หมอเสน และ
 ขนมาใส่ในปานเพื่อนเพิ่มเติมจากที่เจ้าภาพจัดไว้ ถ้าขนมมีมากจนล้นปานเพื่อน ก็จะแบ่งขนม
 บางส่วนใส่ลงในถาดใบใหญ่ที่วางอยู่ข้างปานเพื่อน ที่เรียกว่า “ปานปอม” และญาติจะบิขนม
 บางส่วนที่นำมาให้เป็นชิ้นเล็กๆ ใส่ในชามใบใหญ่เอาไว้ให้หมอเสนคิบเช่นให้ผีเฮือนในขณะที่
 ประกอบพิธี ส่วนเหล้าที่นำมาช่วยงานจะนำไปมอบให้แก่เจ้าเลื้อ ผู้เสนหรือเจ้าภาพของงานนั่นเอง

ภาพที่ 3; ปานเพื่อนที่ตกแต่งเสร็จแล้ว

หลังจากจัดปานเพื่อนเสร็จเรียบร้อยแล้ว เจ้าภาพจะส่งคนไปรับหมอ
 เสน เมื่อหมอเสนมาถึงเจ้าเลื้อจะเชิญหมอเสนไปนั่งบนเสื่อที่เตรียมไว้ในกะล่อหอง พร้อมกับมอบ
 ขันน้ำและเชี่ยนหมากที่มีลักษณะเป็นกล่องสี่เหลี่ยม ไม่มีฝาปิดข้างในกันเป็นช่องๆ เพื่อบรรจุหมาก
 พลูและตำปูนแดง จากนั้นเจ้าเลื้อจึงนำเสื่อฮีมามอบให้หมอเสน แล้วจึงนำอาหารมารับรอง ได้แก่
 เลือดต้มหรือเลือดคั่ว ตามแต่ละเลือกรับประทานระหว่างประกอบพิธี ซึ่งหมอเสนจะรองนกว่า
 เจ้าของบ้านพร้อม กล่าวคือ จัดปานเพื่อนและทำกับข้าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว ในระหว่างนี้เจ้าภาพและญาติ
 ผีเฮือนเดียวกันจะนำไปผีเฮือนมามอบให้หมอเสน

เมื่อเจ้าภาพพร้อมแล้ว หมอเสนซึ่งแต่งกายด้วยเสื้อไทและสวมทับด้วยเสื้อฮี นุ่งส้าง ขาฮีหรือกางเกงขายาว จะเริ่มทำพิธีเสน โดยฉีกใบตองกว้างประมาณ 3 นิ้ว เสียบในช่องที่เจาะไว้ข้างฝาบ้านเพื่อทำเป็นรางให้อาหารและน้ำผ่านช่อง ไปได้สะดวกขึ้นแล้วจึงเริ่มทำพิธีเสนเรือนตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้ คือ ยกปานเพื่อน มอบปานซ้อง กินงายหมอ ได้เวนเจ็บเวนฮ้าย โก้นหล้าลูกปลุกหล้าคืน เช่นหมู 3 ครั้ง เช่นเหล่า 3 ครั้ง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

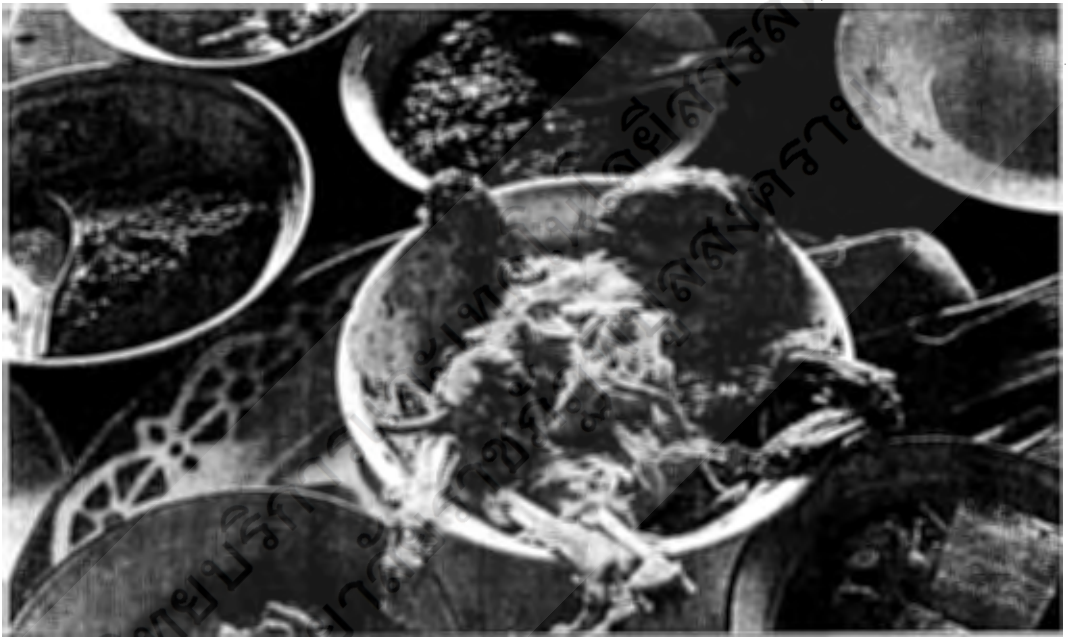
2.การยกปานเพื่อน เมื่อเจ้าภาพพร้อมแล้วที่จะประกอบพิธีเสน เจ้าเสื่อและญาติผู้ใหญ่จะมาร่วมกันยกปานเพื่อนในกะล่อห้องเพื่อมอบให้หมอเสนไปทำพิธีเสนเรือน ผู้ที่เป็นสะใภ้จะต้องสวมเสื้อฮี ขณะที่ยกปานเพื่อน ในการยกปานเพื่อนจะทำการยก 3 ครั้ง คือ

ยกครั้งที่ 1 ยกสูงเสมอเอว แล้วถามหมอเสนว่า “ยกแค่นี้พอไหม” หมอเสนจะตอบว่า “ดีแล้ว แต่ให้คีต้องยกสูงกว่านี้อีก” ญาติจะหย่อนปานเพื่อนลงแต่ไม่วางลงบนพื้น แล้วยกครั้งที่ 2 ครั้งนี้ให้ยกสูงเสมอกว้างแล้วถามหมอเสนว่า “ยกแค่นี้ดีหรือยัง” หมอเสนจะตอบว่า “ดีแล้ว แต่ถ้าจะให้คีต้องสูงท่วมหัวถึงจะดี” ญาติจะหย่อนปานเพื่อนลงเช่นเดียวกับครั้งแรก แล้วจึงยกครั้งที่ 3 และในการยกครั้งที่ 3 นี้ จะยกสูงขึ้นเหนือศรีษะ แล้วถามหมอเสนว่า “สูงแค่นี้ดีหรือยัง” หมอเสนจะตอบว่า “สูงแค่นี้ดีที่สุดแล้ว” จากนั้นญาติจะนำปานเพื่อนไปวางไว้ใกล้ๆ หมอเสน

การยกปานเพื่อนเช่นนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่าปานเพื่อนมีน้ำหนักมาก เพราะบรรจุน้ำที่นำมาเช่นผีเสือน้ำมาก เนื่องจากลูกหลานทำมาหากินได้มีฐานะมั่นคง จึงนำอาหารมาเช่นผีเสือน้ำเป็นจำนวนมาก ทำให้ต้องวางพักถึง 2 ครั้ง หลังขั้นตอนนี้จะเข้าสู่ขั้นตอนต่อไปคือการมอบปานซ้อง

3.การมอบปานซ้อง ปานซ้อง คือ กระจะทรงสี่เหลี่ยมทำจากไม้ ภายในปานซ้องจะประกอบด้วย แกงหน่อไม้ส้มไก่ โดยตัดเอาไก่ที่ถูกตัดเป็นชิ้นใหญ่ๆ ประกอบด้วยหัวไก่ ปีกไก่ โคนขาไก่ และขาไก่ เรียกว่า “ซ้องด้วยอั้งไก่หนาขาไก่ซ้อง” อั้งไก่ หมายถึง โคนขาไก่ และขาไก่ หมายถึง ส่วนตั้งแต่ข้อขาจนถึงนิ้วเท้าไก่ โดยนำมาจัดเรียงให้เป็นตัวไก่ลงในถ้วย ถ้วยใส่แกงหน่อส้ม 1 ถ้วย ด้วยข้าวสวย ชันน้ำและเหล่า 1 ขวด ในขั้นตอนนี้ผู้รู้จะเข้ามามอบปานซ้องพร้อมกับกล่าวว่า “คำซ้อง” เพื่อเชิญหมอเสนให้มาประกอบพิธีเสนเรือน เมื่อหมอเสนรับปานซ้องก็จะกล่าวคำบูชาครูและทำการเสี่ยงทายเท้าไก่ เพื่อทำนายผลการเสี่ยงทายเท้าไก่ให้แก่เจ้าเสื่อผู้เสนและตัวหมอเสนเอง โดยเท้าไก่ข้างขวาจะทำนายผลให้แก่เจ้าเสื่อ ส่วนข้างซ้ายจะทำนายผลให้แก่หมอเสน การเสี่ยงทายจะดูที่นิ้วเท้าไก่ โดยถ้านิ้วไก่เหยียดตรงมารวมกัน หรือมีนิ้วเรียงกันเป็น

ระเบียบถือว่าดี จะมีความสุขสบาย ทำการใดสิ่งใดก็ราบรื่นประสบความสำเร็จ แต่ถ้านิ้วเท้าไก่หงิกงอผิดปกติหรือมีบางนิ้วมาแทรกอยู่ระหว่างนิ้วอื่น ไม่เรียงกันเป็นระเบียบถือว่าไม่ดี จะมีเรื่องร้ายเกิดขึ้นแก่คนในบ้าน อาจเกิดการเจ็บป่วยหรือมีการตายเกิดขึ้นได้ ถ้านิ้วเท้าไก่ชี้บอกเหตุว่า ผีเฮี้ยนอยากกินอีก เพราะถ้ามีการตายผีเฮี้ยนจะได้กินเครื่องเช่น ขณะที่ทำพิธีศพและพิธีเอาผีขึ้นเฮือน ถ้าเป็นเช่นนี้หมอเสนจะรีบทำพิธีอ่อนวอนขอให้ผีเฮี้ยนทำการคุ้มครองและช่วยเหลือให้เหตุร้ายกลายเป็นดี

ภาพที่ 4; แกงหน่อไม้ส้มไก่ในปานซ้อง

4.กินงายหมอ เมื่อหมอเสนได้ทำพิธีเสียงทายเท้าไก่เสร็จเรียบร้อยแล้ว จะรับประทานอาหารเข้าร่วมกับญาติผีเฮี้ยนเดียวกันในกะล่อหอง หรือเรียกว่า “กินงายหมอ” โดยเจ้าภาพจะยกสำรับกับข้าวมาเพิ่มเติมจากที่มีอยู่เพียงแกงส้มหน่อไม้ ไก่และข้าวสวยเท่านั้น สำหรับที่ยกมาเพิ่มนี้เรียกว่า “ปานแดน” คำว่า “แดน” หมายถึง “เดิม” อาหารที่นำมาเพิ่มเติมได้แก่ ผัดเผ็ด ไข่หมู ผัดหมี่ แกงผำ ต้มจืดและอาหารต่างๆ ที่ได้จัดเตรียมไว้ รวมเรียกสำรับอาหารนี้ว่า “ปานหมอ” เมื่อยกสำรับให้หมอเสนเสร็จแล้ว เจ้าเสื่อและญาติผีเฮี้ยนเดียวกันจะเข้ามารับประทานอาหารร่วมกับหมอเสน และมีญาติผีเฮี้ยนบางส่วนที่จะมานั่งรับประทานอาหารอยู่หน้ากะล่อหอง บริเวณกลางบ้าน เรียกว่า “ปานกู” หรือ “ปานคู” หลังจากยกสำรับอาหารมามอบให้หมอเสนแล้วจึงยกอาหารมาเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน เรียกว่า “งายหมอ” เมื่อหมอเสนรับประทาน

อาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก่อนเริ่มทำพิธีเช่นผีเรือนจะต้องรอให้ญาติๆ ที่รับประทานอาหารในพาน ครอบประทานเสร็จก่อน จึงค่อยทำพิธีเช่นผีเรือน โดยเริ่มจากการไต่เวนเจ็บบวนฮ้ายเป็นอันดับแรก

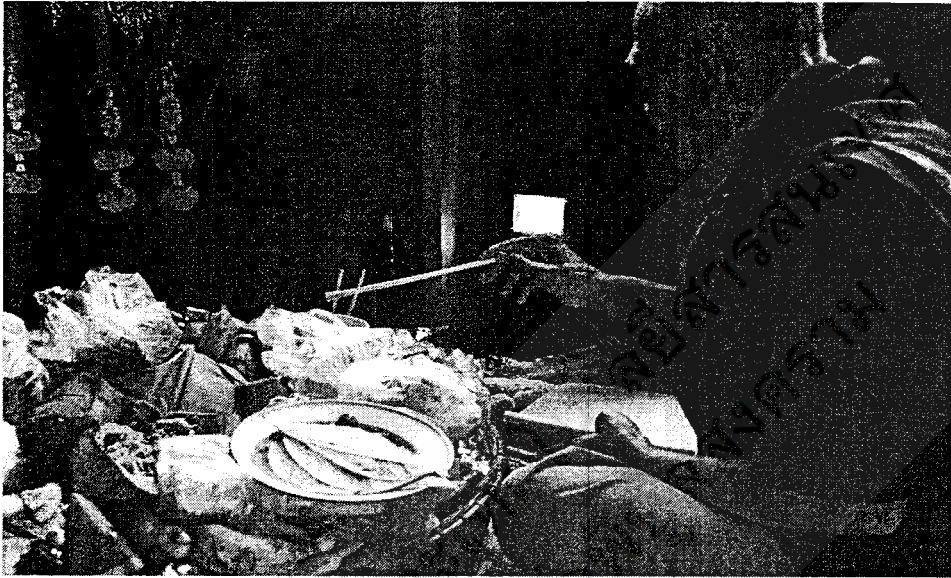
5.ไต่เวนเจ็บบวนฮ้าย การไต่เวนเจ็บบวนฮ้าย หมายถึง การบอกกล่าวกับผี เรือนถึงสาเหตุที่เจ้าเสื่อทำพิธีเสนในวันนี้ว่าสาเหตุด้วยเหตุใด เช่น การระลึกถึงบรรพบุรุษ หรือ สมาชิกในบ้านเจ็บป่วยบ่อย เมื่อบอกกล่าวกับผีเรือนแล้วหมอเสนจะ “โก้นหล่าลูกปลูก หล่าคิ่น” เป็นลำดับต่อไป

6.โก้นหล่าลูกปลูกหล่าคิ่น โก้นหล่าลูกปลูกหล่าคิ่น หรือการคั่นหล่า คำว่า “โก้น” หมายถึง การขาน การประกาศให้ทราบ ดังนั้นขั้นตอนนี้จึงหมายถึง การประกาศให้ ผีเรือนรู้ว่าจะทำการเช่นให้ผีเรือนคนใดกินบ้าง แล้วเชิญให้ผีเรือนมารับ หมู ข้าว ขนมและ เครื่องเช่นต่างๆ ที่ลูกหลานได้จัดเตรียมไว้ จากนั้นหมอเสนจะทำพิธีเช่นอาหารให้ผีเรือน โดยเช่น ทั้งหมด 3 ครั้ง ซึ่งมีชื่อเรียกแตกต่างกัน ได้แก่ “เช่นปางแปง เช่นก้ากัก และเช่นสองคืบ” ตามลำดับ

6.1 เช่นปางแปง การเช่นปางแปงเป็นการเช่นหมูและอาหารครั้งที่ 1 โดยเริ่มจากการเรียกชื่อผีเรือนจากปีผีเรือน แล้วกล่าวคำเชิญในภาษาลาวโซ่งว่า “คำเมย” พร้อมกับแจ้งชื่ออาหารแล้วคืบอาหาร โดยสมมุติว่าป้อนอาหารให้ผีเรือนกิน พอกกล่าวเชิญจบก็ทิ้งอาหาร ลงในช่องที่เจาะไว้ข้างฝาบ้านที่ละคำ ซึ่งการกระทำเช่นนี้เป็นการแสดงว่า “ผีเรือนได้กินอาหารนั้น แล้ว” การคืบป้อนอาหารให้ผีจะเริ่มจากจ๊ับหน่อไม้กับเครื่องในหมูที่อยู่ในถ้วย “กำป้อน” ข้าวเหนียวห่อใบตองที่วางไว้ในพานเผื่อน และขนมที่บีเป็นชิ้นเล็กๆ ในขนมตามลำดับ จากนั้น จึงเรียกผีเรือนลำดับต่อไปมารับเครื่องเช่นและกระทำเช่นเดียวกับผีเรือนลำดับที่ 1 ในการทำพิธี เช่นนี้จะเรียกชื่อผีมารับเครื่องเช่น ทีละชื่อตามลำดับในปีผีเรือนจนหมด

การเรียงลำดับชื่อจะเรียกผีเรือนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเจ้าเสื่อผู้เสนก่อน อาทิ เช่น หากบิดามารดา ของผู้เสนเสียชีวิตแล้วก็จะเรียกชื่อบิดา มารดา (ถ้าได้แต่งเข้าผีทางสามีจึงจะมี รายชื่อ แต่ถ้าไม่ได้แต่งเข้าผีก็จะไม่มีรายชื่อ) ลำดับต่อไป คือ ปู่ย่า พี่และน้องตามลำดับ แต่ถ้าสามี ของผู้เสนเสียชีวิตแล้ว เจ้าเสื่อซึ่งอยู่ในฐานะสะใภ้ของบ้านมารับผีแทนสามีชื่อแรกในปีผีเรือนจะ เป็นชื่อของสามีเจ้าเสื่อ ซึ่งเป็นพ่อบ้าน ตามด้วย ปู่ย่า (บิดา มารดาของสามี) พี่และน้องตามลำดับจน หมดทั้งก้อ หรือคำเต็ม คือ “กะลื้อ” ซึ่งหมายถึง กลุ่มผีเรือนของบ้าน หากพี่น้องคนใดตายตั้งแต่ยัง เด็กอายุไม่ถึง 15 ปี หรือเสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุจะไม่มีชื่อในปีผีเรือน แต่จะไปเรียกรวมใน

สามสิบห้าแทน เมื่อเรียกผีเรือนจนครบหมดทั้งก้อนแล้ว จึงจะเรียกชื่อผีเรือนที่อยู่ในบ้านอื่นหรือ
ก้อนอื่นจนครบหมดทุกก้อน

ภาพที่ 5; หมอเสนสืบอาหารให้ผีเรือนกิน จากนั้นจึงทิ้งลงในช่องที่เจาะไว้ด้านข้าง

ภายหลังจากที่หมอเสนเชิญผีเรือนมารับเครื่องเซ่นจนครบหมดทุกก้อนแล้ว หมอ
เสนจะเชิญผีที่อยู่ในสามสิบห้ามารับเครื่องเซ่น เรียกว่า “ก๊กหล่า” ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ก๊กหล่า หมายถึง การเชิญผีที่เสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุ ได้แก่ ถูกฆ่า ตกต้นไม้ ฟ้าผ่า
จมน้ำ และเสียชีวิตตั้งแต่อายุยังไม่ถึง 15 ปี หรือเรียกว่า “ตายเจ้า” ผีเหล่านี้รวมเรียกว่า
“สามสิบห้า” ตามความเชื่อนั้นมองว่า ผีเหล่านี้เป็นผีที่ตายไม่ดี การเรียกผีในสามสิบห้ามาดื่ม
เหล้าจะไม่เรียกชื่อ แต่จะเรียกรวมๆ กัน โดยบอกลักษณะการตายแทน อาทิเช่น ผีที่ตายด้วย
อุบัติเหตุ เรือล่ม ตกม้า ตกบันไดหรือผีที่ถูกฆ่า เช่นเดียวกับกับหล่าของผู้ตาย คำขึ้นต้นมักใช้คำว่า
“ปู่” จะกล่าวถึงย่าหรืออาม่าเล็กน้อย แล้วตามด้วยสาเหตุการตาย

การเซ่นจะทำโดยหมอเสนกล่าวคำเชิญเป็นภาษาไทยทรงคำเพื่อเชิญผีบรรพบุรุษที่
อยู่ในสามสิบห้ามารับเครื่องเซ่น ซึ่งกล่าวจะเรียกตามลักษณะการตาย พร้อมกับคีบจุ่มหน่อไม้กับ
เครื่องในหมูมาเซ่นแล้วจึงทิ้งลงทางร่องกระดาน จากนั้นจึงคีบข้าวเหนียวและขนม เมื่อเซ่นแล้วทิ้ง
ลงทางร่องกระดานเช่นเดียวกัน แล้วจึงหยคน้ำตามลงไป การทิ้งเครื่องเซ่นของผีในสามสิบห้าจะ
ไม่ทิ้งทางช่องที่เจาะไว้ทางฝาบ้าน แต่จะทิ้งลงทางร่องกระดาน เพราะถือว่าเป็นผีที่ตายไม่ดีจะ

ไม่ว่ามาปะปนกับผีเสื้อ เมื่อเช่นอาหารให้ผีในสามสิบหล่ำเสร็จแล้วก็เป็อันเสร็จพิธีเช่นปางแปง จากนั้นจึงทำพิธีเช่นก่ากัก เป็นลำดับต่อไป

6.2 เช่นก่ากัก การเช่นก่ากักเป็นการเช่นหมุและอาหารครั้งที่ 2 ให้แก่ผีเรือน ซึ่งมีลำดับขั้นตอนและวิธีการเช่นเช่นเดียวกับการเช่นปางแปง กล่าวคือ หมอเสน เรียกชื่อผีเรือนตามลำดับในปีผีเรือนหลังจากนั้นจึงกล่าวคำเชิญให้ผีเรือนหรือผีเรือนมารับเครื่องเช่น พร้อมกับคืบจู้หน่อไม้กับเครื่องในหมูป้อนให้ผีเรือนกิน เมื่อป้อนเสร็จก็ทิ้งลงตามช่องที่เจาะไว้ที่ฝาบ้าน แล้วจึงเรียกผีเรือนในลำดับต่อไปมารับเครื่องเช่นจนกว่าจะครบหมดทุกก้อ จากนั้นหมอเสนจะทำพิธีกักหล่ำเพื่อเชิญผีบรรพบุรุษที่อยู่ในสามสิบหล่ำมารับเครื่องเช่น โดยหมอเสนจะเช่นหมุและอาหารให้ผีบรรพบุรุษที่อยู่ในสามสิบหล่ำมารับเครื่องเช่น โดยหมอเสนจะเช่นหมุและอาหารให้ผีบรรพบุรุษที่อยู่ในสามสิบหล่ำเช่นเดียวกับกักหล่ำในการเช่นปางแปง

ภายหลังจากเช่นก่ากักและกักหล่ำแล้ว หมอเสนจะทำ “พิธีก่าคนหรือก่ากิน” เพื่อขอให้ครูหมอช่วยวยพรให้ผีเรือนและสมาชิกในบ้านอยู่เย็นเป็นสุข จากนั้นหากบ้านใดมีสะเก็กใหม่ หมอเสนก็จะแนะนำสะเก็กใหม่ให้ผีเรือนรู้จัก เพื่อเป็นการรับสะเก็กใหม่ให้เข้าผีหรือรับให้สะเก็กเข้ามานับถือผีเดียวกันและอยู่ในตระกูลเดียวกัน จากนั้นหมอเสนจะเริ่มทำพิธีเช่นสองคืบเป็นลำดับต่อไป

6.3 เช่นสองคืบ การเช่นสองคืบเป็นการเช่นหมุและอาหารครั้งที่ 3 ให้แก่ผีเรือน ซึ่งมีลำดับขั้นตอนและวิธีการเช่นเช่นเดียวกับเช่นปางแปงและเช่นก่ากัก กล่าวคือ เรียกผีเรือนที่มีรายชื่ออยู่ในปีผีเรือนทีละชื่อมารับเครื่องเช่น ได้แก่ จู้หน่อไม้กับเครื่องในหมุ ข้าว ขนมน และน้ำตามลำดับ เมื่อเรียกผีเรือนมารับเครื่องเช่นครบทุกรายชื่อ หมอเสนจะทำพิธีกับหล่ำ โดยการทำพิธีกักหล่ำในเช่นสองคืบก็เช่นเดียวกับเช่นปางแปงและเช่นก่ากัก กล่าวคือ หมอเสนจะเชิญผีบรรพบุรุษที่อยู่ในสามสิบหล่ำมารับเครื่องเช่น โดยจะเช่นจู้หน่อไม้ ข้าว ขนมน และน้ำทีละอย่าง เมื่อเช่นเสร็จก็ทิ้งลงรองกระดาน ต่อจากนั้นหมอเสนจะทำพิธีหึ่งหมุ

7. หึ่งหมุ ภายหลังจากการเช่นสองคืบและกักหล่ำเสร็จแล้ว หมอเสนจึงทำพิธีหึ่งหมุหรือเรียกอีกชื่อว่า “เสียหึ่ง” เพื่อเชิญผีเรือนทีมารับเครื่องเช่นไม่ทัน ผีบรรพบุรุษที่อยู่ในสถานที่ต่างๆ และผีทั่วไปที่อยู่บริเวณใกล้เคียงมารับเครื่องเช่น ซึ่งหมอเสนจะกล่าวคำเชิญหรือเรียกว่า “ก่าหึ่ง” เพื่อเชิญให้ผีเหล่านั้นมารับเครื่องเช่น พร้อมกับขอให้ผีช่วยดูแลเจ้าเสื่อและ

สมาชิกในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข เหมือนเป็นการทำทานและอุทิศส่วนกุศลเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการเซ่นหมู จากนั้นหมอเสนจะเริ่มทำพิธีเซ่นเหล้าเป็นลำดับต่อไป

- การเซ่นเหล้าในพิธีเสนเรือนของผู้น้อยจะทำการเซ่นทั้งหมด 3 ครั้ง ซึ่งมีชื่อเรียกที่แตกต่างกัน ดังนี้ คือ เซ่นเหล้าหลวง เซ่นเหล้ากลางแกง และเซ่นเหล้ากู่ ตามลำดับ ในการเซ่นเหล้าแต่ละครั้งจะมีขั้นตอนที่คล้ายคลึงกัน แต่การเซ่นเหล้าจะมีขั้นตอนมากกว่าการเซ่นเหล้ากลางแกงและเหล้ากู่ ซึ่งมีขั้นตอนการเซ่น ดังนี้

8. การเซ่นเหล้า

8.1 การเซ่นเหล้าหลวง เป็นการเซ่นเหล้าครั้งที่ 1 จะทำการเซ่นโดยหมอเสนจะเรียกชื่อผีเรือนแล้วกล่าวเชิญผีเรือนให้มาดื่มเหล้าพร้อมกับรินเหล้าใส่แก้ว เมื่อเซ่นผีเรือนลำดับแรกเสร็จก็เทเหล้าในแก้วลงในช่องที่เจาะไว้ข้างฝาบ้าน จากนั้นจึงเรียกชื่อและกล่าวคำเชิญผีเรือนลำดับต่อไปมารับเครื่องเซ่นพร้อมกับรินเหล้าใส่แก้ว เมื่อเซ่นเสร็จก็เทเหล้าทิ้งเช่นเดียวกับครั้งแรกและจะทำเช่นนี้ต่อไปจนกว่าจะเชิญผีในปีผีเรือนมารับเครื่องเซ่นตามลำดับจนครบทุกชื่อ จากนั้นหมอเสนจะทำพิธีกักเหล้าโดยหมอเสนจะเชิญผีที่อยู่ในสามสิบหล้ามาดื่มเหล้าที่เจ้าเสื่อนำมาเซ่น พร้อมกับรินเหล้าใส่แก้วเมื่อเซ่นเสร็จแล้วจึงเทเหล้าทิ้งลงทางร่องกระดาน จากนั้นหมอเสนจะทำการหิ้งเหล้า

8.1.1 หิ้งเหล้า การหิ้งเหล้าเป็นการเชิญผีบรรพบุรุษที่อยู่ตามสถานที่ต่างๆ ผีที่อยู่ทั่วไปมาดื่มเหล้าที่เจ้าเสื่อจัดมาให้ร่วมกัน และช่วยปกป้องคุ้มครองเจ้าเสื่อให้อยู่เย็นเป็นสุข

8.1.2 ช่องเสน ภายหลังจากหิ้งเหล้าแล้วหมอเสนจะทำการช่องเสน โดยบอกกล่าวกับผีเรือนว่าเจ้าเสื่อได้ทำพิธีเสนขึ้นเพื่อเซ่นหมู ข้าว ขนมน และเหล้าให้กิจตามที่ได้อกล่าวไว้แล้ว ขอให้ผีเรือนช่วยดูแลรักษาเจ้าเสื่อ รวมถึงสมาชิกในบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและมีความเจริญรุ่งเรือง เมื่อหมอเสนทำการช่องเสนเสร็จจึงเริ่มทำพิธีแก้มแฮต่อไป

8.1.3 แก้มแฮ เป็นพิธีที่เชิญนายอานกับนายเอนมารับเครื่องเซ่นตามความเชื่อในตำนานของชาวไทยโซ่งดังที่ได้กล่าวไปในพิธีเสนเรือนของผู้ตัว ในการทำพิธีแก้มแฮจะเริ่มจาก ผู้นำเครื่องเซ่นซึ่งประกอบด้วย เหล้า 1 ขวด พร้อมแก้วเหล้า แล้วนำไปตองสด

ปูบนพื้นห้อง 2-3 ใบ จีบผัก 1 งาน ข้าวเหนียว 6 ห่อ ไม้ถู่หรือตะเกียบ 4-6 คู่ น้ำต้มหมู 1 ถ้วย โดยนำถ้วยน้ำต้มหมูมาวางตรงกลาง และด้วยข้าวสวยวางไว้ทางด้านขวาและด้านซ้าย จากนั้นจึงนำข้าวเหนียว 6 ห่อ มาวางเรียงกันแล้วคลี่ใบตองที่ห่อด้วยข้าวเหนียวออก จากนั้นหมอเสนาจะเริ่มกล่าวคำเชิญผู้มีรับเครื่องเช่นไปจนครบ 7 ครั้ง ขณะที่ประกอบพิธีหมอเสนาจะนั่งยองๆ ขณะที่หมอเสนา กล่าวคำเชิญผู้รู้จะก๊ีบจีบผักจากจานมาวางกองไว้ระหว่างห่อข้าวเหนียวทั้ง 6 ห่อ โดยวางสลับกันรวม 3 กอง และหมอเสนาจะรินเหล้าใส่แก้ว 1 ครั้ง เมื่อหมอเสนาเช่นเสร็จ 1 ครั้ง แล้วจึงเช่นครั้งที่ 2 ทำอย่างนี้เรื่อยไปจนครบ 7 ครั้ง แต่ต่อมาลดเหลือ 3 ครั้ง ในขณะที่หมอเสนากำลังทำพิธีแก้มแฮอยู่นั้น ข้างนอกผู้รู้และผู้ช่วยหมอเสนาจะทำพิธีจี้ไฟไห้เข้าและพิธีขาวหว่า

ภาพที่ 6; หมอเสนาทำพิธีแก้มแฮ

8.1.4 จี้ไฟไห้เข้า พิธีจี้ไฟไห้เขาเป็นการเชิญแม่เตาไฟ แม่ประตูดู

และแม่บันได มารับเครื่องเช่นเพื่อแสดงความเคารพและระลึกถึงพระคุณของแม่เตาไฟ แม่ประตูดู และแม่บันได ซึ่งเครื่องเช่นที่นำมาประกอบพิธีประกอบด้วย ข้าวเหนียว 1 ปั้น และจีบผักที่วางบนใบตอง พิธีจี้ไฟไห้เขาเริ่มต้นโดยผู้รู้ที่สามารถกล่าวคำเชิญเป็นผู้ทำพิธี (ส่วนใหญ่มักเป็นผู้หญิง) นำใบตองที่บรรจุข้าวเหนียวและจีบผักเดินไปที่เตาไฟเพื่อทำพิธี โดยนั่งยองๆ และกล่าวคำเชิญแม่เตาไฟมารับเครื่องเช่นและให้แม่เตาไฟช่วยดูแลสมาชิกในบ้านให้อยู่ดีมีสุข หุงหาอาหารได้สะดวกอย่าให้เกิดไฟไหม้ขี้ข้าวและผลผลิตพร้อมกัน จากนั้นก็ปั้นข้าวเหนียวเป็นก้อนเล็กๆ ขนาดเท่า

หัวแม่มือนำมาจิ้มที่จู้บผัก โดยให้มีจู้บผักติดไปกับปั้นข้าวเหนียวแล้วนำไปวางที่เตาไฟ 2 มุม เมื่อเสร็จจากพิธีนี้ ผู้ช่วยหมอเสนาจะเริ่มพิธีขวหาว่าที่บริเวณกลางบ้าน (ในปัจจุบัน บางบ้านไม่มีเตาไฟแล้ว จึงไม่ได้มีการเช่นเตาไฟ หมอเสนาอาจจะตัดพิธีช่วงนี้ออก เหลือแค่เช่นตีประตู่และตีบันได)

8.1.5 ขวหาว่า พิธีขวหาว่าจะทำพร้อมกับพิธีแก้มแฮ ภายหลังจากพิธี จีไฟให้เขาเสร็จแล้ว พิธีนี้ทำขึ้นเพื่อบอกกล่าวให้ญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกล ในตอนเหนือของประเทศเวียดนามและประเทศลาว ญาติพี่น้อง ในต่างอำเภอและต่างจังหวัดมารับเครื่องเช่น เริ่มจากผู้ช่วยหมอเสนาจัด “ปานขวหาว่า” โดยนำหัวหมูข้อเท่าหน้า ขาหลัง ทั้ง 4 ข้าง และหางหมูที่ดัดมสูงแล้วมาจัดวางในกระบะไม้ที่มีลักษณะเป็นกล่อง 4 เหลี่ยม (ปัจจุบันอาจจะจัดลงในจานก็ได้) การจัด “ปานขวหาว่า” จะนำขาหมูทั้ง 4 ข้าง มาวางที่มุมกระบะทั้ง 4 มุม เรียงตามลำดับขาหน้าและขาหลัง แล้วนำหัวหมูมาวางตรงกลางระหว่างขาหน้าทั้ง 2 ข้าง ส่วนหางหมูจะอยู่ตรงกลางระหว่างขาหลังทั้ง 2 ข้าง จากนั้นนำด้วยน้ำต้มหมูมาวางระหว่างขาหน้าและขาหลังข้างขวา ส่วนด้วยหมากพลูวางระหว่างขาหน้าและขาหลังข้างซ้าย แล้วยกไปวางบริเวณกลางบ้านเพื่อทำพิธี พร้อมกับนำจานใส่ข้าวเหนียวมาวางบนพื้นข้างๆ กระบะทั้ง 2 ด้าน ชันน้ำ จานใส่หมากพลู และขวดเหล้า เมื่อเตรียมปานขวหาว่าเสร็จแล้ว ผู้ช่วยหมอเสนาจึงเริ่มทำพิธีขวหาว่า โดยกล่าวคำเชิญบรรพบุรุษที่อยู่ห่างไกลมารับเครื่องเช่นพร้อมกับตีจู้บผักไปวางไว้ในกระบะข้างๆ ด้วยน้ำต้มหมูและด้วยหมากพลู แล้วจึงรินเหล้าใส่แก้ว

ภาพที่ 7; ปานขวหาว่า

8.1.6 หล้าแดงกลางเดือน คือ การเลี้ยงอาหารกลางวันแก่ผู้ทั่วไป

ร่วมพิธีซึ่งจะมีอาหารเพิ่มขึ้นจากตอนเช้า 3 อย่างคือ จีบผัก หมูลอยหรือแกงจืดหมูที่ไม่ใส่ผักและแจ่วเอือดด้าน เจ้าภาพยกสำหรับอาหารทั้งหมด ได้แก่ จีบผัก แจ่วเอือดด้าน แกงหน่อส้อม แกงผำและอาหารอื่นๆ ที่ได้จัดเตรียมไว้ นำเข้ามาวางในกะล่อห้อง เพื่อให้หมอเสนและญาติศิเรียนเดียวกันมาร่วมรับประทานอาหารกลางวัน ส่วนบริเวณกลางบ้านที่ทำพิธีเชื่อว่าก็ยกสำหรับอาหารมาเพิ่มเติมเช่นกัน และผู้ที่ญาติศิเรียนด้วยกันบางคนก็จะมานั่งรับประทานอาหารที่ปานขาวหว่า ซึ่งสำหรับนี้จะมีอาหารเพิ่มพิเศษมาจากสำหรับอื่น คือ เนื้อหมูต้มที่อยู่ในปานขาวหว่านั่นเอง หลังจากยกสำหรับไปให้หมอเสนและปานขาวหว่าเสร็จก็ยกสำหรับมาเลี้ยงแขกทั่วไป เมื่อรับประทานอาหารกลางวันเสร็จเรียบร้อยแล้ว หมอเสนจึงเริ่มทำพิธีเช่นหล้ากลางแกงต่อไป

8.2 เซ่นหล้ากลางแกง เป็นการเซ่นหล้าครั้งที่ 2 หมายถึง การเซ่นหล้าให้ศิเรียนคิมเพื่อล้างความน้ำแกงภายหลังจากรับประทานอาหารกลางวัน โดยหมอเสนจะกล่าวคำเชิญศิเรียนมารับเครื่องเซ่นตามรายชื่อในปี ศิเรียนที่ละชื่อ เมื่อเซ่นหล้าให้ศิเรียนคิมแล้วจึงนำหล้าเทลงในช่วงที่ฝำบ้าน จากนั้นจึงเรียกชื่อศิเรียนในลำดับต่อไปมารับเครื่องเซ่น และทำเช่นนี้เรื่อยไปจนว่าจะครบทุกชื่อในปีศิเรียน เมื่อเซ่นหล้ากลางแกงเสร็จหมอเสนจะกล่าวเชิญผีบรรพบุรุษที่อยู่ในสามสิบหล้ามาคิมหล้าครั้งที่ 2 ภายหลังจากการรับประทานอาหาร เหมือนกับกักหล้าในเซ่นหล้าหลวง จากนั้นก็เป็นอันเสร็จพิธีและเริ่มทำพิธีเซ่นหล้ากู่

8.3 เซ่นหล้ากู่ เป็นการเซ่นหล้าครั้งสุดท้าย โดยหมอเสนเชิญศิเรียนมาคิมหล้าครั้งสุดท้ายตามลำดับรายชื่อในปีศิเรียนจนครบทุกรายชื่อ จากนั้นจึงเชิญผีในสามสิบหล้ามาคิมหล้ากู่ ขั้นตอนในการดำเนินพิธีเช่นเดียวกันกับการเซ่นหล้าหลวงและเซ่นหล้ากลางแกง จากนั้นหมอเสนกับผู้รู้ก็จะชวนกันกู่ปานเพื่อน

9. กู่เพื่อน การกู่เพื่อนหรือการกู่ปานเพื่อน คือ การที่ผู้ช่วยหมอเสนและผู้รู้มาเก็บเครื่องเซ่นในปานเพื่อน โดยเก็บกู่ที่ละชั้น เริ่มจากขนม ผลไม้ และเนื้อหมูสด ตามลำดับ ซึ่งผู้กู่เพื่อนจะนำขนมและผลไม้มาใส่กระบุงให้หมอเสนและแบ่งบางส่วนให้กับเจ้าเสื่อ เพื่อนำไปแจกจ่ายให้กับญาติพี่น้องและผู้ที่มาช่วยงาน ส่วนเนื้อหมูสดทางเจ้าภาพจะแบ่งไว้เพียงกระดูกสันหลังและกระดูกซี่โครงอย่างละ 3 ชั้น ที่เหลือได้แก่ กระดูกสันหลังและกระดูกซี่โครงอย่างละ 4 ชั้น เนื้อหมูหัวใจ ไล่ตับ ปอด และลิ้น เจ้าภาพจะมอบให้หมอเสนทั้งหมด

10. ขำเหล่าฟายเอือน คำว่า “ขำ” หมายถึง ถือ ส่วนคำว่า “ฟาย” หมายถึง พุงหรือ ประคองให้อยู่สภาพปกติ ขำเหล่าฟายเอือน จึงหมายถึง การดัดเหล่าเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับวงศ์ตระกูล โดยที่ในการประกอบพิธีหมอเสนจะขอให้ผีเอือนช่วยสอดส่องดูแลลูกหลานที่ “มาหยาดมาฟายกัน” หรือลูกหลานที่มาร่วมดัดเหล่าให้อยู่เย็นเป็นสุข เมื่อเข้าไปในกะล่อหอง เจ้าเสื่อและญาติผีเดียวกันจะนั่งล้อมวง ในพิธีนี้ผู้ที่เป็นสะใภ้จะสวมเสื้อฮี หลังจากญาติๆ เข้ามานั่งล้อมวงกันเรียบร้อยแล้ว หมอเสนจะรินเหล้าแจกให้กับญาติๆ ทุกคน และกล่าวคำเชิญให้ดัดเหล่า เมื่อกล่าวจบทุกคนจะก้มหัวพร้อมกันแล้วดัดเหล่าในแก้ว แล้วก็ส่งแก้วกลับคืนให้หมอเสน หมอเสนก็จะรินเหล้าลงในแก้วทุกใบแล้วส่งแก้วเหล้าให้กับเจ้าเสื่อและญาติอีกครึ่ง จากนั้นก็จะกล่าวคำเชิญให้ญาติดัดเหล่าเช่นเดียวกับครั้งแรกและจะทำเช่นนี้จนครบ 3 ครั้ง เมื่อดัดจนครบ 3 ครั้งแล้ว หมอเสนจะ “ส่งเหล่า” โดยเทเหล้าในแก้วของตนทิ้งลงในช่องที่ฝาบ้าน เรียกว่า “เหล่าส่ง เหล้า” พร้อมกันนั้น เจ้าเสื่อและญาติผีเดียวกันจะก้มหัวพร้อมกันเพื่อส่งผีเรือนกลับ จากนั้นบรรดาญาติที่มาร่วมงานจะอวยพรให้แก่เจ้าภาพที่เสน แล้วแยกย้ายกลับ เหลือแต่เจ้าเสื่อและสมาชิกในบ้านที่ต้องทำพิธีต่อไป คือ พิธีแปงมดกับแปงไต้

11. แปงมด เป็นการเชิญผีมด ซึ่งเป็นผีครู มาร่วมกันดัดเหล่าเป็นครั้งสุดท้ายก่อนที่จะเสร็จสิ้นพิธีเสนเรือน ซึ่งหมอเสนจะกล่าวเชิญให้ดัด หรือ “เมยให้กิน” คือ “เชิญให้กิน” เสร็จแล้วหมอเสนจะทำพิธีแปงไต้เป็นลำดับต่อไป

12. แปงไต้ ภายหลังจากขำเหล่าฟายเอือนเสร็จ ผู้ช่วยหมอเสนจะนำไก่ 2 ตัว ข้าวสวย 3 ถ้วย ข้าวสาร 1 ถ้วย หมากพลู 1 ถ้วย เหล้าและขันน้ำ จัดใส่ในพานเฟือนหรือถาด แล้วนำไปมอบให้หมอเสนเพื่อทำพิธีแปงไต้ คำว่า “แปง” หมายถึง การทำให้ดีขึ้น ส่วน “ไต้” นั้นเป็นสัญลักษณ์แทนขวัญ ดังนั้น “แปงไต้” จึงหมายถึง การเช่นผีขวัญของเจ้าเสื่อที่สถิตอยู่ใน ไต้เพื่อให้ผีขวัญช่วยดูแลปกป้องรักษาเจ้าเสื่อให้อยู่เย็นเป็นสุข

ในการประกอบพิธี เมื่อหมอเสนรับเครื่องเช่นจากผู้ช่วยหมอเสนแล้ว หมอเสนจะเริ่มพิธีแปงไต้โดยกล่าวเชิญผีขวัญให้มารับเครื่องเช่น พร้อมทั้งบอกให้ผีขวัญช่วยดูแลเจ้าเสื่อแล้วนำหมากพลูจัดใส่ในไต้เป็นอันเสร็จพิธีแปงไต้ จากนั้นหมอเสนจะเชิญเจ้าเสื่อผู้สนมารับเสื่อคืน พร้อมกับอวยพรเจ้าเสื่อให้ประสบแต่ความสุขความเจริญเป็นขั้นตอนสุดท้ายของพิธีกรรมในกะล่อหอง จากนั้นหมอเสนจะนำเอากะล่อหองมา “ฟายท่าน” เป็นลำดับสุดท้าย

13. ฟายท่าน หมายถึง การทำความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่คอยปกป้องคุ้มครองดูแลหมู่บ้าน โดยผู้ช่วยหมอเสนจะปูเสื่อและนำขันน้ำ หมากพลู แก้วเหล้าและเหล้า 1 ขวด มาวางไว้ที่กลางบ้าน เมื่อหมอเสนออกมาจากกะล่อหองจะเดินมานั่งคุกเข่าและประนมมือบนเสื่อ พร้อมกับกล่าวคำบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วก้มลงกราบ จากนั้นเจ้าภาพจะไปส่งหมอเสนกลับบ้านเป็นอันเสร็จสิ้นพิธีเสนเรือน และเจ้าภาพ ญาติและเพื่อนบ้านจะช่วยกันทำความสะอาดด้วยขามและสถานที่ แล้วแยกย้ายกันกลับบ้านและทำการ “แป๊ะหัวหมู” ในวันรุ่งขึ้น

14. แป๊ะหัวหมู พิธีนี้จะทำในวันรุ่งขึ้น เจ้าเสื่อผู้เสนและสมาชิกในบ้านจะมารวมกันในกะล่อหองเพื่อแป๊ะหัวหมู หรือชำแหละหัวหมูออกเป็นชิ้นๆ เพื่อนำไปรับประทานเป็นขั้นตอนสุดท้ายของพิธีเสนเรือนผู้น้อย เมื่อรับประทานแล้วก็จะนำคางหมูมาเสียบไว้ที่ฝาบ้านในกะล่อหอง กระดูกส่วนหัวจะไปนำทิ้งที่กลางท้องนา ส่วนกระดูกกลางจะนำมาเสียบไว้ที่ฝาบ้านไว้ให้ผีเรือนดู (ปานทิพย์ คงยิ้มละมัย, 2546, หน้า 69 - 82)

1.9 พิธีเสนหับมด

พิธีเสนหับมด เป็นพิธีที่ทำเพื่อรับผีมด ซึ่งเป็นผีครู ถ้ารับผีมดแล้วผู้นั้นก็มีสิทธิ์ที่จะฝึกฝนเป็นพ่อมดหรือแม่มดเพื่อประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อของชาวไทยทรงดำ และคนในตระกูลของมดก็สามารถสืบทอดการเป็นมดต่อกันได้ การที่ต้องทำพิธีเสนมด ก็เนื่องจากเพราะมีผีมดมาขออาศัยอยู่ด้วย และเป็นสาเหตุทำให้เจ้าของบ้านเกิดการเจ็บป่วย ต้องทำพิธีรับผีมดมาอยู่ด้วยจึงจะหาย พิธีเสนหับมดนี้ ผู้ที่ประกอบพิธีจะเรียกว่า “หมอเยื้อง” หมอเยื้องจะเป็นผู้ทำพิธีเยื้องเพื่อดูว่าคนผู้นั้นเจ็บป่วยด้วยสาเหตุใด ถ้าเยื้องแล้วพบว่าเจ็บป่วยเพราะถูกผีมดมากระทำทำให้ป่วย เพราะต้องการขอมาอยู่ด้วย ก็จะต้องพิธีรับผีมด

ในการรับผีมด จะต้องตั้งหิ้งผีมด เพื่อทำพิธีเชิญผีมดมาอยู่บนหิ้ง โดยทำพิธีเช่นเหล้า หมากพลู เมื่อเชิญผีมดขึ้นไปอยู่บนหิ้งเรียบร้อยแล้ว ถ้าเจ้าบ้านหรือผู้ป่วยต้องการสืบทอดเพื่อเป็นหมอมดต่อไปก็ต้องเอาอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ของมดไว้บนหิ้ง โดยก่อนทำพิธีก็ต้องเช่นเหล้าผีมดหรือผีครูก่อนทุกครั้ง การทำพิธีเสนมดจะต้องทำให้เสร็จภายในวันเดียว ทำวันใดก็ได้ ยกเว้นเดือน 9 เดือน 10 และเดือน 11 เวลาทำพิธีเริ่มตั้งแต่ตอนเช้าจรุงจนถึงหัวค่ำ โดยประมาณ ไม่ให้ทำข้ามวัน และต้องใช้ผู้ประกอบพิธีกรรมเป็นหมอมดผู้ชายเท่านั้น

บทความฉบับพิเศษ 1 ถึง 4 และฉบับพิเศษ 2 ประกอบกันแล้วว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 นั้นมีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างจากรัฐธรรมนูญของประเทศอื่นโดยสิ้นเชิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบทบัญญัติเกี่ยวกับโครงสร้างของรัฐบาล รัฐธรรมนูญฉบับนี้บัญญัติให้คณะรัฐมนตรีประกอบด้วยสมาชิกไม่เกิน 20 คน และให้คณะรัฐมนตรีมีอำนาจหน้าที่และอำนาจตามที่บัญญัติไว้ในบทบัญญัติมาตรา 173 ถึง 178 ซึ่งบทบัญญัติเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีความมุ่งหมายที่จะจัดตั้งรัฐบาลที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างจากรัฐธรรมนูญของประเทศอื่นโดยสิ้นเชิง

2.1.2 การตีความบทบัญญัติมาตรา 173 และ 178

บทบัญญัติมาตรา 173

บทบัญญัติมาตรา 173 แห่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้บัญญัติว่า “คณะรัฐมนตรีประกอบด้วยสมาชิกไม่เกิน 20 คน และให้คณะรัฐมนตรีมีอำนาจหน้าที่และอำนาจตามที่บัญญัติไว้ในบทบัญญัติมาตรา 173 ถึง 178” ซึ่งบทบัญญัตินี้แสดงให้เห็นว่า รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีความมุ่งหมายที่จะจัดตั้งรัฐบาลที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างจากรัฐธรรมนูญของประเทศอื่นโดยสิ้นเชิง

2.1.1 การตีความบทบัญญัติมาตรา 173 และ 178

บทบัญญัติมาตรา 173 แห่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้บัญญัติว่า “คณะรัฐมนตรีประกอบด้วยสมาชิกไม่เกิน 20 คน และให้คณะรัฐมนตรีมีอำนาจหน้าที่และอำนาจตามที่บัญญัติไว้ในบทบัญญัติมาตรา 173 ถึง 178” ซึ่งบทบัญญัตินี้แสดงให้เห็นว่า รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีความมุ่งหมายที่จะจัดตั้งรัฐบาลที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างจากรัฐธรรมนูญของประเทศอื่นโดยสิ้นเชิง

2.1 รัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญฉบับนี้

ถ้ามาตอนเย็น ก็นำมาเลี้ยงกลางคืน โดยผู้นำมาให้ต้องสวมชุดสีด้วย ภาคเช้าจึงมีการยกขันหมาก ทำพิธีแต่งงานต่อไป

2.1.3 การส่งหรือนัดมือส่ง เป็นการทำพิธีแต่งงาน แล้วส่งตัวเจ้าสาว ให้แก่เจ้าบ่าว โดยมีขั้นตอน ดังนี้

2.1.3.1 การแห่ขันหมาก จะเริ่มทำประมาณ 7-8 โมงเช้า โดยเจ้าบ่าวจะต้องแต่งกาย โดยใส่เสื้อเเน (สี) ซึ่งเป็นเสื้อสีดำผ่าอก มีลวดลายทั้ง 2 ข้าง คือ สีแดง ขาว เขียว แสด ลายนี้จะอยู่ภายในเสื้อ ด้านสีดำอยู่ภายนอก (คือ กลับเอาลวดลายไว้ข้างใน) บางครั้งเจ้าบ่าวจะสะพายย่าม ในย่ามจะมีเงินค่าสินสอดนำมาให้ฝ่ายเจ้าสาว สะพายมีดมีฝักและกระบอง น้ำมันด้วย ขบวนแห่ขันหมากของฝ่ายชายจะมีญาติพี่น้องเพื่อนฝูงช่วยกันแห่ขันหมาก มีกะหลบในกะหลบมีหมาก 5 คำ เงิน 8 บาท หรือ 12 บาท เป็นค่าเสียผี มีหมาก พลู ปูน ยาสูบ อย่างละสี่เพื่อบูชาผีเรือน บางแห่งอาจใช้มากกว่านี้ ผู้ถือหรือสะพายกะหลบนิยมใช้สาวบริสุทธิ์ถือหรือสะพาย ถ้าเป็นผู้ท้าวจะใช้ 4 กะหลบ ผู้น้อยใช้ 2 กะหลบ นอกนั้นจัดใส่กระบุง (กาว) หามตามมาซึ่งนิยมเป็นสิ่งของ 4 หรือ 2 กระบุง มีที่นอน ของใช้ ของขวัญ ขนม 8 ถาด ชนิดหนึ่งๆ จัดเป็นถู่ๆ เหล้า 1 เท สำหรับเลี้ยงแขก เหล้า 8 ขวด สำหรับไหว้ผีเรือน เสื้อ 1 ผืน หมอน 1 ใบ พูก 1 หลัง สิ่งของอื่นๆ มี หมู เหล้า ไก่ ขนม ใส่กระจาดเป็นขบวนขันหมากแห่ไปยังบ้านเจ้าสาว เมื่อขบวนแห่ขันหมากไปถึงบ้านเจ้าสาวที่เชิงบันไดบ้านจะมีคนมากอดกั้นขอเงินทองเป็นค่าผ่านประตูก่อนจะขึ้นไปไหว้ผีเรือน

ภาพที่ 8; การแห่ขันหมาก

2.1.3.2 การไหว้ผีเรือน เมื่อถึงเรือนเจ้าสาวแล้ว ผู้ที่สะพาย

กะหลบก็จะขึ้นไปบอกกล่าวผีเรือนว่าลูกเขยมาแล้ว ต่อมาเจ้าแม่ฝ่ายชายก็จะมอบเหล้า 1 ขวด ไก่ต้ม 1 ตัว หมากพลู บุหรี่ ให้เจ้าสาวนำไปไหว้ผีเรือน เจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าวต้องไหว้ผีเรือน (ล่ำม โล้) แต่เจ้าสาวจะไม่ไหว้ แต่จะไปไหว้ที่บ้านบ่าว ตอนกลับไปอยู่ที่บ้านเจ้าบ่าว หรือเจ้าสาว อาจไหว้พร้อมๆ กัน แต่ออกมาไหว้นอกบ้าน

เมื่อเสร็จพิธีไหว้ผีเรือนแล้วก็จะทำพิธีส่งมอบสิ่งของต่างๆ ให้ฝ่ายเจ้าสาว มีการมอบสินสอดทองหมั้นตามที่เคยตกลงกันไว้ เชิญพ่อแม่ ญาติพี่น้องมาดูเป็นสักขีพยาน เสร็จพิธีแล้ว เจ้าบ่าวจะจัดอาหารมาเลี้ยงแขกในตอนกลางวัน กินอาหารเสร็จแล้วฝ่ายเจ้าบ่าวก็จะทำพิธีไหว้ญาติเจ้าสาว

2.1.3.3 การไหว้ญาติฝ่ายเจ้าบ่าว – ฝ่ายเจ้าสาว ในการไหว้ของฝ่าย

เจ้าบ่าวจะมี “องลาม” หรือ “องล้าม” หรือผู้กล่าวนำ ซึ่งมักจะเป็นชนชั้นเดียวกับเจ้าบ่าว ถ้าเป็นผู้ท้าว จะเรียกว่า “ท้าวกอคำ” ผู้น้อยเรียกว่า “ท้าวหวด” เป็นผู้นำญาติฝ่ายเจ้าสาว ฝ่ายเจ้าบ่าวจะมีเพื่อน 6 หรือ 8 คน หรือ 2-4 คนก็ได้ ส่วนฝ่ายหญิงก็จะมีเพื่อนเจ้าสาวเท่าๆ กัน เจ้าบ่าวจะยืนเป็นคน ที่ 2 เสมอ เจ้าบ่าวกับเพื่อนเจ้าบ่าวทุกคนจะสวมเสื้อสี ช่วงสี ครอบชุดทุกคน (เสื้อสี คือ เสื้อใหญ่ ช่วงสี คือ กางเกงขายาว) ยืนเข้าแถวเรียงหน้ากระดาน ใช้มือขวาจับแขนซ้ายไหว้ การไหว้ญาติทางฝ่ายเจ้าสาว จะเริ่มที่พ่อแม่ของฝ่ายเจ้าสาวก่อน ผู้นำไหว้ของเจ้าบ่าวจะกล่าวนำ จากนั้นเจ้าบ่าวก็จะไหว้พ่อแม่ของฝ่ายเจ้าสาว

ส่วนการไหว้ของเจ้าสาวจะมีเพื่อนเจ้าสาวอย่างน้อย 2 คน เจ้าสาวแต่งตัวนุ่งผ้าจีนลายชะ โด สวมเสื้อสีกระดุมเงิน ตั้งทรงผมให้สูง เรียกว่า “ปั้นเกล้า” (ปัจจุบันผู้หญิงไทย โข่งสมัยใหม่ ไม่นิยมไว้ผมยาว จึงไม่จำเป็นต้องปั้นเกล้าก็ได้) และต้องมีผ้าคาดอกเป็นผ้าบางแบบสไบ เรียกว่า “ผ้าเปียว” เพื่อนเจ้าสาวก็แต่งตัวแบบเดียวกัน การไหว้ญาติฝ่ายเจ้าบาวนั้น เพื่อนเจ้าสาวจะคอยถือพานหมากพลู บุหรี่ มีล่ำมฝ่ายเจ้าสาวกล่าวนำ หรือเพื่อนเจ้าสาว กล่าวนำคำไหว้ก็ได้

สำหรับการไหว้ญาติคนอื่นๆ นั้น เวลาไหว้จะเอามือประสานกันแบบจีน แล้วทำวนๆ เป็นวงกลมไปข้างหน้า 5 หรือ 8 ครั้ง เสร็จแล้วก็กราบลง 1 ครั้ง เวลากราบแบบมือทั้งสองวางบนพื้นก้มหน้าผากลง ไปชิดมือ เสร็จแล้วก็ยืนขึ้นเอามือขวาแตะมือซ้ายไหว้รอญาติคนอื่นๆ ไปที่จะมารับไหว้ไปจนเสร็จการไหว้

เมื่อไหว้ญาติกันหมดแล้วก็เสร็จพิธี พิธีของชาวไทยทรงดำจะไม่มีการรดน้ำ แต่ปัจจุบันก็รับเอาประเพณีแบบไทยเข้ามา โดยหลังไหว้ผีบรรพบุรุษเสร็จแล้วก็จะเปลี่ยนชุดทำพิธีไหว้ญาติต่อแบบประเพณีไทยก็ได้

ภาพที่ 9; การไหว้ญาติ

2.1.3.4 การส่งตัว หรือ การนัดมือส่ง หรืออาจเรียกว่า “นั่งป่านเตียนสู่ขวัญ” หรือนั่งพานเตียนสู่ขวัญ เป็นพิธีทำขวัญเสี่ยงทายก่อนส่งคู่บ่าวสาวเข้าหอ (พิธีนี้จะทำเมื่อตอนที่ส่งเจ้าสาวไปเข้าหอที่บ้านเจ้าบ่าว) สิ่งแรกที่ต้องทำ คือ ไหว้ผีเรือนก่อน ราว 5 โมงเย็น ฝ่ายเจ้าบ่าวก็นัดอาหารมาเลี้ยงญาติที่ไปร่วมส่งตัวเจ้าสาว สำหรับอาหารของคู่บ่าวสาวจัดเป็นพิเศษ มีเหล้า ไก่ หมู กุ้งสด น้ำเย็นและวางกำไลมือไว้บนอาหารด้วย อาหารนี้เรียกว่า “บ้านขวัญหรือพานขวัญ” สำหรับเจ้าบ่าว – เจ้าสาวจะรับประทานอาหารร่วมกันก่อนเข้าหอ

พอพลบค่ำญาติทางฝ่ายเจ้าสาวจะลากลับ ญาติทางฝ่ายเจ้าบ่าวจะทำพิธีเสี่ยงทาย โดยจัดเตียนทำด้วยซี่ผึ้งอย่างดี 2 เล่ม หน้าเล่มละ 1 บาทจุดคู่กันไว้ ระหว่างนี้ก็จะมีการขับลำนำอธิษฐานแล้วอวยพรให้คู่บ่าวสาวอยู่นาคีประมาณ 22.00 น. เจ้าบ่าวและเจ้าสาวก็เข้าหอเป็นเสร็จพิธี

ทั้งนี้การที่จะรู้ว่าคู่บ่าว – สาว จะอยู่ร่วมกันมั่นคงหรือไม่ ให้ดูเปลวเทียน เป็นสำคัญ ถ้าเปลวเทียนมีขวัญม้วนเข้าหากันเป็นเกลียวแสดงว่าคู่บ่าวสาวจะอยู่ด้วยกันยั่งยืน

2.1.4 การสา หรือ อาสา เมื่อแต่งงานแล้ว หากฝ่ายชายจะต้องไปอยู่ทำงาน รับใช้บ้านฝ่ายหญิง 1-5 ปี เรียกว่า “สา” หรือ “อาสา” กรณีเช่นนี้เกิดจากการที่พ่อแม่ฝ่ายหญิงไม่เรียกสินสอดทองหมั้น แต่ให้ฝ่ายชายไปอาสาทำงานรับใช้พ่อแม่ฝ่ายหญิงเป็นการทดแทน แต่ในปัจจุบันจะอยู่บ้านฝ่ายหญิง 3 วัน แล้วก็แยกครัวออกไปโดยนิยมมาปลูกเรือนหออยู่ทางบ้านฝ่ายชาย ปัจจุบันพิธีสาละเลิกไปมาก เหลือเพียงสามขั้นตอนแรกเท่านั้น และคู่บ่าวสาวปัจจุบันจะนิยม แต่งงานแล้วแยกครอบครัวออกไปมากกว่า

2.2 พิธีศพ

พิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย ชาวไทยทรงดำจะเรียกว่า “เฮคแฮว” เป็นพิธีกรรม ที่เชื่อว่าคนที่ตายแล้วจะเดินทางกลับไปยังบ้านเกิด คือ บ้านอันเป็นที่ดินฐานบรรพบุรุษดั้งเดิมของชาวไทยทรงดำ และไปเฝ้าแดนที่เมืองฟ้า โดยมีเขยยกเป็นผู้บอกทาง ถ้ามีคนตายในหมู่บ้านชาวไทยทรงดำทุกคน จะไว้ทุกข์ เรียกว่า “กำบ้านกำเมือง” ไม่มีการเพาะปลุกต้นไม้ พิธีไร่และการทำพิธีเสน พิธีมงคลใดๆ จนกว่าจะเอาผีขึ้นเรือน แต่กรณีที่มีผีเดียวกันแต่ไม่ได้อยู่บ้านที่มีคนตายก็สามารถเพาะปลุกได้ สำหรับคนในบ้านจะไม่มีมีการเพาะปลุกภายในเวลา 1 ปี เนื่องจากชาวไทยทรงดำ เชื่อว่าการเพาะปลุกหรือการจัดงานเป็นการแข่งกับคนตายและยังอยู่ช่วงอาการ โสกเศร้า

ในปัจจุบันชาวไทยทรงดำจะจัดพิธีแบบคนไทยพุทธมากขึ้น คือ การนำศพไปตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดและสวดอภิธรรมศพ ประมาณ 3 วัน ศพผู้ชายจะสวด 2 วัน ส่วนศพผู้หญิงสวด 3 วันขึ้นไป เวลาสวดจะเริ่มประมาณ 20.00 น. ของทุกวัน มีการนิมนต์พระมาสวดอภิธรรมศพและมีการเลี้ยงอาหารและน้ำให้แก่แขกที่มาร่วมงาน เมื่อพระสวดเสร็จแล้วเจ้าภาพก็จะถวายปัจจัยและดอกไม้แด่พระสงฆ์ หลังจากพิธีสวดศพ ก็จะเป็นพิธีเผาศพการเก็บกระดูก และเอาผีขึ้นเรือน โดยขั้นตอนของพิธีศพนั้นมี ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย (อ้างใน เรณู เหมือนจันทร์เชย, 2542, หน้า 120 – 128)

2.2.1. การอาบน้ำศพ ศพผู้ชายจะใส่เสื้อใต้วงส้วงฮีแล้วสวมเสื้อฮีทับใช้

ผ้าขาวม้าวางลงบนอก หรือวางพาดตามตัว ส่วนศพผู้หญิงใส่เสื้อก้อม นุ่งผ้าถุงลายแดงโมแล้วสวมเสื้อฮีทับ ใช้ผ้าเปียวคล้องคอ หรือวางพาดบนอก ญาติจะยกศพให้ลุกจากที่นอนแล้วให้นั่งเพื่ออาบน้ำศพ พรมน้ำหอมแล้วสวมเสื้อแต่งตัว เอาเสื้อปูแล้วปูผ้าขาวบนเสื่อนำคนตายมานอนลงบนผ้าขาวแล้วจับผ้าขาววางทบถึงคอ ผ้าที่ปิดทับทั้งศพผู้ชายและผู้หญิง เรียกว่า “หลอย” (ผ้าปิดทั้งตัว) และผ้าอีกผืนคลุมทับศีรษะ ศพผู้ชายจะใช้ผ้าแพร ส่วนศพผู้หญิงใช้ผ้าชัน เย็บลูกมะคอนใส่มือเพื่อไปเล่นบนสวรรค์ และวางลูกมะคอนอีก 5 ลูก พาดยาวตามตัวเรียกว่า “มะคอนสายกิง” เป็นลูกมะคอนที่เอาไปให้ญาติพี่น้องบนสวรรค์เล่น โลงศพจะช่วยกันต่อส่วนมากใช้ไม้ยาง เมื่อต่อ โลงศพเสร็จก็ยกศพวางในโลง ใช้ผ้าด้ายดิบ ปิดบนโลงแล้วใช้เสื้อฮีวางพาดขวางบนโลง ปัจจุบันโลงศพมีขายอยู่ทั่วไป

2.2.2. การตั้งศพและการเก็บศพ ศพจะตั้งในห้อง “กว้างเอือน” ตั้งยาวตามชื่อ

บ้านถ้ามีฝาบ้านต้องเอาฝาออก ศพผู้ชายวางตรงเสาในและศพผู้หญิงวางตรงเสานอก การตั้งศพผู้ชายใกล้เสาใน เพราะศพผู้ชายเป็นพ่อเอือน ศพผู้หญิงส่วนมากเป็นลูกสะใภ้ ศพจะประกอบพิธีประมาณ 2 คืน หรือ 3 คืน ถ้าเก็บศพไว้นานก็จะต้องไว้ทุกขันาน และจะเป็นการรบกวนเพื่อนบ้านในละแวกเดียวกัน

2.2.3 การเผาศพ จะมีผู้ทำพิธี คือ เขยยก หรือ เขยคนโต เป็นผู้ทำพิธี นอกจากนี้ก็จะมี “เขยหาม” อีก 4 คน จะเป็นลูกและหลานเขยจำนวน 4 คนเท่านั้น แต่ถ้าไม่มีลูกและหลานก็สามารถจ้างเพื่อนบ้านคนไทย ช่างด้วยกันก็ได้ โดยคนทั้ง 4 จะมีผ้าขาวม้ามาผูกสะเอว ชาวไทยทรงดำจะไม่นิยมเก็บศพแต่นำศพไปเผาที่ป่าแห้ว (ป่าช้า) หลังจากบำเพ็ญกุศล 2-3 คืน แล้วโดยปักหลัก 4 ต้น แล้วใช้พินวางซ้อนกองสูงประมาณ 50 เซนติเมตร แล้วเอาไม้ 2 ท่อน มาวางขวางท่อนพินเป็นเชิงตะกอน แล้วนำโลงศพมาวางบนกองพินนั้น โดยให้ศพหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกแล้วจุดไฟ สมัยก่อนจะใช้ขี้ไต้หั่นเป็นท่อนๆ ให้ญาติพี่น้องคีบไต้ไปจุดไฟที่กองพินพอจุดไฟแล้วเขยยก เขยหาม 2 คน ถือศีลเดียวกัน รวมทั้งคนอื่นๆ ที่จะมาช่วยจะกลับบ้าน และให้เขยหามเฝ้าอยู่ 2 คน (หรือมากกว่านี้ก็ได้ แต่ต้องใช้ชื่อในนามว่าเขยหาม) เขยยก เขยหาม 2 คน และญาติศีลเดียวกัน เมื่อกลับมาบ้านห้ามอาบน้ำ เพราะชาวไทยทรงดำเชื่อว่าเวลาเผาศพ ศพจะเผายาก

เมื่อถึงบ้าน เขยกกจะเป็นคนนำเขยก 2 คน ทำ “พิธีกินข้าวปานตัก” เป็นพิธีกินข้าวไว้ทุกข์ เอาข้าวกับข้าวที่ใช้บริโภคร่วมในชีวิตประจำวันมาวางบนใบตองที่วางในกระด้ง โดยวางข้าวไว้ตรงกลางส่วนกับข้าววางไว้ 4 มุม ญาติผีเดียวกันนั่งห้อมล้อมแล้วหยิบข้าวรวมกับข้าวคำเดียวกัน พออิ่มก็ไปกินน้ำในกระบอกไม้ไผ่ แล้วมีเหล้า 1 ขวด ซึ่งเขยกกเป็นคนรินให้ จากนั้นเขยกกจะกล่าวว่า “ขาดกันเท่านั้นละ” หมายถึง ขาดพี่ ขาดน้อง ขาดพ่อ ขาดแม่ ขอให้มิ่งไปตามทางของมิ่ง กูก็จะทำมาหากิน มิ่งก็ไปพบปู่ตายาย” จากนั้นคนอื่นๆ ก็จะพูดต่อไปตามลำดับจนครบทุกคนที่ดื่มเหล้า จากนั้นเขยกกบอกทางให้โดยล้อมวงที่ปานตัก (ซึ่งได้ยกกระด้งออกไปแล้วเหลือแต่ปานตัก) ขณะที่เขยกกทำพิธีบอกทางให้ผี คนที่นั่งล้อมวงซึ่งนับถือผีเดียวกันจะก้มหัว 1 ครั้ง เพื่อเป็นการเคารพ และจะนั่งทำนี้ต่อไปจนกระทั่งบอกทางเป็นที่เรียบร้อย สำหรับคนที่ไม่ได้ถือผีเดียวกันถ้ากำลังนอนอยู่จะปลุกให้ลุกขึ้นเพื่อไม่ให้ขวัญตามผีไป

ขั้นตอนต่อไป คือ เตรียมผีลงเพื่อให้เขยกมายกของที่เตรียมจะทำ “แห้ว” เช่น ห่อแก้ว ใบไม้ลงจากเรือน บนเรือนปู่ย่าจะพรมน้ำมนต์ให้ทั่วเรือน จากนั้นคนถือผีเดียวกันและคนที่มาช่วยจะไปเก็บกระดูก ก่อนเก็บกระดูกต้องใช้น้ำราดกระดูกให้ไฟดับสนิท จากนั้นเขยกกจะเขี่ยก้อนถ่านให้เป็นรูปคนมีหัว มือ เท้า ต้ว พร้อมทั้งท่องคาถาแล้วใช้ไม้ชี้ที่หน้าอกของ “หลับเผ่า” (กระดูกที่เผาแล้ว) เสร็จแล้วลูกหลานช่วยเก็บกระดูกแล้วนำมาวางไว้บนผ้าที่ตัดมาจากเสื้อเก่า ขณะวางกระดูก ก็ช่วยกันพูดว่า “กูเก็บหัวให้มิ่ง กูเก็บแขน เก็บตาให้มิ่ง” เมื่อเก็บกระดูกเสร็จแล้วก็อาบน้ำให้กระดูก น้ำที่อาบกระดูกจะใส่น้ำหอม แป้ง และพูดว่า “กูอาบน้ำอาบทำให้มิ่งแล้วให้เป็นคนใหม่ และไปหาปู่ตายายพ่อแม่ของมิ่งนะ” เป็นต้น

ลูกชายลูกสาวของผู้ตาย (หรือญาติสนิทกับผู้ตายที่ไม่มีลูก) จะเก็บกระดูกส่วนหนึ่งใส่ไว้ในโกศเพื่อนำกลับบ้าน กระดูกส่วนที่เหลือเขยกกเก็บใส่ไหเพื่อนำไปไว้ที่บ้านผี ไหที่ใส่กระดูกเป็นไหกระเทียมดอง ในไหใส่ถุงผ้าสามเหลี่ยมไว้ และญาติพี่น้อง ลูกหลานใส่เงินไว้ด้วย เขยกกจะต้องปิดกวาดไหให้สะอาดและเอาเงินในไหไว้ จากนั้นใส่กระดูกลงไป ไหนั้น เรียกว่า “ไหกระดูก” ผ้าที่ผูกไว้เรียกว่า “สายใจ” (คือ ไหมหม่อนที่เป็นเส้นด้าย) ซึ่งผูกต่อยาวออกจากถุงผ้าประมาณ 1 เมตร จากนั้นจึงยกไหไปใส่ในหลุมที่เตรียมไว้ ณ ที่จะปลุกบ้านให้ผี โดยตีเป็นตาราง แล้วขุดหลุมตรงกลางพื้นที่นั้น แล้วนำไหกระดูกไปฝังไว้ให้ปากไหเสมอฟันดินแล้วใช้ไม้ไผ่สานขัดเป็นสี่เหลี่ยมเจาะรูตรงกลางปิดปากไห โดยดึงด้ายที่ผูกไว้กับถุงผ้าขึ้นทางช่องไม้ไผ่ที่เจาะไว้

แล้ว เขยกก็ให้ลูกหลานเอาดินกลบปากไห ซึ่งเขยกจะกลบก่อนแล้วให้ลูกหลานคนอื่นๆ ทำตาม ช่วยกันหยิบดินกลบคนละเล็กละน้อย จากนั้นเขยกเอาถ่านที่หลับเผาซึ่งเหลืออยู่ และ “บ้านป่า” (เป็นบ้านหลังเล็กๆ คล้ายศาลเจ้าที่ ยกพื้นสูงจากดินพอประมาณ มุงหลังคาด้วยจาก) มาล้อมไม้ไผ่ที่เตรียมไว้แล้วโยงด้ายจากปากไหมาผูกไว้กับแปทหลังคาบ้านป่า จากนั้นสร้างรั้วซึ่งใช้ไม้ซัดมา ล้อมรอบบ้านป่า รั้วบ้านป่าเปิดประตูทางทิศตะวันออก สิ่งของที่จะให้คนตายก็ใส่ไว้ในรั้วบ้านป่า เช่น เสื้อผ้า สำหรับกับข้าว ใหน้ำ ตะเกียง กระจาดตัดเป็นวิทยุ โทรทัศน์หรือเอาเศษกระเบื้องจีนเดียว ใส่ ซึ่งสื่อความหมายว่า “ให้บ้าน”

หลังจากนั้นจึงเอา “เสากาว” ทำด้วยไม้ไผ่ลำประดับตกแต่งให้มีกิ่งเป็นชั้นๆ เสากาวเจาะ 2 รู รูที่เจาะสูงเสมอศีรษะ แล้วใช้ไม้ไผ่กลมที่ผูกใบไม้ก้ำทั้ง 2 รู สำหรับใบไม้ที่เสียบในไม้ไผ่กลมก้านจะยาว แล้วใช้ดอกผูกติดกับเสากาวสูงจากพื้นประมาณแฉว ระหว่างตรงกลางของยอดกาวจะมีก้านร่วมเรียกว่า “หอเทียน” ถ้าศพผู้ชายจะเป็น “นกหงส์” และสลักด้วยไม้และตกแต่งด้วยเศษผ้าสีเพื่อใช้เป็นพาหนะจะไปเมืองฟ้า ส่วนศพผู้หญิงจะเป็น “หอปลิ” มีลักษณะเป็นท่อนไม้ยาว 1 สอก ทรงกระบอก ที่ปลายมีห่อหมากพลูและเงินบาทห่อใบตองผูกติดไว้ รอบๆ ปลิ ตกแต่งด้วยเศษผ้าสีเป็นริ้วๆ รอบปลายเสามีไม้ไผ่ผ่าซีกประมาณ 6-8 อัน ปักรอบๆ เสาคือจากนั้นเขยทั้ง 4 ใครก็ได้ ขุดหลุมห่างจากบ้านป่าประมาณ 1 สอก ไว้ร่อหอกาว และให้ลูกหลานใส่เงินในหลุมกาว โดยมีผ้าขาวรองไว้ที่ก้นหลุม เขยกจะปักกวาดก้นหลุมให้สะอาด (เงินก็จะอยู่ที่เขยก) แล้วเขยทั้ง 4 ช่วยกันยกเสากาว สำหรับคนอื่นๆ ก็ช่วยยกได้ แต่ถ้าไม่ยกก็มาล้อมรอบที่เสากาว ส่วนลูกหลานเขยและลูกหลานสะใภ้ทั้งหมดจะเป็นผู้นำ โดยมีผ้าขาวสี่เหลี่ยม แล้วนำกำไลเงิน 1 วงวางไว้เสร็จ แล้วลูกสะใภ้และทุกคนนั่ง เขยกจึงบอกให้เขยทั้ง 4 ยกหอกาวขึ้น พอยกหอกาวก็ทำความเคารพ 1 ครั้ง จากนั้นนำหอปลิใส่เข้าไปในบ้านป่า ส่วนอีกด้านสอดค้ำติดกับหอปลิเป็นอันเสร็จพิธี

ขณะที่ทุกคนเดินออกจากป่าแล้วต้องไม่หันหน้ากลับมา สิ่งของที่เอากลับบ้านต้องเอามาให้หมดทีเดียวจะยื้อไปเอาอีกไม่ได้ เพราะเชื่อว่าไม่ดี พอเดินพ้นป่าแล้วลูกหลานเขยลูกหลานสะใภ้ และเขยกจะถอดเสื้อฮือออก ส่วนลูกหลานผีเดียวกันจะถอดเสื้อตัดออก สำหรับคนอื่นๆ ที่ไม่ถือผีเดียวกันก็ต้องถอดเสื้อหรือแหวกอกเสื้อ ระหว่างทางเดินกลับบ้าน เจอหนองน้ำจะหยุดล้างหน้าล้างตา ถ้าไม่มีหนองน้ำก็ต้องอาบน้ำก่อนขึ้นบ้านเพื่อเป็นการสะสางว่าไม่ให้เจอ

งานศพ หรือ ไม่มีคนตายอีก สำหรับคนอื่นๆ ที่กลับจากบ้านคนตาย ปู่ย่าที่อยู่ที่บ้านจะรดน้ำมนต์ให้ ตอนขึ้นบันได

ต่อจากนั้นก็ในวันเอาผีขึ้นเรือน เมื่อกลับมาถึงบ้านเขยกก เขยหาม คนแก่ที่อยู่ในบ้านจะเตรียมไก่ 1 ตัว ขันหมาก ขันน้ำ ข้าว ใใส่พานมาสู่ขวัญเขยซึ่งเขยกกจะเป็นผู้เรียกขวัญให้ทุกคน จากนั้นจึงกลับบ้านได้ พิธีกรรมอีกอย่างคือ “การเสียมม” ซึ่งคนแก่จะเตรียมไข่ต้ม 1 ใบ กรรไกร 1 อัน ข้าว 1 ปั้น ใใส่จานไว้รอเขยกกมาเสียมมให้ลูกชายผู้ตาย (เป็นการ โคนมมไว้ทุกข์) เขยกกจะใช้กรรไกรหรือปัตเตอร์เลี่ยนทำพิธีตัดผมและ โคนมมก็ได้ ส่วนลูกสาวไม่ โคนม แต่จะเสียมมอย่างเดียว โดยจะตัดผมตรงหน้าผาก

วิธีการ คือ เขยกกถือกรรไกรมือหนึ่ง ส่วนมืออีกข้างถือจันทน์ข้าว แล้วจะตัดผมของลูกชายทีละคน โดยลูกชายนั่งอยู่ที่บันไดขั้นที่ 2 (จากข้างล่าง) เขยกกจะหันหน้าเข้าหาแล้วภาวนาคาถา จากนั้นส่งจันทน์ข้าวให้ลูกชายด้วยมือซ้ายและลูกชายจะรับจันทน์ข้าวด้วยมือขวา เขยกกจับผมที่หน้าผาก ภาวนาคาถาจบจึงตัดผม

จากนั้นเขยกกจึงจับมือลูกชายข้างที่ถือจันทน์ข้าวชูขึ้น ส่วนอีกมือก็ยกชูขึ้นด้วย แล้วเขยกกจึงบอกให้ลูกชายพูดแล้วยื่นจันทน์ข้าวให้เขยกกรับไว้ เมื่อรับจันทน์ข้าวแล้วเขยกกหันหน้าเข้าหาบ้านขึ้นบันได ซึ่งจะมีคนเฝ้าคนแก่ยืนตรงหัวบันไดแล้วดึงแขนลูกชายขึ้นมาทำแบบนี้เหมือนกันทุกคน ลูกสาวที่ยังไม่แต่งงานก็ต้องทำพิธี แต่คนที่แต่งงานแล้วไม่ต้องทำ สำหรับผู้ชายที่แต่งงานแล้วหรือยังไม่แต่งก็ต้องทำทุกคน ในกรณีที่พ่อตายแล้วมีลูกชาย 3 คน ต้อง โคนมมให้พ่อ 2 คน จะเป็นคนไหนก็ได้ การที่ โคนมม 2 คน หมายความว่าอีก 1 คนจะเอาไว้ให้แม่ แต่ก็ต้องมีการเสียมมตอนที่ทำพิธีเสียมมเสร็จแล้วเขยกจะไม่กลับขึ้นเรือนอีกให้กลับบ้านได้แล้ว เป็นอันเสร็จพิธี

หลังจากเสาศพประมาณ 1 เดือน จะหาวันเรียกผีขึ้นเรือนโดยนับวันไล่มาจนครบเดือน เมื่อได้วันดีก็ทำพิธีเรียกวิญญาณผีขึ้นมาไว้ที่กะล่อหองแล้วทำสัญลักษณ์ผีหญิงหรือชายไปแขวนไว้ โดยมีหัวหมู 1 หัวใใส่พานเสน ในพิธีนี้ไม่ทำขนม แต่จะฆ่าหมูขึ้นบ้านเพื่อเอาไปไว้ที่กะล่อหองแล้วฆ่าแหละออกเป็นชิ้นๆ เสร็จแล้วไปปรับหมอที่ทำพิธีเอาผีขึ้นเรือน โดยให้ลูกทุกคนของผู้ตายเอาไก่ที่ฆ่าแล้วแต่ยังไม่ต้มใใส่คาคให้หมอถือไปวางไว้เพื่อให้ผีอื่นกินก่อน ส่วนลูกจะเรียกพ่อหรือแม่ขึ้นเรือน หมอจะทำพิธีตามขั้นตอนที่ได้เรียนมา ต่อจากนั้นหมอขึ้นไปทำพิธีที่กะล่อหอง การทำพิธีครั้งนี้จะใช้เวลาไม่นานเหมือนกับการทำพิธีเสนเรือน พอทำพิธีช่วงนี้เสร็จคนเฝ้าคนแก่ก็

จะไล่หม้อออกจากบ้านไม่ให้ขึ้นบ้าน เพราะมีความเชื่อว่าจะไม่ยอมให้คนในบ้านพบเจอแต่เรื่องร้ายๆ เมื่อหม้อกลับบ้านไปแล้วถือว่าเป็นอันเสร็จพิธี

พิธีศพของชาวไทยทรงดำจะไม่ทำกับคนตายโหงและมีอายุไม่ถึง 20 ปี ศพที่ตายโหงจะฝังแทนเผา และฝังไว้นานจนครบ 1 ปี ก็ขุดขึ้นมาเผาหรือบางศพอาจนานถึง 10 ปี ที่สำคัญจะไม่ทำพิธีเอาผีขึ้นเรือน แต่จะทำพิธีส่งสารรับให้กินตรงทางสามแพร่ง ซึ่งบริเวณทางสามแพร่งนี้จะมีศพที่ตายโหงหรือศพไม่มีญาติมารับเครื่องสารรับ ส่วนศพที่ไม่ตายโหงจะเผา ไม่มีการเก็บศพไว้

หลังจากทำพิธีเอาผีขึ้นเรือนแล้วจะทำพิธีรับขวัญลุงตา – อึ่งสาว (ลุงตา คือ พี่หรือน้องชายทางฝ่ายผู้หญิง) จะนำหัวหมู 1 หัว เหล้า 1 ขวด เรียกว่า “ลุงตา” มาสู่ขวัญ ถ้าพี่หรือน้องสาวทางฝ่ายผู้ชายจะนำไก่ 1 ตัว เหล้า 1 ขวด เรียกว่า “อึ่งสาว” มาสู่ขวัญ “ลุงตามาสู่ขวัญอึ่งสาว อึ่งสาวมาสู่ขวัญลุงตา” หมายความว่า “พี่หรือน้องชายทางภรรยามารับขวัญพี่หรือน้องสาวแล้วพี่หรือน้องสาวมารับขวัญพี่หรือน้องชาย” เป็นการรับขวัญหรือสู่ขวัญกันและกันในวันเอาผีขึ้นเรือน พิธีนี้จะทำที่ห้องกลาง คนถือผีเดียวกันเท่านั้นที่อยู่ร่วมในพิธี

พิธีการไว้ทุกข์ การไว้ทุกข์จะไว้จนกว่าเอาผีขึ้นเรือน ประมาณ 15 - 30 วัน เพราะว่าถ้าไว้วันคนในหมู่บ้านจะเดือดร้อนทำมาหากินไม่ได้ สำหรับการไว้ทุกข์เมื่อสามีตายภรรยาจะเลาะตีนผ้าขึ้นออก ใส่เสื้อแบบไหนก็ได้ ผมทำปิ่นเกล้าตก ถ้าภรรยาตายสามีจะไม่แต่งตัวหล่อและไม่ทำตัวสนุกสนาน บ้านที่พ่อแม่ตาย ลูกชายและลูกสาวจะแต่งงานไม่ได้ต้องรอให้ผ่าน 1 ปี สมมุติว่านัด วันแต่งงาน แต่พ่อแม่ตายในบ้าน การแต่งงานก็ต้องเลิกกันไป

การบวชน้ำศพ ลูกชายต้องบวชฌรทุกคน แต่จะเหลือไว้ 1 คน เพื่อทำพิธีทางลาว โข่ง คือ การถือธงสามเหลี่ยม สีดำ เป็นธงลาว ถือรองจากพระ ส่วนคนที่อุ้มรูปถือกระดางรูปจะเป็นลูกหรือหลานหรือญาติก็ได้ ถ้าเป็นลูกชายคนโตที่อยู่ในบ้านจะบวชไม่ได้เพราะต้องถือผีในบ้าน ถ้าพ่อเสียแล้วมีลูกชาย 3 คน จะบวชเพียง 2 คน ส่วนอีกคนเหลือไว้ให้แม่ แต่ถ้าแม่เสียต้องโกนผมทุกคน คนที่โกนผมแล้วต้องโกนผมอีก และถ้าพ่อแม่ตายหมดลูกชายต้องโกนผมให้ทุกคน

2.3 พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด

เช่นเดียวกับในสังคมไทยสมัยก่อน หญิงชาวไทยทรงดำเมื่อผู้หญิงเจ็บท้องจะคลอดลูก ฝ่ายสามีก็ต้องไปตามหมอดำมาทำคลอดให้ แต่ในปัจจุบันการสาธารณสุขเจริญขึ้น ส่วนใหญ่ก็จำไปฝากครรภ์และคลอดเด็กที่โรงพยาบาลกันหมด แต่ถึงแม้ว่าสถานะทางสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป บางบ้านยังคงมีการ “บอกกล่าวผีเรือน” ที่กะล่อหอง ในบ้านก่อนที่จะมีการคลอด โดยเป็นการบอกกล่าวผีเรือนไม่ให้ขัดขวางในระหว่างการคลอด ให้คลอดได้ง่ายๆ ปลอดภัย และเด็กเกิดออกมาสมบูรณ์แข็งแรง

ในสมัยก่อน เมื่อเด็กคลอด หมอดำแยจะใช้ไม้รวก 2 ไม้ เพื่อตัดสายสะดือ โดยไม้รวกอันหนึ่งวางรองรับสายสะดือ อีกไม้หนึ่งตัดสายสะดือ และต้องเอาค้ายี่ขาวผูกปลายสะดือไว้เพื่อป้องกันไม่ให้เลือดออก ส่วนรอกนำไปใส่กระบอกไม้ไผ่ที่เรียกว่า “บั้งโปะะ” เมื่อนำรอกใส่ในกระบอกไม้ไผ่แล้วเรียกว่า “บั้งแห” กระบอกไม้ไผ่จะใช้ใบตองปิดปากกระบอกแล้วใช้ตอกผูกไว้และฝังดิน คนที่ปิดปากกระบอกจะต้องเป็นพ่อเด็ก ถ้าพ่อไม่อยู่ที่ให้ลุงเป็นคนปิดได้ ทั้งนี้การฝังนิยมฝังใกล้ๆ บ้าน เพราะเชื่อว่าถ้าฝังใกล้บ้านลูกจะโตแล้วอยู่ใกล้บ้าน ถ้าฝังไว้ได้ชายคาบ้านลูกจะอยู่กับบ้าน ถ้าฝังไกลบ้านลูกจะอยู่ไกลบ้าน

หลังจากฝังรอกแล้วระหว่างเดินทางกลับบ้านจะต้องเก็บผัก เช่น ตำลึง กระจิน หรือเก็บฟืนเข้าบ้าน โดยเก็บสิ่งที่เชื่อกันว่าจะทำให้ลูกที่เกิดมาเป็นคนเก็บหอมรอมริบ และขยันขันแข็งขึ้น ส่วนการอยู่ไฟก็เช่นเดียวกับคนไทยพุทธ ที่ผู้หญิงที่คลอดลูกใหม่ๆ จะต้องทำการอยู่ไฟเพื่อให้มดลูกแห้ง โดยห้องที่ใช้ออยู่ไฟจะใช้ฝือกกั้นเป็นฝาและเอาแหก้นทับฝือกอีกชั้นหนึ่ง เพราะชาวไทยโง่งเชื่อว่าแหมีรอยตาพันตาจะช่วยดูแลและป้องกันอันตรายจากสิ่งร้ายๆ ไม่ให้ผีเข้ามารบกวน ทางออกมีแหก้น 1 ผืน กั้นรอบฝือก การกั้นแหเป็นสัญลักษณ์ให้รู้ว่ามีแหก้นอยู่ และเนื่องจากคนที่อยู่ไฟมักกินควาเลือดควาปลา ซึ่งเชื่อกันว่าผีแม่เชื้อชอบ ดังนั้นบริเวณใต้ถุนบ้านใต้ห้องอยู่ไฟจะต้องมีการวางหนามพุทราไว้เพื่อป้องกันผีไม่ให้เข้าไป โดยมีระยะเวลาการอยู่ไฟประมาณ 8-15 วัน (ถ้าคลอดคนแรกจะอยู่ 15 วัน)

หลังการอยู่ไฟ ผู้หญิงที่คลอดลูกจะอาบน้ำได้หลังจากอยู่ไฟแล้วประมาณ 15 วัน โดยห้ามสระผม เพราะจะทำให้เป็นไข้ รวมทั้งไม่ให้แม่และเด็กออกจากบ้าน เพราะยังมีน้ำและกลิ่นน้ำคาวปลาอยู่ อาจทำให้ผีสงนาง ไม้มารบกวนแม่และเด็กได้ และห้ามทำพิธีปาดตงในช่วงเวลาการอยู่ไฟ เพราะจะเหม็นกลิ่นเลือดคาวปลา และหลังจากอยู่ไฟครบแล้วเวลาลงบ้านไปที่ไหนไกลๆ จะใช้เขม่าดำที่ป้ายหน้าผากเพื่อแสดงว่าเด็กคนนี้มีเจ้าของแล้ว ผีแม่เสื้อแม่เกิดจะได้ไม่ไปเอาตัวเด็กไป หรือดึงเส้นด้ายจากผ้าลายแดง โม่ผืนเก่ามาผูกข้อมือเด็ก เด็กผู้ชายจะผูกข้อมือขวาและเด็กผู้หญิงจะผูกข้อมือซ้าย ส่วนกรณีที่คลอดแล้วเด็กตาย ก็จะนำศพเด็กที่ตายไปฝังที่ป่าช้า แล้วตริงด้ายสายสิญจน์ที่หลุมฝังศพ 4 มุม และใช้สายสิญจน์ผูกข้อมือ ผูกข้อเท้าติดกัน ท่อผ้าเอาสายสิญจน์ผูกหัวท้าย หมอชาวบ้านเป็นผู้ทำพิธีเพื่อไม่ให้ผีเกิด (เด็กที่ตายแล้ว) มารบกวนพ่อแม่พี่น้อง โดยเวลาเสนหรือให้กินเครื่องเช่นจะไปทำพิธีที่ตรงทางสามแพร่ง

สำหรับข้อห้ามสำหรับคนมีครรภ์ จะห้ามนั่งคาบันได ขวางทางคนจะทำให้คลอดลูกยาก ห้ามสามีไปแตะต้องโลงศพ หรือหามศพเก็บน เพราะเชื่อว่าจะทำให้คลอดลูกยากหรือลูกตาย ถ้าสามีบวชพระในช่วงที่ภรรยาตั้งครรภ์ ห้ามบวชถึงพรรษา เพราะเชื่อว่าจะเด็กที่เกิดมาจะเป็นมารขัดขวาง แต่ถ้าบวชเก็บนได้ และถ้าสามีบวชระหว่างเดือนที่จะคลอด ห้ามบวชช่วงที่ภรรยาท้องได้ 9 เดือน ไม่ว่าจะกรณีใดๆ เพราะเชื่อว่าลูกที่คลอดจะตายหรือตายทั้งกลมทั้งแม่และลูก สำหรับคนที่เพิ่งคลอดลูกจะไม่ให้ยกของหนัก เพราะวามคลุกจะเคลื่อน (สมคิด ศรีสิงห์, 2521, หน้า 108 – 111)

และถ้าอยากให้เด็กที่คลอดออกมาเติบโตสมบูรณ์ดี ชาวไทยโง่งก็เชื่อว่าให้ปั้นหุ่นแทนตัวของเด็กไว้ จนเด็กโต (ยายเสย หมอเสน (สัมภาษณ์) 2 พฤษภาคม 2556)

3. พิธีกรรมเกี่ยวกับแดนหรือผีฟ้า

พิธีเสนเต็ง (เสนผีน้อยจ้อย)

พิธีเสนเต็งเป็นพิธีกรรมเช่นสรวงผีแดนบนฟ้า เป็นการไถ่ตัวพ่อแม่ซึ่งถูกซื้อค่างองจำอยู่บนฟ้า เนื่องจากเพราะพ่อแม่ที่ตายไปแล้วนั้น ไปกระทำต่อผีแดนเข้า เมื่อพ่อแม่ต้องการให้ลูกช่วยจึงมาเข้าฝัน หรือเข้าฝันเพื่อบอกเกี่ยวกับอาการเจ็บป่วยของลูก เพราะเมื่อลูกป่วยรักษาอย่างไร ไม่หายก็ต้องไปหาหมอเอื้อง หรือหมออุแบบชาว ไทยทรงดำ ทำนายให้ถ้าหมอเอื้องดูแล

โดยบนไว้ว่าถ้าหายเมื่อใดก็จะเสนาตั้งให้เพื่อ ไล่ตัวพ่อแม่จากผีเถน และเมื่อผู้ป่วยหายดีแล้วต้องทำ พิธีเสนาตั้งให้คั้งที่สาบานไว้จริงๆ จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ จะทำให้เกิดโทษยิ่งขึ้นภายหลัง โดยการทำให้ พิธีเสนาตั้งนี้จะใช้หมอลาคนผู้หญิงที่ชาวโชนัง เรียกว่า แม่มดเป็นผู้ทำพิธีให้ โดยเจ้าของบ้านที่จะทำพิธี ต้องไปบอกแม่มดก่อน ให้แม่มดรู้ตัวจะได้นัดหมายวันทำพิธีกัน การเลือกวันจะให้แม่มดเลือกวัน ให้ เมื่อกำหนดวันได้แล้วเจ้าของบ้านก็ต้องจัดเตรียมเครื่องเช่นที่ใช้ในพิธีเสนาตั้ง ได้แก่ ไก่ 12 ตัว (สำหรับผีผู้น้อย ถ้าเป็นผีผู้ท้าวต้องใช้ไก่ 24 ตัว) กระบอกลำไยใส่ใส่น้ำ 8 กระบอกลำไยใส่ใส่น้ำ 4 กระบอกลำไย 2 ขวด (ทั้งผีผู้น้อยและผีผู้ท้าว) กล้วยสมมุติสานด้วยดอกหวายให้มีลักษณะคล้าย กับกล้วย รวมทั้งสิ้น 30 กวางตัว (จะเสกก็ตัวก็ได้แต่ต้องเป็น 30 ตัวขึ้นไป) สันนิษฐานว่าที่ต้องทำไว้ มากๆ ก็เพื่อจะได้หยิบใช้ได้อย่างสะดวก

ก่อนงานเสนา 1 วัน ต้องเอาข้าวสาร หมากรุก ไปให้หมอลาคนอีกด้วย เพราะว่า เท่ากับเป็น การเตือนให้แม่มดเตรียมตัวไว้ทำพิธีในวันจริง พอถึงวันทำพิธีเจ้าบ้านก็ต้องหา “คนสาว” (เด็กสาวที่ยังไม่มีประจำเดือน) 2 คน เป็นคนไปเชิญแม่มดที่บ้านแม่แต่เช้าตรู่ ตอนเช้า ต้องเริ่มด้วยพิธี “กินงาย” ก่อน แม่มดและญาติพี่น้องของผู้ป่วยที่ถือผีเรือนเดียวกันร่วมกินอาหาร เช้าด้วยกัน ต่อจากนั้นจึงทำพิธีเสนาโดยแม่มด

เวลาทำพิธีเสนาตั้ง ต้องทำการเสี่ยงทายด้วยไม้เสี่ยงทายที่มีลักษณะแบนๆ คล้าย เครื่องเสี่ยงทายของจีน และต้องเสี่ยงให้ได้ตามที่บนไว้ในใจ เช่น บนว่าขอให้เถนลงมากิน เครื่องเช่นจะได้หายโจรที่ผีเรือนถือผีพ่อแม่ของตนไปกระทำผิดไว้บนฟ้า ถ้าเถนหายโจรแล้วลง มากินเครื่องเช่น ขอให้เสี่ยงได้ไม้กว่า 2 อัน เป็นต้น ต่อจากนั้นก็ต้องมีการทำพิธีเชิญขวัญ ผู้ป่วย กลับมาอยู่กับตัวด้วยจึงถือเป็นอันเสร็จพิธี โดยพิธีเสนาตั้งนี้ต้องใช้เวลาดังแต่เช้าตรู่จนถึงเที่ยงคืน หรือ ตี 1 ตี 2 (สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑิต อ่อนคำ และพูนสุข ธรรมมาภิมุข, 2522, หน้า 74-75)

4. พิธีกรรมเกี่ยวกับผีประจำหมู่บ้าน

พิธีไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน

ทุกๆ ปี ในวันที่ตรงกับเดือน 6 ขึ้น 1 ค่ำ ชาวไทยทรงดำในทุกหมู่บ้าน ของตำบล พันเสอ อ.บางระกำ จ.พิจิตร โลก จะมีการทำพิธีไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน เพื่อเป็นการแสดงความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านและขอบคุณ รวมทั้งขอขบารมีจากศาลเจ้าพ่อหรือศาลเจ้าปู่ ปกป้องคุ้มครอง ป้องกันอันตรายต่างๆ ที่จะเข้ามาในหมู่บ้าน โดยผู้ประกอบพิธีไหว้ศาล จะเรียกว่า “เจ้าจ้ำ”

ภาพที่ 10; ศาลเจ้าที่นา

การทำพิธีจะเริ่มในตอนเช้าชาวบ้านจะนำเอาอาหารลาวและหวาน โดยเฉพาะที่ขาดไม่ได้ คือ ข้าวต้มมัด เหล้า น้ำดื่ม ผลไม้ ก้อยและมะพร้าวปอกเปลือกให้เกลี้ยง เมื่อของครบแล้ว ชาวบ้านจะจุดธูปเทียน สักการะศาลเจ้าพ่อ อธิษฐานบนบาน และเมื่อเจ้าจ้ำมาถึงแล้วขึ้นไปบนศาลจุดธูปเทียนเพื่อเชิญเจ้าพ่อมาประทับ เหมือนกับการทรงเจ้า เมื่อเจ้าพ่อมาประทับแล้วจากนั้นก็เดินมาหน้าศาล แล้วมีตัวแทนหมู่บ้าน โยนไม้ค้ำ ไม้หงาย เพื่อแสดงว่าพ่อปู่หรือเจ้าพ่อมารับของสักการะแล้ว ตัวแทนหมู่บ้านก็จะกล่าวเป็นภาษาโซ่งว่าได้นำเอาของคาว หวาน ผลไม้ มาถวายเพื่อขอความเป็นสิริมงคลแก่หมู่บ้าน ขอให้อำนาจบารมีของเจ้าพ่อหรือพ่อปู่คุ้มครองทุกคนในหมู่บ้าน และขอให้การปลูกข้าวได้ผลดี ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ แล้วก็เชิญพ่อปู่มารับเครื่องสักการะ พ่อปู่หรือเจ้าจ้ำจะเดินออกมาพรมน้ำมนต์ให้แก่ชาวบ้านที่มาร่วมพิธี จากนั้นตัวแทนชาวบ้านจะเก็บ

รูปที่ปักไว้ในถาดมานับว่ามีกี่ต้น เพื่อจะได้รู้ว่าในหมู่บ้านมีบ้านกี่หลัง เมื่อเสร็จพิธีแล้วชาวบ้านก็จะยกถาดขนมออกไปเหลือแต่ ก้อยกับมะพร้าว เพื่อเอาไว้ทำพิธี “ตักสิ” ต่อ พ่อปู่หรือเจ้าจ้ำก็จะลงมาจากศาลแล้วถือมะพร้าวที่ปอกเปลือกแล้วร่ายรำตามจังหวะกลองยาวต่อหน้าชาย 2 คน ที่ถือไม้คมแฝกทั้งสองมือ เจ้าจ้ำจะ โยนลูกมะพร้าวให้ชายสองคนตี โดยต้องมีการหลอกล่อให้ตี ลูกมะพร้าวไม่ถูก ชายทั้งสองคนต้องใช้ไม้แฝกตีลูกมะพร้าวให้แตกออกเป็นชิ้นๆ หลังจากตีเสร็จก็จะเก็บเนื้อมะพร้าวไปผูกทำขนมกล้วยบวชชีเลี้ยงแขกในเวลาเย็นเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่หมู่บ้าน

ความเชื่อเรื่องผีกับอำนาจความชอบธรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อเรื่องผีกับเรื่องของอำนาจที่เป็นสิ่งนามธรรมทั้งคู่นั้น ถูกแสดงออกในรูปแบบของการยอมรับ (Accept) ในความเชื่อว่ามีอยู่ การมีอยู่จริง (truth) ของความเชื่อเรื่องผี ไม่ได้หมายถึงการเห็นว่าผีมีอยู่จริงเป็นรูปธรรม สัมผัสและเห็นได้ แต่มีอยู่ในโลกของจินตนาการสมมุติที่อธิบายไม่ได้ ในทางเหนือธรรมชาติ และการยอมรับในความเชื่อเรื่องผีนี้ได้ถูกแสดงออกผ่านพิธีกรรมต่างๆ ของชาวไทยทรงดำ และการสืบสายตระกูลตามการนับถือผี ดังนั้น ความมีอยู่จริงของความเชื่อเรื่องผีในสังคมไทยทรงดำจึงเป็นความจริงเมื่อพิธีกรรมทั้งหลายตามความเชื่อได้ถูกยึดถือและปฏิบัติสืบทอดต่อกัน ในขณะที่เดียวกันการมีอยู่และการทำงานของ ความเชื่อเรื่องผีนั้น ทำงานโดยผ่านวิถีคิดในระดับจิตสำนึกของคนในสังคม โดยเฉพาะในเรื่องของการนับถือผีบรรพบุรุษ ที่นำมาสู่การจัดลำดับโครงสร้างทางสังคมตามมา

ความเชื่อเรื่องผีจึงมีอำนาจเมื่อเกิดการยอมรับ อำนาจของผีไม่ได้มาจากการแสดงอิทธิฤทธิ์และปฏิหารย์ (Miracles) ทางอำนาจของผีที่ประจักษ์ชัดเจน เพราะเรื่องเหล่านี้อยู่ในจินตนาการของคนตามเรื่องเล่าและความเชื่อที่ถูกอธิบายเพิ่มเติม เพื่อแสดงให้เห็นถึงความศักดิ์สิทธิ์และอำนาจบารมีของผี

ดังเช่นที่ นายบาน แพงเพชร ได้กล่าวถึงอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของศาลที่นา ไว้ว่า “ศาลที่นา ใครผ่านก็ต้องยกมือไหว้ทำความเคารพ เคยมีคนไม่เคารพเหมือนกัน ไม่รู้ว่าลบหลู่หรือปล่าว แต่พอขับรถผ่าน เลยขับรถถกร่องนาคาย” (นายบาน แพงเพชร (สัมภาษณ์) 25 ตุลาคม 2555)

แต่การยอมรับในอำนาจของผีนั้นเป็นการยอมรับว่าผีนั้นสามารถให้คุณและให้โทษแก่มนุษย์ได้ เพราะในสังคมของชาวไทยทรงดำนั้นมีทั้งผีดีและผีร้าย ถ้าผีดี อย่างผีบรรพบุรุษ ผีที่นำ ผีประจำศาลประจำหมู่บ้าน ซึ่งหน้าที่ให้ความคุ้มครองดูแล ให้สมาชิกในครอบครัว ลูกหลานอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ก็จะมีพิธีกรรมเช่นสังเวช เพื่อเป็นการแสดงความเคารพ การเอาใจ และการแสดงความขอบคุณในผีเหล่านี้ที่ให้คุณ หรือเพื่อร้องขอ บนบานศาลกล่าวเพื่อให้ผีใช้อำนาจดลบันดาลในสิ่งที่ตนเองต้องการ เช่น ความเจ็บป่วย แต่ถ้าไม่มีการเช่นสังเวช ผีเหล่านี้ก็อาจจะให้โทษได้เช่นเดียวกัน

อย่างเช่น การประกอบพิธีเสนเรือนของบ้านยายเสน ในหมู่บ้านหลายขานาง ต.พันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก นั้น นอกจากจะเป็นการเช่นไหว้เพื่อเคารพผีบรรพบุรุษแล้วยังเชื่อว่า อาการเจ็บป่วยของยายเสนนั้นมาจากการที่ไม่ได้ทำพิธีเสนเรือนให้ผีบรรพบุรุษ เมื่อมีการทำเสนเรือน ก็มีการร้องขอให้ผีบรรพบุรุษรักษาอาการเจ็บป่วยของยายเสน และคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งผู้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยก็ได้เล่าว่าอาการเจ็บป่วยของยายเสนก็หายดีขึ้น (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ เมื่อ 16 พฤศจิกายน 2556)

อำนาจของผีจึงมาจาก การยอมรับในความเชื่อเรื่องผีว่ามีอำนาจดลบันดาล และสามารถให้ทั้งคุณและโทษได้ เป็นอำนาจในความเชื่อ (Power in belief) และเป็นความจริง (truth) ตามความเชื่อ ซึ่งชุดของความเชื่อเรื่องผีที่ร้อยเรียงผูกพันกับพิธีกรรมต่างๆ ในวิถีชีวิตของชาวไทยโชนงเหล่านี้ทำงานอยู่ในระดับจิตสำนึกและความเชื่อของคน และแสดงออกผ่านการปฏิบัติตามความเชื่อ ในความสัมพันธ์ทางโครงสร้างของสังคมและพิธีกรรมต่างๆ

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผี จึงเป็นไปในรูปแบบของความเคารพยำเกรง ความกลัว และความสำนึกในบุญคุณ ที่ผีนั้นให้คุณแก่ตนและครอบครัว หรือในลักษณะของการบนบานศาลกล่าว ร้องขอ เช่น ถ้าได้ในสิ่งที่ตนเองต้องการก็จะมีพิธีเช่นสังเวชเอาใจในของไหว้ที่มีความพิเศษเพื่อเป็นการตอบแทนผี เป็นต้น ในขณะที่พิธีกรรมนั้นเป็นการแสดงออกถึงการยอมรับในอำนาจของความเชื่อเรื่องผี และยังเป็นเสมือนกับวิธีการในการสื่อสารระหว่างคนกับผี ในทางความหมายเชิงวัฒนธรรม เพื่อเป็นหลักประกันให้เกิดความมั่นใจว่าผีหรือแดนที่เราเช่นไหว้อยู่ นั้นได้รับรู้ถึงเจตนาและความต้องการของผู้ไหว้ ในขณะที่เดียวกันยังมีคุณค่าทางจิตใจทำให้เกิดความสบายใจและความสุขในการดำเนินชีวิตปกติของชาวไทยทรงดำอีกด้วย

นอกจากนี้ ความเชื่อเรื่องผีได้ส่งผลต่อการจัดลำดับความสัมพันธ์ทางชนชั้นใน โครงสร้างทางสังคม และความสัมพันธ์ทางอำนาจภายในครอบครัวตามมา ผู้ชายจะมีบทบาทสำคัญ ในครอบครัว โดยเฉพาะบทบาทในการทำหน้าที่สืบเผ่าพันธุ์ ลูกผู้ชายในครอบครัวจึงมี ความสำคัญว่าลูกผู้หญิง ส่วนการจัดแบ่งชนชั้นในสังคมเป็นคู่ตัวกับผู้ย่อย ตามเชื้อสายของ การนับถือผีที่มีลำดับชั้นต่างกัน แม้ว่าในสภาพสังคมปัจจุบัน ผู้ตัวซึ่งแต่เดิมเป็นชนชั้นปกครองจะ ไม่มีอำนาจในทางการเมืองและสังคมเหมือนแต่ก่อนแล้วก็ตาม แต่ทว่า การจัดลำดับชั้นทางสังคมยังมี ผลต่ออำนาจในทางความเชื่อเรื่องผี ที่สะท้อนผ่านพิธีกรรมต่างๆ ของชาวไทยทรงดำ ดังที่ได้ กล่าวถึงไปในรายละเอียดเกี่ยวกับพิธีกรรมต่างๆ จะเห็นว่าพิธีกรรมระหว่างผู้ตัวกับผู้ย่อยนั้นจะมีความ แตกต่างกันในเรื่องของรายละเอียด และพิธีกรรมระหว่างผู้ตัวกับผู้ย่อยนั้นต่างฝ่ายต่างไม่ สามารถดำเนินพิธีกรรมแทนกันได้ แต่ช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้

การแบ่งชนชั้นทางสังคมภายใต้ความเชื่อเรื่องผี จึงกลายเป็นบรรทัดฐานทางสังคม ของไทยทรงดำ และภายใต้บรรทัดฐานทางสังคมดังกล่าวยังแฝงไว้ด้วยเรื่องของการกระทำของ อำนาจในความเชื่อ ที่มีผลต่อความคิดและวิถีปฏิบัติของคนในสังคม และสร้างความชอบธรรมทาง อำนาจให้กับชนชั้นที่อยู่สูงกว่าตามลำดับชั้นของผีในการทำพิธีกรรมที่แตกต่างและเหนือกว่า ในทางความหมายทางสังคมและวัฒนธรรม แต่ที่ไม่มีใครขัดแย้งเกิดขึ้นในความแตกต่างดังกล่าว ก็เนื่องจากว่า ชาวไทยทรงดำนั้นยอมรับและเชื่อในความเชื่อเรื่องผีที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมา ยาวนาน จึงมองว่าความเชื่อและความแตกต่างดังกล่าวทางชนชั้น ทางโครงสร้างของลำดับชั้นใน ครอบครัวและสังคม เป็นเรื่องปกติธรรมดาตามวิถีจารีตประเพณีของสังคม และประกอบกับที่ความ เชื่อเรื่องผีนั้นส่งเสริมให้เกิดความรู้สึกที่ดี เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจมากกว่า

ดังนั้นแม้จะนับถือผีแตกต่างกัน และมีพิธีกรรมตามลำดับชั้นแตกต่างกันก็ไม่ได้ ทำให้เกิดความรู้สึกขุ่นเคือง ขัดแย้ง ไม่เห็นด้วยกับความแตกต่างที่เกิดขึ้น เนื่องจากเพราะความเชื่อ เรื่องผีนั้นให้มุมมองในทางบวกและยึดเหนี่ยวจิตใจเหมือนกัน การแสดงออกถึงความเชื่อเรื่องผีผ่าน พิธีกรรมเป็นการสร้างความมั่นใจว่า สิ่งที่ต้องการสื่อหรือบอกกล่าวแก่ผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาตินั้น ได้มีการสื่อสารเกิดขึ้นแล้ว พิธีกรรมจึงมีส่วนในการสร้างความมั่นใจให้กับผู้ประกอบพิธี โดยมี หมอเสนาหรือหมอมดเป็นผู้ทำหน้าที่สื่อตามความเชื่ออีกที ประกอบกับในสภาพสังคมปัจจุบันเอง คนที่เป็นผู้ตัวก็ไม่ได้หมายความว่า จะมีอำนาจทางเศรษฐกิจ หรือมีอภิสิทธิ์ที่เหนือกว่าชนชั้นผู้ย่อย

แต่อย่างไร ความรู้สึกถึงความแตกต่างและความรู้สึกถึงความเอารัดเอาเปรียบกันในสังคมจึงไม่เกิดขึ้น ดังนั้นชนชั้นผู้ดีจึงมีความชอบธรรมในการประกอบพิธีกรรมที่มีความหมายทางวัฒนธรรมและสังคมที่แตกต่างและเหนือกว่าอีกชนชั้นหนึ่งได้ ภายใต้ความเชื่อในเรื่องผีที่เกิดขึ้น และเหตุผลในเรื่องความแตกต่างที่ไม่มีอยู่จริงในทางเศรษฐกิจและการเมืองในสภาพสังคมปัจจุบัน

ในทัศนะของ Max Weber (1972) นักสังคมวิทยา มองว่าความชอบธรรมทางอำนาจอย่างหนึ่งที่สำคัญที่เกิดขึ้นในสังคม มาจากสิทธิอำนาจที่มีการสืบเนื่องต่อกันมา ก้นมา คือ เป็นลักษณะของจารีตหรือประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา (Traditional authority) และได้รับการยอมรับและถือเป็นธรรมเนียมมาแต่ตั้งแต่ในอดีต อาทิ ระบบหัวหน้าเผ่า และสิทธิอำนาจในการปกครองจากการสืบทอดเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษ เป็นต้น ซึ่งในที่นี้ก็คือ ความเชื่อเรื่องผีที่ได้รับการยอมรับและถือปฏิบัติเป็นจารีตประเพณีสืบต่อกันมา ซึ่งก็ได้ช่วยให้เกิดความชอบธรรมในอำนาจของผู้ชายในระบบครอบครัว และอำนาจของชนชั้นในระบบโครงสร้างทางสังคม

David Beetham (1991) นักสังคมศาสตร์ ได้กล่าวถึงเรื่องความชอบธรรมไว้ว่า ความชอบธรรมทางอำนาจ มาจากความสามารถในการสร้างเหตุผลของกฎเกณฑ์ต่างๆ (Legitimacy as justifiability of rules เช่น จารีตประเพณีดั้งเดิมของสังคม อย่างหลักอาวูโส ที่สร้างความชอบธรรมให้กับผู้ที่แก่กว่าและจากคนในสังคม อาทิ การเป็นตัวแทน (Representative) ของคนในสังคม ดังนั้นระบบความเชื่อจึงเป็นส่วนหนึ่งของแหล่งที่มาความชอบธรรมทางอำนาจและเป็นที่มาของการสร้างเหตุผลในการปกครอง

นอกจากนี้ ความชอบธรรมทางอำนาจยังสามารถมาจากเนื้อหาของกฎระเบียบที่สมเหตุสมผลหรือสามารถใช้อ้างรองรับได้ (Justifiable content of rules) ที่ประกอบไปด้วยหลักการสองหลักการ คือ หลักของความแตกต่าง (Principle of differentiation) ซึ่งเป็นหลักที่พูดถึงความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคม และแบ่งแยกระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง การแบ่งแยกตรงนี้อยู่บนพื้นฐานของผู้ที่ถือครองอำนาจซึ่งมีคุณสมบัติที่อยู่เหนือกว่าผู้ที่ถูกปกครองหรือมีคุณสมบัติที่ผู้อยู่ใต้ปกครองหรือถือครองอำนาจน้อยกว่านั้นไม่มี เช่น การแบ่งแยกความแตกต่างในเรื่องของความสามารถของบุคคล การแบ่งแยกระหว่างเพศหญิงกับเพศชาย

ในความเชื่อเรื่องผี อำนาจที่ให้ความชอบธรรมแก่โครงสร้างอำนาจทางครอบครัว และสังคมที่เป็นอยู่นั้นอยู่บนพื้นฐานจากการที่ความเชื่อเรื่องผีได้กลายเป็นจารีตประเพณีของสังคม และก่อให้เกิดความแตกต่างแย่งแย่งระหว่างชนชั้นที่สืบเชื้อสายผีผู้ดีตัวกับผีผู้น้อยออกจากกัน ความแตกต่างในทางหน้าที่ทางสังคมและบทบาทในครอบครัวระหว่างเพศชายกับเพศหญิง ที่เพศชายนั้นจะมีอำนาจและบทบาทที่เหนือกว่าผู้หญิงในสังคมของชาวไทยทรงดำ ซึ่งการยอมรับในความแตกต่างในความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคมก็ล้วนมาจากเหตุผลที่เกิดขึ้นตามกฎเกณฑ์จารีตประเพณีในความเชื่อเกี่ยวกับผีของชาวไทยทรงดำทั้งหมด

ความเชื่อเรื่องผีจึงเป็นพื้นฐานและที่มาของอำนาจความชอบธรรมในบทบาทและความแตกต่างที่เหนือกว่าของผู้ชาย ทั้งในระบบครอบครัวและบทบาททางสังคมใน โครงสร้างทางสังคมของชาวไทยโชน และความแตกต่างระหว่างการปฏิบัติพิธีกรรมของชนชั้นที่นับถือผีแตกต่างกันอย่างผีผู้ดีตัวกับผีผู้น้อย ที่ความแตกต่างของอำนาจทางชนชั้นไม่ได้แสดงออกผ่านเรื่องของการเมืองและเศรษฐกิจ แต่แสดงออกผ่านพิธีกรรมในทางสังคมวัฒนธรรมที่ผู้ดีตัวในระบบความเชื่อเรื่องผีนั้น จะมีศักดิ์สูงกว่าผีผู้น้อย ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมจึงมีรายละเอียดและการบ่งบอกทางความหมายถึงสถานะทางสังคมที่สูงกว่า ตลอดจนความเชื่อในเรื่องการดำเนินวิถีชีวิตในสังคม เช่น การใช้น้ำร่วมกัน เป็นต้น

การนับถือผีในบริบทของสังคมชาวไทยทรงดำสมัยใหม่

ในส่วนนี้ได้พยายามที่จะตอบคำถามสำคัญว่าทำไมความเชื่อเรื่องผีจึงยังคงอยู่ในวิถีคิดของสังคมชาวไทยทรงดำ ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยและสัมภาษณ์คนเชื้อสายไทยทรงดำ ในพื้นที่ตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก หลังจากได้รวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยพบว่าในบริบทของสังคมชาวไทยทรงดำสมัยใหม่ ที่ความเจริญได้เข้ามาในพื้นที่มากขึ้น เทคโนโลยีสมัยใหม่ การมีสัญชาติไทยซึ่งทำให้ชาวไทยทรงดำได้รับสิทธิและสวัสดิการจากรัฐ โดยเฉพาะเรื่องของการศึกษาในระบบ โรงเรียนที่การเรียนและการอบรมกล่อมเกลานั้นเป็นแบบของส่วนกลาง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำโดยสิ้นเชิง การผสมผสานทางวัฒนธรรมได้ทำให้ประเพณีวัฒนธรรมหลายอย่างของชาวไทยทรงดำหายไป ไม่ว่าจะเป็นภาษา การแต่งกาย อาหารการกิน ยกเว้นในงานประเพณี โอกาสพิเศษ หรือการรณรงค์

ส่วนภาษานั้น เด็กรุ่นใหม่จะพูดภาษาไทยทรงคำบ้าง ในครอบครัว แต่ถ้าอยู่ในโรงเรียนก็จะพูดภาษากลางกับเพื่อนๆ

ในขณะที่ความเชื่อเรื่องผีนั้นยังคงอยู่ในวิถีคิดของคนไทยทรงคำ โดยเฉพาะการนับถือ ผีบรรพบุรุษ และการสืบสายการนับถือผีเป็นผู้ตัวกับผู้น้อย ซึ่งก็ยากที่จะแยกแยะความแตกต่างออกจากกัน ต้องดูจากนามสกุล เช่น นามสกุลสระทองอิน สระทองให้ สิ่งหรือสิ่งหรือเป็นนามสกุลของสายตระกูลที่นับถือผีผู้น้อย นามสกุล สิ่งหล่อ เป็นนามสกุลของสายตระกูลที่นับถือผีผู้ตัว เป็นต้น ซึ่งบางครอบครัวก็ได้มีการเปลี่ยนนามสกุลเป็นแบบไทยกันมากขึ้นแล้ว และอาจใช้นามสกุลปะปนกัน รวมทั้งการแต่งงานกับคนในสังคมภายนอกกลุ่มที่ทำให้การนับถือผีบรรพบุรุษในแบบเดิมมีการเปลี่ยนแปลง เพราะโดยปกติเมื่อผู้หญิงไทยทรงคำแต่งงานก็จะต้องไปนับถือผีของฝ่ายสามี แต่ถ้ากรณีแต่งงานกับคนภายนอกกลุ่ม ก็ทำให้การสืบผีในรุ่นลูกหลานต่อมาของคนเสื่อมคลายไป แต่ลูกผู้ชายที่ยังอยู่ในตระกูล แม้แต่งงานกับคนภายนอกกลุ่มไปก็ต้องสืบผีบรรพบุรุษของตนเองต่อ

ผู้วิจัยพบว่า เหตุผลที่ความเชื่อเรื่องผียังคงอยู่ในวิถีคิดและความเชื่อของคนที่เพราะว่า ดังนี้

1. การนับถือผีเป็นจารีตประเพณี การนับถือผีของชาวไทยทรงคำนั้น เป็นการนับถือและเชื่อถือ สืบกันต่อๆ มา โดยเฉพาะผีพ่อแม่ บรรพบุรุษของตนเองนั้นถือเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่ลูกหลานต้องทำหน้าที่สืบผีและเลี้ยงผีพ่อแม่ของตน จะละทิ้งมิได้ ถือเป็นการจารีตประเพณี และถือว่าการแสดงออกถึงความกตัญญูรู้คุณพ่อแม่ บรรพบุรุษของตนด้วยเช่นกัน
2. การนับถือผีเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ ชาวไทยทรงคำนับถือผี สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ได้เพราะเชื่อว่าผีนั้นมีอยู่จริงแน่นอน อาจจะมีอยู่หรือไม่มีอยู่ก็เป็นได้ แต่การนับถือผีถือเป็นที่พึ่งทางใจอย่างหนึ่งของคนไทยทรงคำ ในยามเวลาที่อับจนหนทาง เช่น น้ำท่วมข้าว ก็จะมีการไหว้ขอผีนาเพื่อขอปิดเป่าภัยและความเดือดร้อนที่ตนกำลังเผชิญ หรือการบนบานศาลกล่าว โดยความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผีนั้นเป็นแบบความสัมพันธ์เชิงต่อรอง กล่าวคือเคารพยำเกรง และสำนึกในบุญคุณของผี เพราะเมื่อผีให้คุณ หรือช่วยเหลือตามที่ร้องขอก็จะมีภาระเช่น ไหว้ของพิเศษให้ตามที่ตนได้บนบานไว้ หรือความเคารพยำเกรง ที่ต้องมีการไหว้สักการะศาลประจำหมู่บ้านทุกปี เพื่อความเคารพและขออำนาจเหนือธรรมชาติของผีประจำศาลหมู่บ้านคุ้มครองและปกป้องดูแลคนในชุมชนให้เกิดความสงบสุข และการนับถือผีก็ยังเป็นการแสดงออกถึงความสำนึกในบุญคุณของผี ที่คอยให้คุณและปกป้องคุ้มครองดูแลรักษาลูกหลาน โดยเชื่อว่าถ้าไม่เช่นไหว้ผี โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษอาจก่อให้เกิดผลร้ายตามมา เช่น การเจ็บป่วย เป็นต้น

3. การนับถือผีเป็นการแสดงถึงความผูกพันกันในครอบครัวและเครือญาติ เนื่องจากว่าการนับถือผีนั้นเป็นการสืบสายตระกูลเครือญาติกัน เหมือนกับการสืบสายตระกูลแบบสายโลหิต เมื่อมีงานประเพณีสำคัญๆ เช่น เสนเรื่อน เครือญาติพี่น้องของคนที่นับถือผีเดียวกันก็จะมารวมตัวกัน ช่วยเหลือกัน เป็นการแสดงให้เห็นถึงความผูกพันกันในครอบครัวที่ยึดโยงผ่านความเชื่อในการนับถือผี

ดังนั้น การที่ความเชื่อเรื่องผียังคงอยู่ในความคิดและความเชื่อในสังคมของชาวไทยทรงดำ ก็เพราะว่า ความเชื่อเรื่องผีส่งผลดีต่อทางจิตใจ และทำให้ความสัมพันธภาพภายในครอบครัวและเครือญาติของชาวไทยทรงดำมีความผูกพันแน่นแฟ้น การนับถือผีเป็นความเชื่อที่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจ เพราะเชื่อว่าผีคอยปกป้องรักษาคุ้มครองให้ลูกหลาน และคนในสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุข

การเปลี่ยนแปลงของความเชื่อในการนับถือผีของชาวไทยทรงดำ

จากการศึกษาในส่วนของพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องการนับถือผี ที่มีผลต่อการจัดลำดับโครงสร้างอำนาจทางครอบครัวและสังคมของชาวไทยทรงดำ ตลอดจนพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อตั้งแต่เกิดจนตาย ภายใต้อิทธิพลของความเชื่อของการนับถือผีนั้น ผู้วิจัยพบว่า ในสภาพของสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อในการนับถือผีของชาวไทยทรงดำ ในแง่ที่ว่า ความเชื่อทางพุทธศาสนาและการศึกษา สภาพความเชื่อในสังคมยุคสมัยใหม่ ได้ทำให้ความเชื่อในเรื่องผีเริ่มลดน้อยลง แต่จะมีความเชื่อในเรื่องผีที่สำคัญบางอย่างตามความเชื่อทางจารีตประเพณีสังคมที่ยังอยู่ เช่น ผีบรรพบุรุษ ผีนา ผีประจำศาลหมู่บ้าน เป็นต้น โดยเฉพาะในกลุ่มของเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ที่ไม่ได้สนใจหรือรู้ในเรื่องของการนับถือผีของครอบครัวเลย โดยจะรู้ก็ต่อเมื่อเห็นคนในครอบครัว พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย เป็นผู้บอก

ดังเช่นที่ เด็กชายนราภรณ์ สระทองเงิน อายุ 12 ปี เด็กชายเชื้อสายชาวไทยทรงดำ ได้กล่าวว่า “ที่บ้านมีการเลี้ยงผีนา รู้แต่ว่าไม่เข้าใจว่าทำไมต้องเลี้ยงผีนา” (เด็กชายนราภรณ์ สระทองเงิน (สัมภาษณ์) 24 เมษายน 2556)

หรือในกรณีที่คนในครอบครัวได้มีการอธิบายหรือทำพิธีที่เกี่ยวกับการนับถือผีในบ้าน ก็จะทำให้เด็กรุ่นใหม่รู้ว่ามีการไหว้ผี โดยเฉพาะผีเรื่อน ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษในบ้าน

ดังเช่นกรณีของเด็กหญิงวลัยพรรณ สิงห์ล่อ อายุ 11 ปี เด็กหญิงเชื้อสายไทยทรงดำที่กล่าวว่า “รู้ว่าที่บ้านมีการเอาผีขึ้นเรือน และที่บ้านบอกว่าผีเรือนเป็นใคร” (เด็กหญิงวลัยพรรณ สิงห์ล่อ (สัมภาษณ์) 24 เมษายน 2556)

และเด็กหญิงศิริลักษณ์ สิงห์ล่อ อายุ 12 ปี ก็กล่าวว่า; “รู้ว่าผีบ้านผีเรือนเป็นใคร เพราะที่บ้านบอก และที่บ้านเคยมีการทำเสนเรือน แต่ไม่ได้สังเกตว่าเขาทำอะไรกันยังไง” (เด็กหญิงศิริลักษณ์ สิงห์ล่อ(สัมภาษณ์) 24 เมษายน 2556)

กลุ่มเด็กรุ่นใหม่จึงรู้ว่ามีการนับถือเรื่องผี ในครอบครัว แต่ไม่เข้าใจถึงเหตุผลและความหมายของการนับถือผีที่ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมของตนเอง ดังนั้นเมื่อความเชื่อในการนับถือผี ขาดกระบวนการกล่อมเกลாதงสังคม (Socialization) จากสถาบันครอบครัว ชุมชน และโรงเรียน ที่เป็นหน่วยหรือสถาบันทางสังคมที่สำคัญในการกล่อมเกลาทงสังคม ความเชื่อเรื่องผีจึงมีแนวโน้มที่จะเสื่อมคลายไปพร้อมกับกาลเวลาและสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลง ภายใต้ความไม่รู้ว่าความเชื่อเรื่องผีมีความสำคัญและผูกโยงกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมจารีตประเพณีของสังคมชาวไทยทรงดำอย่างไร

การเสื่อมคลายของความเชื่อเรื่องผีตรงนี้ปรากฏชัดเจนในการสืบทอดพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำ การพบเห็นพิธีกรรมในแบบของไทยทรงดำดั้งเดิม เช่น พิธีกรรมแต่งงาน การตาย และพิธีเสนบางอย่าง เช่น เสนหับมด เสนกินป่าง เริ่มหายไปจากสังคมไทยทรงดำ ในพื้นที่ของตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก เนื่องด้วยเหตุผล 2 ประการ ใหญ่ๆ คือ

1. ปัญหาในการสืบทอดขององค์ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมของไทยทรงดำ เนื่องจากว่า หมอเสน หมอมด ที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีของไทยทรงดำนั้น จะแยกกัน สืบทอดความรู้จากหมอเสน หมอมด แต่ละคนเฉพาะด้าน เช่น พิธีกรรมในด้านมงคลก็จะใช้หมอเสนคนหนึ่งที่รู้เรื่องด้านนี้ พิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย ก็จะเป็นหมอเสนอีกคน และในแต่ละพิธีกรรมมีรายละเอียดและขั้นตอนมากมาย ดังนั้น หมอเสนหนึ่งคนจะไม่สามารถทำพิธีกรรมทั้งหมดของไทยทรงดำได้ การสืบทอดความรู้จะใช้วิธีการจดและจำต่อๆ กัน ซึ่งทำให้คำภาษาของชาวไทยทรงดำหรือลาวโซ่ง เกิดการผิดเพี้ยนไปเรื่อยๆ และหมอเสนบางคนอาจตัดคำพูดออกเพื่อให้เหมาะสมกับเวลาประกอบพิธี ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของรายละเอียดในพิธีกรรม และในช่วงยุคปัจจุบัน หมอเสนที่ประกอบพิธีกรรมเหล่านี้อยู่ในวัยสูงอายุ และขาดผู้สืบทอดทำให้พิธีกรรมต่างๆ เริ่มหายไป อาจจะยังคงอยู่เฉพาะที่สำคัญ เช่น พิธีเสนเรือน ซึ่งเป็นพิธีเช่นไหว้

2. การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมปัจจุบัน หลังจากที่ชาวไทยทรงดำได้อพยพมาในพื้นที่ ก็ได้รับอิทธิพลของศาสนาพุทธเข้าในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมมากขึ้น ประกอบการได้รับการศึกษาจากโรงเรียนที่ใช้หลักสูตรของส่วนกลาง ทำให้เกิดการกลืนกลายของวัฒนธรรม (Assimilation of culture) เช่น พิธีแต่งงานก็อาจจะทำแบบชาวไทยทรงดำผสมกับพิธีทางพระพุทธศาสนา หรืออาจเหลือแต่พิธีทางพระพุทธศาสนาอย่างเดียว เพราะยุ่งยากน้อยกว่าก็ได้ พิธีบวชก็เอาแบบอย่างศาสนาพุทธ หรือตายซึ่งในปัจจุบันเราจะพบเห็นพิธีศพแบบลาว โห่ดังได้ยากมาก เพราะส่วนใหญ่จะทำพิธีกรรมตามแบบศาสนาพุทธหมดแล้ว คนตายที่จะทำพิธีศพแบบไทยทรงดำจะมีเฉพาะคนแก่ หรือต้องออกไปรอบนอกในพื้นที่แถบ จ.นครสวรรค์ และ จ.กำแพงเพชร เป็นต้น (อ้างในสัมภาษณ์นายมั่น ม่วนน้อย (สัมภาษณ์) 25 ตุลาคม 2555)

นอกจากนี้แม้กระทั่งภาษาของชาวไทยทรงดำก็เริ่มหายไป เด็กรุ่นใหม่พูดไทยทรงดำได้กับครอบครัว แต่พอมาอยู่ในโรงเรียนก็จะพูดภาษากลางกับเพื่อน ทำให้คำภาษาไทยทรงดำแบบดั้งเดิมเริ่มหายไปจากสังคม รวมทั้งภาษาเขียนที่ไม่ได้รับการสืบทอดต่อ และไม่มี การจัดหลักสูตรท้องถิ่นที่มีการสอนภาษาลาว โห่ดัง ส่งผลให้การเรียนรู้พิธีกรรมในแบบดั้งเดิมของชาวไทยทรงดำ รวมทั้งคำกล่าวในพิธีกรรมของหมอลำที่เป็นภาษาไทยทรงดำ ก็ไม่ได้รับการสืบทอด การประกอบพิธีกรรมแบบดั้งเดิมซึ่งเชื่อมโยงกับการไหว้ผีในแบบต่างๆ จึงเริ่มหายไป เพราะไม่มีผู้สืบทอด และไม่มีผู้เข้าใจในความหมายและไม่รู้ในความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทยทรงดำว่ามีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีเหล่านี้อยู่ในความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทยทรงดำ ยกเว้นผีที่จะมีการประกอบพิธีกรรมเป็นหลักของชาวไทยทรงดำ เช่น ผีบ้านเรือน ผีบรรพบุรุษ ผีนา เป็นต้น

จากการผลการศึกษา เราสามารถวิเคราะห์ได้ว่าความเชื่อในเรื่องผีของชาวไทยทรงดำความสัมพันธ์กับเรื่องของอำนาจความชอบธรรมตรงที่ ความเชื่อเรื่องผีนั้นถูกยอมรับ (Accept) ในความเชื่อว่ามีอยู่ การมีอยู่จริง (truth) ของความเชื่อเรื่องผี ไม่ได้หมายถึงว่ามีอยู่จริง แต่มีอยู่จริงในจิตสำนึกความเชื่อในอำนาจทางเหนือธรรมชาติ ว่าผีนั้นสามารถให้คุณและให้โทษแก่มนุษย์ได้ และการยอมรับในความเชื่อเรื่องผีนี้ได้ถูกแสดงออกผ่านพิธีกรรมต่างๆ ของชาวไทยทรงดำดังที่กล่าวไปในข้างต้น ซึ่งการเชื่อและการยอมรับความเชื่อเรื่องผีนั้น มีความสำคัญต่อพื้นฐานของการจัดลำดับชนชั้นความสัมพันธ์ใน โครงสร้างทางสังคมและความสัมพันธ์ทางอำนาจภายในครอบครัว ซึ่งได้กลายมาเป็นจารีตประเพณีและบรรทัดฐานทางสังคมของชาวไทยทรงดำจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นความเชื่อเรื่องผีจึงแฝงไว้ด้วยเรื่องของการกระทำทางอำนาจในความเชื่อ ที่มีผลต่อความคิดและวิถีปฏิบัติของคนในสังคม และสร้างความชอบธรรมทางอำนาจ

ให้กับชนชั้นที่อยู่สูงกว่าตามลำดับชั้นของผีในการทำพิธีกรรมที่แตกต่างและเหนือกว่าในทางความหมายทางสังคมและวัฒนธรรม แต่ที่ไม่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นในความแตกต่างดังกล่าวก็เนื่องจากว่าชาวไทยทรงดำนั้นยอมรับและเชื่อในความเชื่อเรื่องผีที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมายาวนาน จึงมองว่าความเชื่อและความแตกต่างดังกล่าวทางชนชั้น ทางโครงสร้างของลำดับชั้นในครอบครัวและสังคม เป็นเรื่องปกติธรรมดาตามวิถีจารีตประเพณีของสังคม และประกอบกับที่ความเชื่อเรื่องผีนั่นส่งเสริมให้เกิดความรู้สึกที่ดี เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว เครือญาติมากกว่า

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ
มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

จึงมองว่าความเชื่อและความแตกต่างดังกล่าวทางชนชั้น ทางโครงสร้างของลำดับชั้นในครอบครัว และสังคม เป็นเรื่องปกติธรรมดาตามวิถีจารีตประเพณีของสังคม และประกอบกับที่ความเชื่อเรื่องผี นั้นส่งเสริมให้เกิดความรู้สึกที่ดี เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจมากกว่า

การยอมรับในความเชื่อเป็นการยอมรับว่าพิธีกรรมและความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เกิดขึ้น ในสังคมเป็นสิ่งที่มีความชอบธรรม ความชอบธรรมในความเชื่อและการยอมรับจึงเป็นพื้นฐานของ อำนาจที่เกิดขึ้นในสังคมและพิธีกรรมต่างๆ อำนาจที่แสดงออกตรงนี้ไม่ได้เป็นแค่เพียงอำนาจใน ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น แต่ยังเป็นเรื่องของอำนาจในความเชื่อเรื่องผี ที่ถูกยอมรับ และแสดงออกผ่านพิธีกรรม สิ่งที่เกิดขึ้นนี้สอดคล้องกับแนวคิดความชอบธรรมทางอำนาจของ Max Weber (1972) ที่ได้อธิบายว่าความชอบธรรมทางอำนาจในสังคม มาจากสิทธิอำนาจที่มีการ สืบเนื่องต่อกันมา เป็นลักษณะของจารีตหรือประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา (Traditional authority) และได้รับการยอมรับและถือเป็นธรรมเนียมมาแต่ตั้งแต่ในอดีต อย่างความเชื่อเรื่องผีที่ ได้รับการยอมรับและถือปฏิบัติเป็นจารีตประเพณีสืบต่อกันมา ซึ่งก็ได้ช่วยให้เกิดความชอบธรรม ในอำนาจของผู้ชายในระบบครอบครัว และอำนาจของชนชั้นในระบบ โครงสร้างทางสังคม นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ David Beetham (1991) ที่ได้อธิบายถึงเรื่องความชอบธรรม ทางอำนาจไว้ว่า ความชอบธรรมทางอำนาจสามารถมาจากความสามารถในการสร้างเหตุผลของ กฎเกณฑ์ต่างๆ (Legitimacy as justifiability of rules) เช่น จารีตประเพณีดั้งเดิมของสังคมบน พื้นฐานความเชื่อเรื่องผี ที่ให้อำนาจความชอบธรรมแก่โครงสร้างอำนาจทางครอบครัวและสังคมที่ เป็นอยู่ นั้นอยู่บนพื้นฐานจากการที่ความเชื่อเรื่องผีได้กลายเป็นจารีตประเพณีของสังคม และ ก่อให้เกิดความแตกต่างแบ่งแยกระหว่างชนชั้นที่สืบเชื้อสายผีผู้ตัวกับผีผู้น้อยออกจากกัน ความแตกต่างในทางหน้าที่ทางสังคมและบทบาทในครอบครัวระหว่างเพศชายกับเพศหญิง ที่เพศ ชายนั้นจะมีอำนาจและบทบาทที่เหนือกว่าผู้หญิงในสังคมของชาวไทยทรงดำ ซึ่งการยอมรับใน ความแตกต่างในความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคมก็ล้วนมาจากเหตุผลที่เกิดขึ้นตามกฎเกณฑ์จารีต ประเพณีในความเชื่อเกี่ยวกับผีของชาวไทยทรงดำทั้งหมด

ความเชื่อเรื่องผีจึงเป็นพื้นฐานและที่มาของอำนาจความชอบธรรมในบทบาทและความแตกต่างที่เหนือกว่าของผู้ชาย ทั้งในระบบครอบครัวและบทบาททางสังคมในโครงสร้างทางสังคมของชาวไทยไทโซ่ง และความแตกต่างระหว่างการปฏิบัติพิธีกรรมของชนชั้นที่นับถือผีแตกต่างกันอย่าง ผู้ตัวดำกับผีผู้น้อย ที่ความแตกต่างของอำนาจทางชนชั้นไม่ได้แสดงออกผ่านเรื่องของการเมืองและเศรษฐกิจ แต่แสดงออกผ่านพิธีกรรมในทางสังคมวัฒนธรรม ที่ผู้ตัวดำในระบบความเชื่อเรื่องผีนั้น จะมีศักดิ์สูงกว่าผีผู้น้อย ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมจึงมีรายละเอียดและการบ่งบอกทางความหมายถึงสถานะทางสังคมที่สูงกว่า ตลอดจนความเชื่อในเรื่องการดำเนินวิถีชีวิตในสังคมต่างๆ ร่วมกัน

โดยสรุปความเชื่อในการนับถือผีในบริบทสังคมของชาวไทยทรงดำ ในพื้นที่ ต.พันเสา อ.บึงระกำ จ.พิษณุโลก ยังคงดำรงอยู่ในวิถีคิดความเชื่อ จิตสำนึกและระบบ โครงสร้างทางสังคมของคนไทยทรงดำ เนื่องจากเพราะ

1. การนับถือผีเป็นจารีตประเพณี เป็นการยึดถือเชื่อถือสืบต่อๆ กันมา โดยเฉพาะผีพ่อแม่บรรพบุรุษของตนเองนั้นถือเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่ถูกหลานต้องทำหน้าที่สืบผีและเลี้ยงผีพ่อแม่ของตน จะละทิ้งมิได้ ถือเป็นจารีตประเพณี และถือว่าเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูรู้คุณพ่อแม่บรรพบุรุษของตนด้วยเช่นกัน

2. การนับถือผีเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจของชาวไทยทรงดำ ในยามเวลาที่อับจนหนทาง เช่น น้ำท่วมข้าว ก็จะมีการไหว้ขอผีนาเพื่อขอปิดเป่าภัยและความเดือดร้อนที่ตนกำลังเผชิญ หรือการบนบานศาลกล่าว โดยความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผีนั้นเป็นแบบความสัมพันธ์เชิงต่อรอง กล่าวคือเคารพยำเกรง และสำนึกในบุญคุณของผี เพราะเมื่อผีให้คุณ หรือช่วยเหลือตามที่ร้องขอก็จะมี การเช่น ไหว้ของพิเศษให้ตามที่ตนได้บนบานไว้ หรือความเคารพยำเกรง ที่ต้องมีการไหว้สักการะศาลประจำหมู่บ้านทุกปี เพื่อความเคารพและขออำนาจเหนือธรรมชาติของผีประจำศาลหมู่บ้านคุ้มครองและปกป้องดูแลคนในชุมชนให้เกิดความสงบสุข และการนับถือผีก็ยังคงเป็นการแสดงออกถึงความสำนึกในบุญคุณของผี ที่คอยให้คุณและปกป้องคุ้มครองดูแลรักษาลูกหลาน โดยเชื่อว่า ถ้าไม่เช่นนี้ไหว้ผี โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษอาจก่อให้เกิดผลร้ายตามมา เช่น การเจ็บป่วย เป็นต้น

3. การนับถือผีเป็นการแสดงถึงความผูกพันกันในครอบครัวและเครือญาติ เนื่องจากว่าการนับถือผีนั้นเป็นการสืบสายตระกูลเครือญาติกัน เหมือนกับการสืบสายตระกูลแบบสายโลหิต เมื่อมีงานประเพณีสำคัญๆ เช่น เสนเรื่อน เครือญาติพี่น้องของคนที่นับถือผีเดียวกันก็จะมารวมตัวกัน ช่วยเหลือกัน เป็นการแสดงให้เห็นถึงความผูกพันกันในครอบครัวที่ยึดโยงผ่านความเชื่อในการนับถือผี

ดังนั้น การที่ความเชื่อเรื่องผียังคงอยู่ในความคิดและความเชื่อในสังคมของชาวไทยทรงดำก็เพราะว่า ความเชื่อเรื่องผีส่งผลดีต่อทางจิตใจ และทำให้ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและเครือญาติของชาวไทยทรงดำมีความผูกพันแน่นแฟ้น การนับถือผีเป็นความเชื่อที่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจ เพราะเชื่อว่าผีคอยปกป้องรักษาคุ้มครองให้ลูกหลาน และคนในสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุข แต่การคงอยู่และความสำคัญของความเชื่อเรื่องผีนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมยุคปัจจุบัน โดยการคงอยู่ของความเชื่อเรื่องผีนั้นจะมีอยู่ในผีที่มีความสำคัญต่อความคิด จิตใจ ตลอดจนเป็นจารีตประเพณีสำคัญที่ต้องสืบทอด เช่น ผีบรรพบุรุษ ผีพ่อแม่ และผีเจ้าที่ ผีที่นา เป็นต้น

อภิปรายผลการศึกษา

สิ่งที่ผู้วิจัยค้นพบจากการศึกษาความเชื่อเรื่องผีกับความชอบธรรมทางอำนาจของชาวไทยทรงดำ มีดังนี้

1. ความเชื่อในเรื่องผีของชาวไทยทรงดำมีความสัมพันธ์กับเรื่องของอำนาจความชอบธรรมตรงที่ ความเชื่อเรื่องผีนั้นถูกยอมรับ (Accept) ในความเชื่อว่ามีอยู่จริง การมีอยู่จริง (truth) ของความเชื่อเรื่องผี ไม่ได้หมายถึงว่ามีอยู่จริงเป็นรูปธรรม แต่มีอยู่จริงในจิตสำนึกความเชื่อในอำนาจทางเหนือธรรมชาติ ว่าผีนั้นมียอำนาจสามารถให้คุณและให้โทษแก่มนุษย์ได้ การยอมรับในความเชื่อเรื่องผีได้ถูกแสดงออกผ่านพิธีกรรมต่างๆของชาวไทยทรงดำ อาทิเช่น พิธีเสนเรื่อน พิธีเสนแก่เคราะห์ เป็นต้น และเป็นพื้นฐานของการสร้างความชอบธรรมให้กับโครงสร้างทางสังคมและความสัมพันธ์ทางอำนาจในระดับครอบครัว ซึ่งข้อค้นพบนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับตำนาน พิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนาว่าความเชื่อดั้งเดิมของในสังคมล้านนามีความผูกพันใกล้ชิดกับอุดมการณ์เกี่ยวกับอำนาจ ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเกี่ยวกับต้นกำเนิดของมนุษย์และชนชาติ ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจของความอุดมสมบูรณ์ ความเชื่อเกี่ยวกับขวัญ ความเชื่อยุคอุดมคติและการปลดปล่อย และความเชื่อเกี่ยวกับ

การนับถือผี ในส่วนของความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี ในงานของอานันท์ กาญจนพันธุ์ (2555) วิเคราะห์ว่าผีในความเชื่อสำหรับชาวล้านนา ผีเป็นตัวแทนอำนาจจากภายนอกที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของมนุษย์ เช่น การเคารพบูชาธรรมชาติ อย่างต้น ไม้ ภูเขา ป่า ที่สามารถบันดาลความอุดมสมบูรณ์ให้ เพราะเชื่อในอำนาจที่สิงสถิตอยู่

1. การเชื่อและการยอมรับความเชื่อเรื่องผีนั้น มีความสำคัญต่อพื้นฐานของการจัดลำดับชนชั้น ความสัมพันธ์ใน โครงสร้างทางสังคม ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และความสัมพันธ์ทางอำนาจภายในครอบครัว ที่ได้กลายมาเป็นจารีตประเพณีและบรรทัดฐานทางสังคมของคนไทย ทรงดำรงถึงปัจจุบัน ความเชื่อเรื่องผีจึงแฝงไว้ด้วยเรื่องของการกระทำทางอำนาจในความเชื่อที่มีผลต่อความคิดและวิถีปฏิบัติของคนในสังคม และสร้างความชอบธรรมทางอำนาจให้กับชนชั้นที่อยู่สูงกว่าตามลำดับชั้นของผีในการทำพิธีกรรมที่แตกต่างและเหนือกว่าในทางค้ำหมายทางสังคมและวัฒนธรรม แต่ไม่ได้มีความหมายในทางฐานะเศรษฐกิจและการเมืองเหมือนสังคมในอดีตเท่าใดนัก

2. การสืบทอดความเชื่อเรื่องผีและพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวโยงกับความเชื่อเรื่องผี มีการเปลี่ยนแปลงในสังคมของชาวไทยทรงดำยุคปัจจุบัน เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมจากอิทธิพลของพุทธศาสนาที่เข้าไปในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมมากขึ้น การได้รับการศึกษาจากโรงเรียนที่ใช้หลักสูตรของส่วนกลาง ทำให้เกิดการกลืนกลายผสมผสานของวัฒนธรรม (Assimilation of culture) ระหว่างลาว ไช่กับไทยพุทธมากขึ้น โดยไม่มีความขัดแย้งกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เรณู เหมือนจันทร์เชย (2542) ที่ศึกษา “โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย : ความเชื่อเรื่องผีของไทยไช่” ในพื้นที่จังหวัดนครปฐม ซึ่งพบว่าการนับถือผีของไทยไช่นั้นไม่ได้มีความขัดแย้งกับหลักปฏิบัติของศาสนาใหม่ คือ ศาสนาพุทธแต่อย่างใด แต่กลับสามารถผสมกลมกลืนเข้ากันได้ และพิธีกรรมทั้งพุทธและผีนี้ ชาวไทยทรงดำได้ปฏิบัติทั้งหมดโดยไม่แบ่งแยก เนื่องจากเพราะพิธีกรรมเหล่านี้นำมาซึ่งความสุข ความเจริญ ความเป็นสิริมงคลต่อตนเอง ครอบครัวและชุมชน ทำให้โลกทัศน์ทางความเชื่อในเรื่องผี พิธีกรรมอันเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี จึงยังคงอยู่ในสังคมของชาวไทยทรงดำภายใต้การรับ ปรับเปลี่ยนและผสมผสานกับความเชื่อในศาสนาพุทธและพราหมณ์ในปัจจุบัน

นอกจากนี้ การสืบทอดของพิธีกรรมสำคัญในสังคม ไม่ว่าจะเป็น การไหว้ผีบรรพบุรุษ ผีที่นาและผีเจ้าที่ ยังคงมีอยู่ เพราะพิธีกรรมดังกล่าวเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูและความเคารพต่อพ่อแม่ บรรพบุรุษ และการแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในธรรมชาติ ซึ่งในงานศึกษาของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2555) ที่ทำการศึกษาด้านานและพิธีกรรมของชาวล้านนา ได้วิเคราะห์ว่า ความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีช่วยต่อยอดมรดกวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมชาวล้านนา โดยเฉพาะการเคารพธรรมชาติ บรรพชนและความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน ทำให้การนับถือผีถูกผลิตซ้ำอย่างมั่นคงเรื่อยมา จนกลายเป็นอุดมการณ์หลักด้านหนึ่งของสังคมชาวล้านนา ครอบคลุมวิถีชีวิตทุกด้านและทุกระดับชนชั้นสังคม เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา แม้ว่าในปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงของการนับถือผีจากที่เคยเป็นอุดมการณ์ระดับรัฐมาเป็นอุดมการณ์ระดับชาวบ้านมากขึ้น โดยมีชุมชน กลุ่มเครือญาติ และปัจเจกบุคคลที่เป็นชนชั้นกลางยึดมั่นเป็นภูมิปัญญาและศีลธรรม ในการปรับตัวกับการพัฒนาที่มาจากภายนอกชุมชนมากขึ้น

ในประเด็นนี้มีความคล้ายคลึงการนับถือผีของชาวไทยทรงดำ ที่ความเชื่อเรื่องผีต่อกย้ำอุดมการณ์ทางสังคมดั้งเดิมเกี่ยวกับบรรพบุรุษ ครอบครัว ระบบเครือญาติและวิถีชีวิตของสังคม แม้ว่าในปัจจุบันความเชื่อเรื่องผีมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการพัฒนาของสังคมยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะในกลุ่มของเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ที่ไม่ได้สนใจหรือรู้ในเรื่องของการนับถือผีของครอบครัว เนื่องจากการขาดกระบวนการกล่อมเกลากลางสังคม (Socialization) จากสถาบันครอบครัว ชุมชน และ โรงเรียน ความเชื่อเรื่องผีจึงมีแนวโน้มที่จะเสื่อมคลายไปพร้อมกับกาลเวลา และสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลง ภายใต้อิทธิพลของสื่อของคนไทยทรงดำในพื้นที่ว่าความเชื่อเรื่องผีมีความสำคัญและผูกโยงกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมจารีตประเพณีของสังคมไทยทรงดำอย่างไร ความเชื่อเรื่องผีที่เป็นอุดมการณ์ของชาวบ้านในทางศีลธรรม จึงคงเหลือเพียงความเชื่อการนับถือผีที่มีความสำคัญกับครอบครัว เครือญาติและชุมชนอยู่ เช่น การไหว้ผีบรรพบุรุษ ผีนา และผีเจ้าที่ประจำหมู่บ้าน เป็นต้น

3. การเสื่อมคลายของพิธีกรรมภายใต้ความเชื่อเรื่องผี มีสาเหตุมาจากปัญหาของสืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำ ในพื้นที่ตำบลพันเสา อำเภอบางระกำ จ.พิษณุโลก เนื่องจากว่า หมอเสน หมอมด ที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมของไทยทรงดำส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ และขาดผู้สืบทอด เนื่องจากคนรุ่นใหม่ไม่ค่อยมีความเชื่อในเรื่องผีมากนักและไม่มีผู้ให้ความสำคัญ สนใจสืบทอดเรียนรู้พิธีกรรม ประกอบกับหมอเสน และหมอมดจะแยกกันสืบทอดความรู้จากหมอเสน หมอมด แต่ละคนในพิธีกรรมเฉพาะด้าน และการสืบทอดความรู้จะใช้วิธีการจดและจำต่อๆ กัน ซึ่งทำให้คำภาษาไทยทรงดำ เกิดการผิดเพี้ยน ไปเรื่อยๆ และหมอเสน

บางคนอาจตัดคำพูดออก เพื่อให้เหมาะสมกับเวลาประกอบพิธี ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของรายละเอียดในพิธีกรรมต่างๆ

4. ความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำมีความเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องขวัญอย่างมาก ซึ่งปรากฏให้เห็นในพิธีกรรมเกี่ยวกับเสนแก่เคราะห์ และพิธีเสนตัว และความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่อยู่ของขวัญหลังการตายจากเอกสารความไต่หรือเอกสารบันทึกเรื่องราวของไทยดำหรือไทยโซ่ง ที่กล่าวถึงสถานที่เชื่อมต่อของมนุษย์กับเมืองฟ้า คือ บริเวณ “น้ำตกคาคีไฟ” ในจ.เมืองล่อ แคว้นสิบสองจุไทย ขวัญของมนุษย์จะถูกส่งขึ้นมาในเมืองฟ้าที่นี่ ชาวไทยทรงดำเชื่อว่าแกนเป็นผู้สร้างมนุษย์ลงมาเกิด โดยมีแกนแนน คือ แกนผู้ตั้งมิ่งขวัญของมนุษย์ทำให้มนุษย์อายุสั้น หรือยาวตามที่กำหนด เป็นผู้หล่อหลอมขวัญของมนุษย์ ซึ่งในร่างกายของมนุษย์จะมีขวัญทั้งหมดอยู่ในอวัยวะสำคัญ รวม 32 ขวัญ ขวัญในร่างกายคนเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่า แต่เป็นสิ่งที่ทำให้ร่างกายมีชีวิตเคลื่อนไหวและทำงานต่างๆ ได้ ขวัญเหล่านี้จะอยู่ในร่างกายคน ในยามปกติคนจะมีจิตใจปกติ และสุขภาพสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อขวัญในร่างกายต่างๆ นั้นอยู่ครบถ้วน หากขวัญมีอันเป็นไปในทางไม่ดี แล้วผู้เป็นเจ้าของขวัญนั้นจะเจ็บไข้หรืออยู่ไม่เป็นปกติสุข ขวัญเป็นสิ่งที่อ่อนไหวง่ายอาจหลงหรือตกหล่นจากร่างกายคนได้ง่าย เมื่อคนตกใจหรือเจ็บไข้ ดังนั้นเมื่อมีคนเจ็บป่วย จึงมักจะทำพิธีสู่ขวัญหรือเรียกขวัญของผู้นั้นให้กลับมาอยู่ในร่างกายตามเดิม และเมื่อแกนแนนกำหนดขวัญแล้วก็จะส่งต่อมาให้แกนชาด ซึ่งเป็นแกนผู้กำหนดชะตาชีวิตและส่งลงมาเกิดในโลกมนุษย์ (สาสน์ผู้ไทย, 2523, หน้า 23)

ดังนั้นเมื่อขวัญหนีหรือหายไปจากร่างกาย ก็จะเป็นบ่อเกิดให้เกิดอาการเจ็บป่วยได้ จึงต้องมีการทำพิธีเรียกขวัญกลับคืน เรียกว่า “เสนตัว” เพราะถ้าขวัญกลับมาไม่ได้ ก็หมายถึงว่าผู้ป่วยคนนั้นจะต้องเสียชีวิตในที่สุด ข้อค้นพบเกี่ยวกับความสำคัญของเรื่องขวัญในความเชื่อของชาวไทยทรงดำในพื้นที่ตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลกนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ เรณู เหมือนจันทร์เชย (2542) ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับ “โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ความเชื่อเรื่องผีของไทยโซ่ง” ในพื้นที่จังหวัดนครปฐม ที่พบว่าในสังคมไทยโซ่งดำมีความเชื่อผสมผสานกันระหว่างศาสนาพุทธและการนับถือผี ชาวไทยโซ่งจะมีความเชื่อเรื่องการนับถือผี และความเชื่อเรื่องขวัญ โดยเชื่อว่าสิ่งต่างๆ ในโลกอยู่ภายใต้อำนาจของผีและสิ่งเหนือธรรมชาติ สังคมไทยโซ่งดำเชื่อว่า “แกน” เป็นผู้สร้างมนุษย์ให้เกิดและตาย โดยที่ร่างกายมนุษย์มีขวัญประกอบอยู่ 32 ขวัญ ซึ่งแกนแต่ละแกนมีหน้าที่และอำนาจ ความสำคัญแตกต่างกัน ทำให้มนุษย์ทุกข์หรือสุขก็ได้

ความเชื่อเรื่องผีมีผลต่อการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวไทยทรงดำ ในพื้นที่ตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก คือ การยอมรับ (Accept) ในความเชื่อว่ามีผีอยู่ เป็นการยอมรับบนพื้นฐานของชุดเหตุผลในความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมา การมีอยู่ของผี อยู่ในการรับรู้ว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติที่สามารถให้คุณและโทษแก่มนุษย์ได้ การยอมรับในความเชื่อเรื่องผีนี้ได้ถูกแสดงออกผ่านพิธีกรรมต่างๆของชาวไทยทรงดำ และการจัดโครงสร้างทางสังคมและความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคมของชาวไทยทรงดำตามมา คือ การสืบสายตระกูลตามการนับถือผี การจัดแบ่งชนชั้นในสังคมออกเป็นผู้ตัวกับผู้น้อย ตามเชื้อสายของการนับถือผีที่มีลำดับชั้นต่างกัน รวมทั้งความสัมพันธ์ทางอำนาจในระบบครอบครัวนั้นที่ผู้ชายจะมีบทบาทสำคัญในครอบครัวมากที่สุด โดยเฉพาะบทบาทในการทำหน้าที่สืบผีบรรพบุรุษ ลูกผู้ชายในครอบครัวจึงมีความสำคัญกว่าลูกผู้หญิง การยอมรับในความเชื่อเป็นการยอมรับว่าพิธีกรรมและความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นสิ่งที่มีความชอบธรรม ความชอบธรรมดังกล่าวเป็นพื้นฐานของอำนาจที่เกิดขึ้นในสังคมและพิธีกรรมต่างๆ อำนาจที่แสดงออกตรงนี้ไม่ได้เป็นแค่เพียงอำนาจในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น แต่ยังเป็นเรื่องของอำนาจในความเชื่อเรื่องผี ที่ถูกยอมรับและแสดงออกผ่านพิธีกรรม

ความเชื่อในการนับถือผีในบริบทสังคมของชาวไทยทรงดำ ในพื้นที่ ต.พันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก ยังคงดำรงอยู่ในวิถีคิด ความเชื่อ การรับรู้และจิตสำนึกของคนไทยทรงดำ เนื่องจากเพราะการนับถือผีเป็นจารีตประเพณี เป็นการยึดถือเชื่อถือสืบต่อๆ กันมา โดยเฉพาะผีพ่อแม่บรรพบุรุษของตนเองนั้นถือเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่ถูกหลานต้องทำหน้าที่สืบผีและเลี้ยงผีพ่อแม่ของตนจะละทิ้งมิได้ ถือว่าเป็นจารีตประเพณี และถือว่าเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูรู้คุณพ่อแม่บรรพบุรุษของตนด้วยเช่นกัน และการนับถือผีเป็นที่พึงทางใจของคนไทยทรงดำ ในยามเวลาที่อับจนหนทาง เช่น น้ำท่วมข้าว ก็จะมีการไหว้ขอผีนาเพื่อขอปิดเป่าภัยและความเดือดร้อนที่ตนกำลังเผชิญ หรือการบนบานศาลกล่าว โดยความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผีนั้นเป็นแบบความสัมพันธ์เชิงต่อรอง กล่าวเคารพยำเกรง และสำนึกในบุญคุณของผีที่คอยปกป้องรักษาคุ้มครองให้ถูกหลาน และคนในสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุข และนอกจากนี้การนับถือผีเป็นการแสดงถึงความผูกพันกันในครอบครัวและเครือญาติ เนื่องจากว่าการนับถือผีนั้นเป็นการสืบสายตระกูลเครือญาติกัน เหมือนกับการสืบสายตระกูลแบบสายโลหิต เมื่อมีงานประเพณีสำคัญๆ เช่น เสนเรื่อน

เครือญาติพี่น้องของคนที่นับถือผีเดียวกันก็จะมารวมตัวกัน ช่วยเหลือกัน เป็นการแสดงให้เห็นถึงความผูกพันกันในครอบครัวที่ยึดโยงผ่านความเชื่อในการนับถือผี ถึงแม้ว่าการคงอยู่และความสำคัญของความเชื่อเรื่องผีนั้นจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมยุคปัจจุบันและการเผชิญกับปัญหาในการสืบทอดองค์ความรู้

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง ปัญหาและแนวทางในพัฒนาการสืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมตามเชื่อเรื่องผีต่างๆ ของชาวไทยทรงดำในพื้นที่ตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก
2. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเรื่องผีของชาวไทยทรงดำในพื้นที่อื่นๆ ของจังหวัดพิษณุโลก หรือในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่างเพิ่มเติม เพื่อทำความเข้าใจและได้ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ของชาวไทยทรงดำมากขึ้น

บรรณานุกรม

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ และวารานันท์ วรวิชญ์. (2543). เอกสารโครงการฝึกนักศึกษา
ปฏิบัติงานวิจัยภาคสนาม คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ :
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประธาน เขียวขำ, ร้อยตำรวจโท. (2546). การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในพิธีกรรมชุมชน
และประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ศึกษากรณีชุมชนลาวโซ่ง จังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

ปานทิพย์ คงยิ้มละมัย. (2546). พิธีเสนเอือนในวิถีชีวิตลาวโซ่ง: กรณีศึกษาตำบลหนองปรัง
อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประชากรศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2546). อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบ. กรุงเทพฯ :
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

พระมหามนตรี ขนดิสาวโร. (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์). เรื่องราวจาวไตโซ่งในดินแดนสยาม.
ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์.

มูลนิธิไทยทรงดำประเทศไทย. (2548). ชาวไทยดำหรือชาวไทยโซ่งในดินแดนสยาม. ไม่
ปรากฏสถานที่พิมพ์.

เรณู เหมือนจันทร์เชย. (2542). โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ความเชื่อเรื่องผี
ของไทยโซ่ง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

วาสนา อรุณกิจ. (2529). พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่ง. วิทยานิพนธ์สังคม
วิทยามหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมเกียรติ ตั้งนะโม. (ม.ป.ป.). ว่าด้วยความชอบธรรมยุค VS ความชอบธรรมร่วมสมัย.
สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม, 2555, จาก

<http://www.midnightuniv.org/midnight2544/0009999565.html>.

สมคิด ศรีสิงห์. (2521). รายงานการวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมของไทยโซ่งดำ (ลาวโซ่ง) ใน
จังหวัดพิษณุโลกและพิจิตร. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

สาสน์ผู้ไทย ที่ระลึกงานรวมน้ำใจไทยโซ่ง ครั้งที่ 2. (2523). ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์.

สุรินทร์ อุคมเวช. (2528). วรรณกรรมไทยทรงดำ อำเภอเขาย้อย จ.เพชรบุรี. เพชรบุรี :
ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูเพชรบุรี.

สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑิต อ่อนคำ และ พูนสุข ธรรมาภิมุข. (2521). รายงานวิจัยเรื่อง ลาว
โซ่ง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ. (2540). ลาวโซ่ง: พลวัตของระบบวัฒนธรรมใน
รอบสองศตวรรษ. ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์

สุรัตน์ วรารัตน์. (2541). การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีวัฒนธรรมชาวผู้ไทย – ชาวโซ่ง
(ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอพรหมานิกมและอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร). (พิมพ์ครั้งที่ 2).

สกลนคร: สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสกลนคร.

อภิญา เฟื่องฟูสกุล. (2546). อัตลักษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. กรุงเทพฯ :
คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

อภิวัฒน์ โพธิ์สถาน. (2552). สารัตถะ คติความเชื่อและพิธีกรรมลาวโซ่ง. มหาสารคาม :
สาขาวิชาศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ นายสมพนธ์ สุขวงศ์. (2518). ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). เจ้าที่และผีปู่ย่า พลวัตของความรู้ชาวบ้าน อำนาจและตัวตน
ของคนท้องถิ่น. (พิมพ์ครั้งที่ 1). เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Beetham, David. (1991). **The Legitimation of Power**. London: The Macmillan press Ltd.

Habermas, Jurgen. (1998). **Legitimization Crisis**. Cambridge: Polity Press.

Weber, Max. translated, edited, and with Introduction by H.H. Gerth and C. Wright Mills.

(1972). **From MAX WEBER: Essay in Sociology**, New York : Oxford University Press.

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ
มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรญาณอุบลสงคราม

ภาคผนวก

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

รายชื่อของและที่อยู่ของผู้ให้ข้อมูล พื้นที่หมู่ 7 หมู่ 8 และหมู่ 11 ต.พันเสา อ.บางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

1. นายบาน แทนเพชร อายุ 74 ปี บ้านเลขที่ 137 หมู่ 7 ต.พันเสา อ.บางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
2. นายทองคำ สิงห์ล่อ อายุ 53 ปี บ้านเลขที่ 94 หมู่ 7 ต.พันเสา อ.บางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
3. นายคอม แอบสมด้ว อายุ 64 ปี บ้านเลขที่ 24 หมู่ 11 ต.พันเสา อ.บางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
4. นางเสย สิงห์เรือง อายุ 86 ปี บ้านเลขที่ 837/2 หมู่ 7 ต.พันเสา อ.บางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
5. นายจำปี สิงห์เรือง อายุ 61 บ้านเลขที่ 16/3 หมู่ 7 ต.พันเสา อ.บางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
6. นายมัน ม่วนน้อย อายุ 53 ปี บ้านเลขที่ 1/5 หมู่ 7 ต.พันเสา อ.บางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
7. นางสาวรุ่งทิพย์ สระทองเงิน อายุ 24 ปี บ้านเลขที่ 27 หมู่ 11 ต.พันเสา อ.บางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
8. เด็กหญิงวลัยพรรณ สิงห์ล่อ อายุ 11 ปี บ้านเลขที่ 57 หมู่ 7 ต.พันเสา อ.บางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
9. เด็กหญิงศิริลักษณ์ สิงห์ล่อ อายุ 12 ปี บ้านเลขที่ 57/1 หมู่ 7 ต.พันเสา อ.บางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
10. เด็กชายนราภัทร์ สระทองเงิน อายุ 12 ปี บ้านเลขที่ 27/1 หมู่ 11 ต.พันเสา อ.บางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อผู้วิจัย : นางสาวกานต์ กานต์พรรณพงศ์

วุฒิการศึกษา

- รัฐศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1)
คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- รัฐศาสตรมหาบัณฑิต
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำหลักสูตรวิชาการรัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

ประสบการณ์ทำงาน

- คณะกรรมการบริหารสมัชชาสุขภาพจังหวัดพิษณุโลก ปี 2556 , สมัชชาสุขภาพจังหวัดพิษณุโลก
- ผู้ทรงคุณวุฒิและวิทยากร โครงการศึกษาศักยภาพกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี จังหวัดพิษณุโลก, ชมรมสตรีศรีสองแคว ภายใต้การสนับสนุนของ USAID ประเทศสหรัฐอเมริกา
- อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการรัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
- นักประชาสัมพันธ์ปฏิบัติการ สำนักอำนวยการ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ
- เจ้าหน้าที่ฝ่ายฝึกอบรม บริษัท เดอะ ทรีเวลด์ ศรีเอเตอร์ จำกัด กรุงเทพมหานคร
- เจ้าหน้าที่ฝ่ายบุคคล Paradee Resorts & Spa จ.ระยอง